

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

Галабала Маркіян Васильович

УДК 343.35.08 (477)

**РОЗВИТОК НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ПЕРІОД
ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ
(ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ)**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

науковий керівник:

Навроцький

Вячеслав Олександрович –

доктор юридичних наук,

професор, член-кореспондент

НАПрН України

Львів-2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ НАУКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА (ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ).....	14
1.1. ГЕНЕЗИС ПОДІЛУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ НА ЗАГАЛЬНУ ТА ОСОБЛИВУ ЧАСТИНИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ СТРУКТУРУВАННЯ ПРЕДМЕТА НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	14
1.2. ПОНЯТТЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОКРЕСЛЕННЯ МЕЖ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОЗНАВЧИХ ПРОБЛЕМ ІЗ ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	23
1.3. ПРЕДМЕТ, ЗНАЧЕННЯ НАУКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ СТАН.....	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	38
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК І СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ.....	40
2.1. РОЗВИТОК ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	42
2.2. ПОСТУП У НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗЛОЧИНУ.....	81
2.3. УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ РЕАГУВАННЯ НА ЗЛОЧИН.....	119
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	143
РОЗДІЛ 3 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ).....	145

	3
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	155
ВИСНОВКИ.....	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	159
ДОДАТКИ.....	259

ВСТУП

Актуальність теми. У кримінально-правовій літературі неодноразово висловлювалася думка, що кримінальне право України перебуває у кризі. Зазначається, що ця криза повною мірою стосується не лише кримінального законодавства і практики його застосування, а й кримінально-правової науки [517; 796]. Чинниками, які зумовлюють таку кризу, та її проявами виокремлюють: панування дрібних тем, коментаторство, відрив від потреб законотворчості та правозастосовної практики, плагіат. Про це йдеться не лише в публікаціях, а й на щорічних загальних зборах НАПрН України, у виступах керівників навчальних закладів і наукових установ. Обговорення зазначених чинників і проявів виникає під час живого спілкування криміналістів – і науковців, і практиків.

З іншого боку, невпинно зростає кількість публікацій з кримінального права. Якщо у бібліографічному довіднику «Кримінальне право України: Бібліографія. 1991–2002» зазначено 2809 публікацій, то в довіднику «Кримінальне право України: Бібліографія. 1991–2005» їх кількість сягнула 4947. У бібліографії за 1991–2012 роки, яка готується до друку, кількість зазначених публікацій з кримінального права перевищує 10 тисяч. З них майже половина присвячена аналізу положень загальної частини кримінального права України. Невпинно зростає кількість дисертацій з відповідної спеціальності. Збільшується кількість наукових заходів, присвячених кримінальному праву. Останні роки ознаменувались порівняно новим явищем – випуском збірок вибраних праць із кримінального права, наприклад: М.І. Бажанова [31], В.К. Грищука [177], О.О. Дудорова [227], М.І. Панова [597], В.Я. Тація [763].

Відтак необхідно з'ясувати дійсний стан розвитку сучасного українського кримінального права. Адже діапазон оцінок стану вітчизняної кримінально-правової науки коливається від констатації успіхів чи не за усіма напрямками досліджень до вказівки на її повний занепад. Вирішити таке

завдання можна не шляхом емоційних оцінок, а через наукознавчі дослідження.

Юридична наука як соціально значуща сфера людської діяльності не тільки вивчає законодавство та практику його застосування, а й досліджує себе. Наукознавчі дослідження покликані аналізувати стан науки, а також прогнозувати напрями її подальшого розвитку. Вивчення розвитку науки кримінального права є ключем до з'ясування таких питань: чи відповідають наукові розробки запитам суспільства у сфері боротьби зі злочинністю; чи виникає регрес у науці або прогрес; у дослідженні яких питань науковці виявляли високу активність, а що залишається білою плямою в кримінально-правовій доктрині; які проблеми вирішуються однозначно, а які дискусійні.

Українська кримінально-правова наука має багаті традиції. Її підвалини були закладені десятки й сотні років тому, і ґрунтується вона на досягненнях вітчизняних науковців, які творили ще тоді, коли українські землі були у складі Російської, Австро-Угорської імперій, Речі Посполитої, СРСР. Та, звісно ж, найбільший інтерес становить розвиток кримінально-правової доктрини в Україні після відновлення її державності.

Непересічне значення для практики й теорії має вивчення розвитку науки про загальну частину кримінального права України, оскільки саме положення Загальної частини кримінального законодавства визначають стратегію боротьби держави зі злочинністю. Крім того, охопити в межах одного дослідження усю кримінально-правову науку об'єктивно неможливо.

Зазначимо, що відповідні положення, які стосуються розвитку особливої частини кримінального права, вже були предметом дисертаційного аналізу. 2008 р. С.В. Хилюк захистила дисертацію «Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання особливої частини)» [850].

Близько 4 тисяч публікацій, присвячених питанням загальної частини кримінального права України, що вийшли у світ після 1991 р., становлять доволі об'ємний доробок у сфері суспільних наук. Відповідно, для того, аби

сформувати чітке уявлення про те, якою є сьогодні наука кримінального права, необхідно здійснити детальний, наскільки це можливо, аналіз вищезазначеного доробку.

В умовах незалежної Української держави комплексні дослідження розвитку науки кримінального права України після 1991 р., зокрема щодо питань загальної частини, фактично не здійснювалися. Та й попередні періоди розвитку цієї науки не були предметом пильної уваги науковців. На монографічному рівні мають місце лише публікації, в яких досліджується історія вітчизняного кримінального законодавства, а не науки. Датуються вони серединою ХХ ст., зокрема, йдеться про праці П.П. Михайленка «Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР» 1959 р. та Я.М. Падоха «Нарис історії українського карного права» 1951 р. Окрім того, 2009 р. В. П. Діденко опублікував монографію «Історія кримінального права України», об'єкт вивчення якої – кримінальне право України з доби Київської Русі до ХVІІІ ст. [214], а 2011 р. М.І. Колос – монографію “Кримінальне право в Україні (Х – початок ХХІ століття)” [353] про кримінальне законодавство, що діяло на території України з Х ст. У розрізі кримінально-правової політики українське кримінальне законодавство з періоду Київської Русі аналізується П.Л. Фрісом у монографії «Нарис історії кримінально-правової політики України», виданої 2005 р.

Окремі аспекти розвитку вітчизняної кримінально-правової доктрини до 1991 р. досліджувалися і у цілому за певний період (наприклад, у статті О.М. Костенка та О.О. Кваші “Розвиток кримінально-правових ідей в Україні з кінця VІІІ до початку ХХ століття” [374]), і в розрізі діяльності окремих шкіл (наприклад, монографія П.С. Берзіна “Київська школа кримінального права (1834–1960 роки): історико-правове дослідження” [66]) або вчених (зокрема дисертація О.В. Нагорнюк “Питання загальної частини кримінального права в працях О.Ф. Кістяківського”).

З 1991 р. розглядуваному питанню присвячено окремі параграфи підручників із кримінального права. Часто ретроспективно досліджується

розвиток окремих інститутів і норм кримінального права в аспекті наукової розробки чинних норм КК України. Йдеться про публікації таких учених, як С. Р. Багіров, С. Беленко, М. П. Бєро, А. Я. Билиця, С. М. Білостоцький, І. Г. Богатирьов, В. М. Бурдін, О. В. Гороховська, О. М. Григор'єв, В. К. Грищук, С. Ф. Денисов, А. Л. Дудніков, В. М. Єрмолаєв, В. С. Канцір, Д. М. Киценко, Е. М. Кісілюк, О. Ф. Климюк, О. Ф. Ковітіді, І. В. Красницький, С. В. Кудін, Г. В. Лаврик, В. В. Лень, Н. В. Маслак, Л. О. Мостепанюк, М. В. Никифорак, О. В. Онуфрієнко, Н. А. Орловська, В. І. Осадчий, В. Ф. Примаченко, М. П. Свистуленко, О. Ю. Суслов, І. Я. Терлюк, Ю. В. Філей, С. В. Черкасов, О. А. Чуваков, Д. С. Шиян, І. В. Шульга, А. М. Ященко та інші. Окремо варто згадати видання 2009 р. 5-го тому наукової праці “Правова система України: історія, стан та перспективи”, зокрема присвяченого досягненням вітчизняної кримінально-правової науки. Однак вищезгадані дослідження не охоплюють увесь пласт опублікованих в Україні праць, присвячених загальній частині кримінального права, а висвітлюють лише окремі фрагменти проблеми.

Отож, є потреба в комплексному та цілісному погляді на всю сучасну українську кримінально-правову науку (в аспекті досліджень нею положень загальної частини), що дозволить оцінити її сучасний стан і перспективи, виявити напрями, за якими досягнуто прогрес, і вказати на питання, яким не приділялася належна увага, оцінити тематику наукових досліджень на предмет їх злободенності.

Йдеться не про оцінку змістовності й повноти окремих досліджень чи напрямів наукового пошуку, не про вирішення тих чи інших питань по суті, не про участь у наукових дискусіях, а про наукометричну характеристику досліджень загальної частини кримінального права.

Ці обставини й обумовили вибір теми та актуальність дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень,

що проводяться юридичним факультетом “Проблеми реформування правової системи України” (номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є аналіз розвитку та стану кримінально-правової науки України щодо положень загальної частини в період з 1991 р. до 2011 р. включно. Визначена мета передбачає постановку та вирішення таких основних задач:

- становлення поділу кримінального закону на загальну та особливу частини як основи для структурування кримінально-правової науки;
- окреслення поняття загальної частини кримінального закону та її значення для визначення меж дослідження наукознавчих проблем із питань загальної частини кримінального права;
- встановлення предмета, значення та сучасного стану наукознавчих досліджень у сфері кримінального права України в період після відновлення її незалежності;
- відображення розвитку досліджень окремих положень загальної частини кримінального права в українській кримінально-правовій доктрині;
- окреслення тенденцій розвитку науки кримінального права України (питань загальної частини) за період з 1991 р.

Об’єкт дослідження – українська кримінально-правова наука.

Предмет дослідження – розвиток науки кримінального права України (питань загальної частини) в період після відновлення її державної незалежності.

Теоретичною базою дисертації є роботи з наукознавства, логіки, філософії та кримінального права. Всього досліджено близько 4 тис. публікацій із загальної частини кримінального права України.

Методи дослідження. У роботі застосовувалися загальнонаукові методи дослідження, а також спеціальні, які застосовуються в дослідженнях в окремих правових науках. З допомогою філософського (діалектичного) методу пізнання, відповідно до якого всі предмети (явища) вивчаються в єдності та боротьбі їх протилежностей, досліджувалося поняття Загальної частини

кримінального законодавства України. Також застосовувалися такі методи емпіричного дослідження, як порівняння (щодо визначення ступеня актуальності та новизни наукових досліджень із питань загальної частини). За допомогою історичного методу досліджено розвиток учень про окремі положення загальної частини кримінального права в періоди до 1991 р., після відновлення державної незалежності, після прийняття КК України 2001 р. тощо, а також проаналізовано генезис поділу закону про кримінальну відповідальність на особливу та загальну частини. Застосування структурно-функціонального методу дослідження та методу системного аналізу дозволило виокремити основні наукові проблеми, що досліджуються сучасною наукою кримінального права України. За допомогою догматичного методу проаналізовано зміст законодавчих положень, які досліджувалися в цій роботі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі вивчення теоретичного доробку вчених України вперше охарактеризовано розвиток і стан вітчизняної кримінально-правової науки після відновлення державної незалежності, а саме в частині, яка присвячена науковій розробці питань загальної частини кримінального права.

Зокрема, вперше:

– встановлено, що наука кримінального права України з 1991 р. розвивалася неоднозначно. З одного боку, є здобутки у розробці таких нових тем і напрямів, як використання рішень Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права, забезпечення гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність із міжнародними кримінально-правовими актами, зокрема Статутом Міжнародного кримінального суду, в нових підходах до вирішення питань щодо диференціації кримінальної відповідальності, зокрема шляхом запровадження інституту кримінального проступку, кримінальної відповідальності юридичних осіб, розмежування кримінального права та кримінального законодавства. Також розвиток дістав вияв у ґрунтовному дослідженні принципів кримінального права, кримінально-правової політики, криміналізації та декриміналізації, появи

новаторських теоретичних підходів до положень про співучасть, обставини, що виключають злочинність діяння, до кримінально-правової кваліфікації, визначення поняття кримінальної відповідальності тощо. Свідченням поступального розвитку української кримінально-правової науки є наявність значної кількості публікацій з відповідної тематики, наукові дискусії, впровадження досягнень кримінально-правової теорії у законотворчу діяльність. З іншого боку, спостерігається явно нерівномірна увага до дослідження окремих проблем загальної частини кримінального права, переважання догматичного підходу в наукових розвідках, розробка положень загальної частини без огляду на те, як вони можуть вплинути на застосування положень особливої частини;

- доведено, що вітчизняна наука кримінального права залишається найбільш інтегрованою у науковий простір держав колишнього СРСР. Це виявляється, зокрема, в тому, що наукові праці з цих держав найчастіше слугують теоретичною базою для українських розвідок порівняно з іншими іноземними джерелами;

- обґрунтовано, що науці кримінального права України в розрізі вивчення питань загальної частини притаманні такі риси, як антропологізація, глобалізація та деформалізація досліджень. Антропологізація виявилася, зокрема, у домінуванні в кримінально-правовій науці підходу, за яким пріоритет надається інтересам особи над суспільними і державними, застосуванні правила, відповідно до якого спірні питання вирішуються на користь особи, дії якої кваліфікуються. Глобалізація наукових досліджень виявилася, зокрема у збільшенні використання в дослідженнях літературних джерел, опублікованих за межами України, у домінуванні підходу, за яким міжнародні кримінально-правові акти мають пріоритет перед національним законодавством. Деформалізація спостерігалася під час відходу від низки постулатів, на яких традиційно ґрунтувалася теорія кримінального права: монізм джерел кримінального права, публічність кримінального права тощо;

удосконалено:

- теоретичні положення, що обґрунтовують пріоритетність приписів загальної частини кримінального закону щодо приписів особливої частини при виникненні суперечностей між ними;

- твердження про те, що між розвиненістю положень загальної частини кримінального закону та рівнем демократизації суспільно-політичного устрою держави є взаємозв'язок, який полягає у тому, що, з одного боку, чим досконаліша загальна частина, тим більш захищені права та свободи громадян, а з іншого, – що вищий рівень демократії у державі, то більш розвинуті положення загальної частини кримінального законодавства;

- обґрунтування притаманності вітчизняній науці кримінального права безперервності розвитку та наступності, які виявляються у її зв'язку з класичною доктриною кримінального права XVIII–XX століть та наукою кримінального права радянського періоду;

дістали подальший розвиток твердження про те, що:

- становлення української кримінально-правової науки відбулося на основі не лише радянської науки кримінального права, а й досягнень європейської класичної доктрини кримінального права XVIII–XX століть, сучасної європейської кримінально-правової думки, втіленої, зокрема, у рішеннях Європейського суду з прав людини;

- взаємодія української кримінально-правової науки та кримінального законодавства, зокрема стосовно питань загальної частини, відбувається здебільшого однобічно. Тобто пропозиції науковців рідко відображаються у законах про внесення змін до КК України, водночас положення закону про кримінальну відповідальність часто слугують аксіоматичними доводами у наукових дискусіях;

- наука кримінального права України недостатньо повно виконує прогностичну функцію, дослідження здійснюються з точки зору *de lege ferenda*. Неповно розроблені питання узгодженості теорій кримінального права та кримінального процесу, опосередкованого вчинення злочину,

зокрема через ЕОМ, кримінальної відповідальності клонованої людини, законодавчої техніки.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в роботі положення можуть бути використані: у *науково-дослідній* діяльності – для подальшого вивчення питань, пов’язаних із кримінально-правовим наукознавством, а також для підвищення ефективності вивчення літературних джерел у процесі підготовки наукової праці; у *законотворчій діяльності* – під час підготовки законопроектів для оптимального врахування існуючих теоретичних розробок; у *навчальному процесі* – під час викладання курсу загальної та особливої частин кримінального права, а також у проведенні занять із підвищення кваліфікації та професійної майстерності слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів.

Особистий внесок здобувача. Викладені у дисертації положення, які складають її наукову новизну, розроблені автором особисто. Власні розробки здобувача у наукових працях, опублікованих у співавторстві, становлять 50%, а у бібліографічних довідниках “Кримінальне право України: Бібліографія. 1991 – 2002” та “Кримінальне право України: Бібліографія. 1991 – 2005” – 33%.

Апробація результатів дисертації. Результати поданої до захисту дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри кримінально-правових дисциплін, міжкафедральному семінарі з розгляду дисертаційних досліджень за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право Львівського державного університету внутрішніх справ, а також на таких науково-практичних заходах: науково-практичній конференції «Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)» (м. Львів, 4–5 квітня 2003 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2–3 червня 2006 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення»

(м. Львів, 13–15 квітня 2007 року), міжнародному симпозіумі «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві» (м. Львів, 12–13 вересня 2008 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 10–11 лютого 2012 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у десяти наукових публікаціях, із них п'ять статей – у фахових наукових виданнях і п'ять тез виступів на конференціях і симпозіумах.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ НАУКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА (ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ)

1.1. Генезис поділу кримінального закону на загальну та особливу частини як основа для структурування предмета науки кримінального права

Архітектоніка предмету науки кримінального права визначається, в першу чергу, структурою кримінального закону. Даний факт набуває особливої очевидності, коли ми бачимо перед собою зміст підручника з кримінального права – він на дев'яносто чи й більше відсотків відповідає системі кримінального кодексу.

Кримінальному закону притаманний поділ на загальну та особливу частини. Водночас, стверджується, що кримінальне право, як сукупність норм, структурування на такі частини не має [540, с. 54]. Як видається, наука кримінального права, як система знань, також не поділяється на загальну та особливу частини. Однак, для зручності при викладанні навчальної дисципліни “Кримінальне право України”, так і для зручності при виконанні цього дослідження, можна погодитися з поділом кримінально-правової науки на загальну та особливу частини.

Таким чином, для того, аби окреслити межі дослідження даної праці, слід з'ясувати, що ж собою становить загальна частина кримінального закону.

Кримінальне законодавство як система включає в свою структуру загальну та особливу частини. Необхідність такого поділу кримінального закону у романо-германській правовій системі є загальновизнаною.

Історично раніше з'явилися закони, що в подальшому утворювали особливу частину кодексів, і значно пізніше – законодавчі матеріали для загальної частини. Спочатку кримінальні закони складалися з хаотичного викладення низки статей, які передбачали окремі склади злочинів та покарань,

без будь-якої системи і не містили ні загальної, ні особливої частин. В якості прикладу такого акту можна назвати “Салічну правду” (Lex Salica).

Ідея виокремлення загальної частини в правових актах сягає своїми коріннями в римське право. Римське право знало дві системи викладу нормативного матеріалу: інституційну та пандектну. Для інституційної системи за зразок взято Інституції – навчальний посібник Давнього Риму, складову частину Corpus juris civilis, де нормативний матеріал викладається за системою: personal (особи), res (речі), actiones (дії). Від пандектної системи інституційна система відрізняється тим, що не має загальної частини [914, с. 741].

Пандектна система полягає у розташуванні норм права в нормативно-правових актах відповідно до принципів викладення правового матеріалу, який застосовувався в Дигестах (Digesta) або Пандектах (Pandectae) – другої частини Зводу законів Юстиніана (Corpus juris civilis) [780, с. 618]. Структура Дигестів Юстиніана мала такий вигляд: книга 1 – загальні положення про право та державу, книги 2 - 46 присвячені питанням приватного права, книги 47 - 48 – кримінальне право та процес, книга 49 – оскарження, фінансове, військове право, книга 50 – муніципальне право, кінцеві положення [623, с. 135]. При пандектній системі норми розташовуються згідно з принципом “від загального до окремого.” Спочатку визначаються загальні принципи та правові інститути у відповідній сфері, потім викладається нормативний матеріал, присвячений детальній регламентації відповідних правових інститутів [780, с. 618]. Спеціальним розділам передує загальний розділ або загальна частина, що звільняє від повторень решту розділів [356, с. 34].

Оскільки схема поділу кодексів на загальну та особливу частини притаманна романо-германській сім’ї права, то й розвиток цієї ідеї потрібно шукати в межах розвитку правової системи цієї сім’ї. Для того, аби найкращим чином зобразити еволюцію структуризації кримінального закону слід звернутися до процесу рецепції римського права на Європейському континенті. Римський геній створив юридичну систему, яка не має

прецедентів у світі [664, с. 45]. Публічне право Риму не знало окремих кодифікованих кримінально-правових актів. Хоча римське кримінальне право класичної епохи досягло відповідного рівня розвитку у сфері юридичної техніки, зокрема були розроблені такі поняття як вина, співучасть, замах і т.д., проте зростання свавілля імператорів призвело до того, що багато з цих важливих категорій не використовувались в практиці імператорських судів. Незважаючи на це, згодом вони вплинули на розвиток середньовічного права Західної Європи [285, с. 184].

Після занепаду Римської імперії процеси розвитку права були диверсифіковані по державах Європейського континенту. Римське право в цей період відходить на задній план у правозастосуванні.

В XIII ст. через активізацію культурних осередків Західної Європи – університетів – відновлюється ідея права як моделі соціальної організації [664, с. 105]. З цього часу в академічному середовищі римське право стає взірцем для наслідування національними правовими системами.

В XVI ст. детальному аналізу німецькими юристами (глоссаторами) піддається пандектна система римського права. Напрямок юриспруденції в Німеччині з вивчення опрацьованого римського права в період XVII – XVIII століть отримує назву “*Usus modernus pandectarum*” (відповідно до назви книги С. Штріка) [356, с. 34]. Пандектисти в процесі своїх наукових розробок спиралися на догматичний метод юриспруденції, який застосовували ще римляни. Він ґрунтувався на використанні правил формальної логіки і граматики (синтаксису).

Незважаючи на визнання європейською юриспруденцією значимості римського права, суди, в основному, застосовували норми звичаєвого права. Для правозастосовців основні положення римського права повинні були бути критерієм справедливості. Однак, ці положення не мали загальнообов’язкової сили. Римське право залишалося в Європі дещо академічним. Особливо гостро це проявлялось в сфері публічного права.

Наприклад, наприкінці XV ст. Дигести Юстиніана, опрацьовані з врахуванням потреб часу, були визнані керівним джерелом права для створеного в 1495 році Вищого імперського суду Німеччини [285, с. 321]. Проте активність цього суду була обмеженою [664, с. 134].

В XVI ст. римське пандектне право отримує авторитет імперського закону і продовжує діяти як “загальне право” Німеччини [285, с. 312]. Однак норми “загального права” мали в основному рекомендаційний характер [285, с. 312].

Як зазначає Рене Давид, до XIX ст. європейські університети майже повністю нехтували звичаями та національним правом і викладали *ідеальне* (курсив авт. – М.Г.) право (виводячи його з римського), вважаючи лише його гідним називатися “правом” [664, с. 187].

Як видається, відсутність реального застосування прогресивних положень римського публічного права як в Європі в цілому, так і в окремих Європейських державах зумовлювалася низкою причин, а саме:

1. Визнання римського права загальнообов’язковим могло обмежити сваволлю пануючого класу з огляду на наявність у ньому чітких правил притягнення до відповідальності.

2. Узаконення римського права могло бути витлумачене як визнання верховенства римсько-германського імператора. Це мало місце незважаючи на те, що для зміцнення своєї влади глави європейських держав спирались на значну кількість формул римського публічного права, використовували легістів в державному апараті [285, с. 304].

3. Більшість європейських держав перебувала у роздрібненому стані. Кожен князь чи король бажав володіти у своїй державі монополією на правосуддя. Уніфікація ж правових систем земель призвела б до однакового застосування “загального права”, яке спиралося на римське.

Відсутність такого застосування пояснює й те, що до середини XVIII ст. на території Європи були відсутні кодифікації кримінального права. Кримінально-правові акти були лише копійкованими (консолідованими). Ці

компіляції мали за мету фіксацію та впорядкування норм звичаєвого права. Вони стримували поширення римського права.

Навіть такий “пізній” кримінально-правовий акт як австрійське Кримінальне уложення Марії-Терезії 1768 року (*Constitutio Criminalis Theresiana*), є не кодифікований, а компільований. Про це, зокрема, зазначає Рудольф Гоке: “За змістом воно було ... не більше ніж пізнішою компіляцією в дусі “Кароліни” (*Constitutio Criminalis Carolina* – М.Г.) і загальних німецьких кримінально-правових актів для окремих габсбурзьких земель...” [944, с. 240].

Вищезгадана перша причина відсутності реального узаконення положень римського права особливо чітко викристалізувалася з поширенням в Європі просвітницького руху XVIII ст., коли в творах визначних просвітителів-гуманістів Шарля Монтеск'є, Чезаре Беккарія та інших були детально розроблені основоположні принципи та загальні начала кримінального права: законність, рівність усіх громадян перед законом, відповідальність при наявності вини, невідворотність відповідальності, пропорційність покарання злочину та економія кримінальної репресії, превенція як мета покарання [356, с. 33]. Частина цих принципів виводилася ще з римського класичного права.

Тому для появи кодифікованих кримінально-правових актів, які б містили поділ на загальну та особливу частини, необхідні були такі умови:

1. Наявність достатньо розробленої юридичної техніки кодифікації, оскільки перед законотворцями стояло завдання застосувати до історично сформованих складів злочинів, виписані просвітителями-гуманістами основоположні начала кримінального права. Окрім того, такі акти повинні були бути простими та зрозумілими, про що наголошували у своїх творах ще Френсіс Бекон та Шарль Монтеск'є. Для того, щоб досягнути зазначені вище дві мети потрібен був творчий різновид систематизації – кодифікація.

2. Наявність політичної волі правлячої сили ввести у дію такий акт, оскільки цим самим влада обмежує себе у способах впливу на суспільство за допомогою каральних важелів.

Наявність цих двох умов породила, зокрема:

- “Звід баварських кримінальних законів” (Codex Iuris Criminalis Bavarici). Ця кодифікація була проведена за влади курфюрста Максиміліана III Йозефа у 1751 році;
- австрійський “Кодекс про злочини та їх покарання” (“Allgemeine Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung”). Ця кодифікація була проведена за влади імператора Йозефа II у 1787 році. Скорочено кодекс називали Josephina;
- французький Кримінальний кодекс (Code penal). Кодекс був прийнятий Установчими зборами Франції у 1791 році.

Виходячи з вищевикладеного, можна прийти до висновку, що поява загальних частин в кримінальних законах є ознакою демократизації суспільно-політичного устрою держави, оскільки в інтересах громадян встановлює рамки поведінки для наділених владою суб’єктів застосування закону.

Досягнення цілей простоти кодексів та закріплення у них прогресивних начал кримінального права відобразилося у створенні загальної частини кодексів. Наприклад, перша частина Кодексу 1787 року була наділена загальними положеннями (1 розділ, 1 – 10 параграфи), а також засадничими положеннями про злочин та його наслідки (2 розділ, 10 – 39 параграфи). Особлива частина Кодексу охоплювала розділи з третього по шостий (40 – 177 параграфи). Друга частина мала також як і перша загальну (розділи 1 і 2, 1 – 18 параграфи) та особливу частини (з 3 по 5 розділ, 19 – 82 параграфи) [943]. Звід баварських кримінальних законів 1751 року мав також таку архітектуру: частини, розділи та параграфи [939, с. 16].

В французькому Кримінальному кодексі від 25 вересня 1791 року перша частина була присвячена питанню “Про засудження взагалі”, де перша глава розглядала питання “Про покарання взагалі”, друга глава – “Про рецидив”, третя – “Про виконання вироків стосовно підсудних, що не з’явилися до суду”, четверта – “Про наслідки засудження”, п’ята – “Про вплив віку засуджених на характер та тривалість покарань”, шоста – “Про давність по

справах про злочини” і сьома “Про реабілітацію засуджених”. Таким чином, до Загальної частини були віднесені такі питання, котрі відносяться до інших галузей права, наприклад, питання про виконання вироків. В той же ж час в цьому кодексі питання “Про співучасників злочину” чомусь було виділене як третя глава другої (Особливої) частини кримінального кодексу, яка називалася “Про злочини та їх покарання” [881, с. 56].

В процесі створення вищезгаданих кодексів використовувалась юридична техніка кодифікації римських юристів та доробок в цій сфері німецьких пандектистів. При цьому застосовувався догматичний метод викладення норм права.

В подальшому при систематизації виділення загальних частин кримінальних кодексів стало традиційним та закономірним.

Однак, знає історія і акт кодифікації норм кримінального права, який становив собою лише Загальну частину. Особливої частини у ньому не було. Йдеться про “Руководящие начала по уголовному праву Р.С.Ф.С.Р.” Даний нормативно-правовий акт був затверджений 12 грудня 1919 року Постановою Народного Комісаріату Юстиції Російської РФСР [683]. “Руководящие начала по уголовному праву Р.С.Ф.С.Р.” є чи не єдиним зразком у світовій історії кодифікованого кримінально-правового акта, який не мав Особливої частини. Очевидно, що таку відсутність переліку складів злочинів можна пояснити небажанням в боротьбі з «класовими супротивниками пролетаріату» обмежувати судові органи принципом *nullum crimen sine lege*. Водночас, Руководящие начала все-таки у певній мірі внормували та систематизували радянські “правила приборкання класових ворогів” кримінально-правовими засобами.

Стосовно виділення загальної частини кримінального законодавства, яке діяло на території України, яка перебувала у складі різних євразійських та європейських держав, слід зазначити таке. Як відомо, під кінець XVIII ст. більшість українських земель потрапила під владу Росії. В Російській імперії проект Загальної частини Кримінального кодексу вперше був розроблений

Г. Яценковим. Він працював в складі комісії, створеної Олександром І у 1804 році, що мала за мету створення нових уставів та уложень для всіх галузей права. Однак цей проект не обговорювався та не опубліковувався [737, с. 17-18].

На законодавчому рівні виділення Загальної та Особливої частин кримінального права відбувся у Зводі законів Російської імперії 1833 року, який діяв до 1917 року [293, с. 369]. В XV томі Зводу законів містилися кримінальний (книга перша) та кримінально-процесуальний (книга друга) закони. Книга перша включала в себе 11 розділів (765 статей). Загальна частина була представлена розділом першим “О существе преступлений и разных родах казней и наказаний” (181 стаття), Особлива – наступними десятьма розділами (584 статті) [356, с. 42].

З точки зору структуризації нормативного матеріалу, розділ І книги першої тому XV Зводу законів майже повністю базувався на першій (Загальній) частині проекту Кримінального уложення 1813 року. Цей проект був розроблений німецьким професором Л.Г. Якобом [356, с. 39].

До монархії Габсбургів після першого поділу Польщі у 1772 році відійшла Східна Галичина. У складі Австрії тоді перебувало і Закарпаття. У 1774 році під австрійською владою опинилася Буковина. Першим новим Кримінальним кодексом, що містив поділ на Загальну та Особливу частини та діяв на території вищезгаданих західноукраїнських землях, був австрійський “Кодекс про злочини та їх покарання” 1787 року, що діяв до 1803 року. Про його структуру згадувалося вище.

Після того як у 1921 році Східна Галичина відійшла до складу Польщі, тут до 1932 року діяло австрійське кримінальне законодавство. 11 липня 1932 року Розпорядженням Президента Польської республіки був введений в дію польський Кримінальний кодекс (Kodeks karny), який діяв на теренах Західної України до вересня 1939 року. До його Загальної частини (Czesc Ogolna) увійшло 92 статті [942, с. 7].

Першим українським Кримінальним кодексом, що містив у собі поділ на Загальну та Особливу частини, був Кримінальний кодекс Української РСР, затверджений Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом 23 серпня 1922 року та введений в дію 15 вересня 1922 року [752, с. 3]. Цей Кодекс майже повністю дублював Кримінальний кодекс Російської РФСР від 24 травня 1922 року. Загальна частини цього нормативно-правового акту охоплювала 56 статей. У 1927 році був прийнятий новий КК УРСР, Загальна частина якого містила 53 статті. А Загальна частина КК 1960 року складалася з 55 статей.

Нині чинний Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року також має архітектуру, притаманну пандектній системі викладення нормативного матеріалу. Він поділений на Загальну та Особливу частини, які, в свою чергу, поділяються на розділи.

В державах континентальної системи Загальна частина кримінального кодексу носить різні назви: в французькому кримінальному кодексі вона називається “*Dispositions générales*” (“Загальні приписи”), в німецькому “*Allgemeiner Teil*” (“Загальна частина”). В Королівстві Норвегія Загальна частина називається “*Almindelige Bestemmelser*” (“Загальні положення”). Перша книга італійського Кримінального кодексу називається “*Dei reati in generale*” (“Злочини в цілому”).

Схема ж поділу кримінального закону на загальну та особливу частини прецедентною системою права не була сприйнята. Так, у Великобританії немає єдиного Кримінального кодексу. Тому питання, що відносяться до Загальної частини, регулюються низкою парламентських статутів (*statutes*) та судовими прецедентами.

Як було зазначено вище, структура предмету науки кримінального права в цілому відповідає структурі кримінального закону. Таким чином, виділення у законах про кримінальну відповідальність загальної частини дозволяє умовно говорити про виділення такої структурної одиниці науки кримінального права, як теорія загальної частини кримінального права.

Предметною областю, що вивчається даною теорією, можна вважати нормативно-правовий матеріал загальних частин кримінальних кодексів, практику його застосування тощо.

1.2. Поняття загальної частини кримінального закону та її значення для окреслення меж дослідження наукознавчих проблем із питань загальної частини кримінального права

Загальноприйнятим вважається поділ на загальну та особливу частини права, законодавства, а також окремих законів (нормативно-правових актів). У філософському аспекті поняття “законодавство” співвідноситься з поняттям “право” як форма і зміст. Тобто законодавство є однією з форм вираження права. Право ж, окрім законодавства, включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [670]. Отже, право є первинним щодо законодавства. Як зазначає В.О. Навроцький, тенденції взаємодії кримінального права і кримінального закону мають один вектор – право детермінує закон, а не навпаки [519, с. 22].

На певному етапі розвитку суспільства норми права почали закріплювати в законодавстві. Законодавство систематизовувалося і з’являлися нові нормативно-правові акти. Внаслідок такого виду систематизації законодавства як кодифікація з’являлися правові норми вищого рівня абстракції порівняно з іншими. Ці норми поміщувалися в окремі структурні одиниці, які мали назву книг, розділів чи частин. Вони були загальними по відношенню до наступних однорідних структурних одиниць, оскільки в них закріплювалися загальні приписи. Це і були “загальні частини” кодифікованих нормативно-правових актів. Тому поява поняття “частина” пов’язана, перш за все, з структуризацією нормативно-правових актів, формуванням їх системи. Отже “частина”, будь вона загальною чи то особливою, є структурним елементом закону.

З цього можна зробити висновок, що поділ на загальну та особливу частини повинен стосуватися в першу чергу нормативно-правового акту.

Слід наголосити на тому, що більшість теоретиків кримінального права виходять з того, що структура системи кримінального законодавства співпадає з структурою системи кримінального права. Це можна пояснити тим, що законодавець, в основному, виключив зі сфери кримінального правозастосування звичаї, традиції, аналогію і т.д. Джерелом кримінального права, в першу чергу, є закон про кримінальну відповідальність.

Відповідно, поділ кримінального закону на такі найбільш крупні елементи як загальна та особлива частини співпадає з поділом кримінального права на аналогічні частини. Хоча, деякі вчені стверджують, що виокремлювати загальну та особливу частини можна лише в кримінальному законі, але не в кримінальному праві [542, с. 124].

Особлива частина кримінального закону містить перелік складів злочинів та покарань за них. Кожен з цих складів та кожне з покарань належать до філософської категорії одиничного. В загальній частині міститься те, що відноситься до всіх складів злочинів та покарань за них, що є тотожним між ними, – загальне.

Отже, суть співвідношення приписів загальної частини з приписами особливої відображається за допомогою філософських категорій загального та одиничного. Проте ці категорії є також категоріями логіки, з допомогою яких створюються поняття, узагальнення, без чого неможливе пізнання взагалі [826, с. 263].

Як було зазначено вище, система викладення нормативного матеріалу у вигляді розміщення правових приписів у загальній та особливій частинах була відома ще римському праву. Згодом вона застосовувалася і удосконалювалась в інших часових рамках завдяки розробкам школи пандектистів. Основоположним методом побудови пандектної системи нормативно-правового акту є догматичний. Цей метод спирається на застосуванні правил формальної логіки і граматики (синтаксису).

Як видається, механізм створення нормативних положень загальної частини мав і має таку послідовність:

1. *Аналізуються всі сумісні поняття майбутньої особливої частини, які мають спільні ознаки і перебувають у відношенні перехрещення. Для наочності слід спробувати утворити припис Загальної частини Кримінального кодексу неіснуючої держави. Уявімо, що Особлива частина КК цієї держави складається з n -ої кількості складів злочинів. В Кодексі дається визначення організатора щодо кожного складу злочину:*

- організатором злочину n_1 є повнолітня особа, яка керувала вчиненням злочину n_1 ;
- організатором злочину n_2 є повнолітня особа, яка керувала вчиненням злочину n_2 і т.д.

При цьому до уваги повинні братися усі склади злочинів.

2. *З виявлених сумісних понять вилучаються специфічні для кожного поняття ознаки (видові). З понять організатора злочину стосовно кожного складу слід вилучити ознаки, що характеризують цей конкретний склад: n_1 , n_2 , n_3 і т.д. Внаслідок цієї операції ми отримаємо таке родове поняття, яке і слід помістити в Загальну частину КК: організатором злочину є повнолітня особа, яка керувала вчиненням злочину.*

Воно буде застосовуватись до усіх складів злочину, з яких це поняття було виведене. Таке більш абстрактне поняття буде родовим щодо видових понять організатора конкретних злочинів. Сучасна формальна логіка називає таку операцію індуктивним узагальненням. Ця операція здійснюється методом повної індукції, оскільки до уваги береться вся множина понять (в нашому випадку вся множина складів злочинів).

З вищевказаного випливає низка висновків, а саме:

- 1) обсяг утвореного поняття (підпорядковуючого), що міститься в Загальній частині, є ширшим ніж обсяг вихідних понять (підпорядкованих);

2) обсяг кожного підпорядкованого поняття Особливої частини повністю входить в обсяг відповідного підпорядковуючого поняття Загальної частини. Ці поняття перебувають у відношенні підпорядкування;

3) підпорядковане поняття Особливої частини обов'язково наділене всіма ознаками підпорядковуючого поняття Загальної частини.

Відповідно, ознаки понять, що містяться в Загальній частині, повинні повністю поширюватись на поняття Особливої частини, а не навпаки. Якщо ж в понятті Особливої частини (видовому) буде наявна хоча б одна, яка виключає будь-яку ознаку відповідного поняття Загальної частини (родовому), то це поняття Особливої частини не належатиме до множини, що охоплюється родовим поняттям Загальної частини.

Тобто, відповідно до Загальної частини КК організатор злочину повинен бути наділений такими ознаками:

- він повинен бути повнолітнім;
- він повинен керувати вчиненням злочину.

Припустимо, що законодавець в Особливій частині цього КК залишив таке положення: “Організатором злочину *n₄₇* є неповнолітня особа” Отже, Особлива частина наділила організатора злочину *n₄₇* такою ознакою – він повинен бути неповнолітнім.

Для того, аби відповідно до догматичного методу вивести поняття організатора злочину *n₄₇*, потрібно до загального поняття організатора додавати ознаки організатора злочину *n₄₇*, що передбачені в Особливій частині. В результаті такої операції ми отримаємо поняття організатора злочину *n₄₇*, що буде наділений такими ознаками:

- 1) він повинен бути повнолітнім;
- 2) він повинен бути неповнолітнім;
- 3) він повинен керувати вчиненням злочину *n₄₇*.

Перша та друга ознаки є взаємовиключними. Відповідно обрати потрібно одну з цих двох ознак. Є два варіанти вирішення цього питання:

I. Виключимо ознаку № 1. Тоді поняття організатор злочину *n*₄₇ не буде входити в обсяг загального поняття організатор злочину, що міститься в Загальній частині. Такі поняття будуть несумісними протилежними. Їх обсяг зовсім не збігатиметься. Тобто складеться ситуація, коли можна буде сказати, що організатор злочину *n*₄₇ не є організатором злочину.

II. Виключимо ознаку № 2. Тоді поняття організатор злочину *n*₄₇ буде видовим по відношенню до родового поняття організатор злочину. Вони будуть співвідноситись як підпорядковане та підпорядковуюче, що відповідає пандектній системі побудови Кримінального кодексу.

Звідси можна зробити висновок, що при виникненні суперечностей між загальною та особливою частинами кримінальних кодексів пріоритет слід надавати приписам загальної частини. Це правило слід застосовувати до усіх приписів, норм та дефініцій.

При цьому варто наголосити на тому, що ситуація, за якої виникають суперечності між приписами загальної та особливої частини, не підпадає під поняття конкуренції кримінально-правових норм, зокрема такого її виду, як конкуренція загальної та спеціальної норм. Так, О.К. Марін зазначає, що, по перше, не виправдано виділяти конкуренцію норм Загальної та Особливої частин, по друге, конкуренція кримінально-правових норм можлива лише між охоронювальними правовими нормами і неможлива між нормами регулятивними [450, с. 4, 6].

Про надання пріоритету статтям загальної частини перед статтями особливої частини вказують також В.П. Коняхін [356, с. 252], В.О. Навроцький [525, с. 50]. Про пріоритет положень норм Загальної частини щодо системи та видів покарань відносно приписів санкцій статей Особливої частини КК зазначає і В.І. Тютюгін [799, с. 112].

Однак, як видається, це правило не є абсолютним. Воно не підлягає застосуванню, якщо припис загальної частини містить застереження “крім випадків, передбачених Особливою частиною” або “якщо інше не передбачене Особливою частиною”. Це означає, що при індуктивному узагальненні

тверджень особливої частини у множину таких вихідних тверджень свідомо не увійшли окремі з них.

Кримінальний закон становить собою систему статей. В цю систему входять два найкрупніші структурні утворення – система загальної частини та система особливої частини кримінального закону [235, с. 73]. Окремі складові кримінально-правової норми містяться, як в загальній, так і в особливій частині. Такими складовими елементами є нормативні приписи.

Окрім того, саме у загальній частині визначаються основні положення, інститути кримінального права, які мають наскрізне значення для нього.

Отже, загальна частина кримінального закону – це система нормативних приписів, що визначають принципи, завдання та основні інститути кримінального права та мають пріоритет при застосуванні перед приписами особливої частини окрім випадків, коли припис загальної частини містить застереження “крім випадків, передбачених особливою частиною” або “якщо інше не передбачене особливою частиною”.

Проаналізувавши вищенаведене визначення загальної частини, можна прийти до висновку, що положення даного структурного елементу закону про кримінальну відповідальність слугують системою координат для застосування норм особливої частини. Про визначальну роль загальної частини неодноразово згадується в науковій літературі:

Загальна частина кримінального права містить загальні основи, якими регулюється боротьба держави з суспільно-небезпечними явищами – злочинами... Таким чином, норми загальної частини визначають загальну лінію каральної політики держави [784, с. 8].

При сучасному поділі кодексів на Загальну та Особливу частини Загальна частина розглядає ті поняття, які мають значення для будь-якого складу злочину і можуть бути “винесені за дужки.” До виділення Загальної частини ці положення передбачалися конкретно по відношенню до кожного окремого злочину.

Загальна частина кримінального права надала таким чином можливість сформулювати в законі основні політичні завдання кримінального права. Така побудова кримінального кодексу є безумовним досягненням науки кримінального права і технічно полегшує користування кодексом. Виокремлення загальних понять в найбільшій мірі відповідає завданням побудови кримінального закону [881, с. 55].

Загальні положення, що сформульовані в Загальній частині, конкретизуються в нормах Особливої частини. Практичне застосування норм Особливої частини є неможливим без врахування положень Загальної частини [802, с. 5].

Інститути Загальної частини виконують роль своєрідної кримінально-правової матриці; вони мають значення фундаментальних положень, що визначають всю систему кримінального права і по суті структуру його Особливої частини, коло її інститутів та перелік діянь, що входять до них і визнаються злочинами.

Іншими словами, норми Загальної частини, акумулюють в собі кримінально-правові положення універсального характеру, делегують властивості (ознаки) інститутам Особливої частини, орієнтуючи тим самим законодавця на оптимально допустимий обсяг і зміст складів злочинів, видів і розмірів покарань, що дозволяють правозастосовцю вирішувати завдання боротьби зі злочинністю [804, с. 6].

“Особлива частина є логічним продовженням Загальної частини з відповідним розкриттям юридичної природи та характерних елементів кожного складу злочину” [250, с. 53].

“Насамперед норми Особливої частини ґрунтуються на нормах Загальної частини” [390, с. 13].

Виокремлення Загальної частини в якості структурного елемента кримінального законодавства було колосальним досягненням в галузі юридичної техніки. Воно дозволило законодавцю виразити багато через небагато, “винести за дужки” загальні, керівні, принципові положення

кримінального права і тим самим зробити кодифікований кримінальний закон компактним за формою, доступним за змістом і зручним для застосування [356, с. 48].

“Виділення певного законодавчого матеріалу в Загальну частину служить не лише суто технічним потребам – уникнути повторень, скоротити обсяг закону. Це має куди більш глибокий зміст – задекларувати і закріпити найбільш принципові положення, встановити чіткі рамки, в яких мають вирішуватися часткові питання. Загальна частина КК виступає запорукою того, що при встановленні відповідальності за окремі злочини і її реалізації не будуть порушуватися обмеження, вироблені в ході багатовікового розвитку права, будуть дотримані гарантії прав особи, щодо якої застосовується кримінальний закон, реалізуються принципи конкретного нормативно-правового акта” [531].

Про роль, яку відіграє Загальна частина, згадує у своїх постановах і найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції України: “Норми Особливої частини КК України мають базуватися на нормах Загальної частини цього Кодексу” [646, с. 11].

Отже, значення загальної частини кримінального закону полягає у тому, що приписи загальної частини встановлюють межі застосування приписів особливої частини, розвиток загальної частини є виявом розвитку як теорії кримінального права, так кримінального законодавства в цілому.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що межі дослідження наукознавчих проблем щодо питань загальної частини кримінального права окреслюються питаннями теорії загальної частини кримінального права, яка, в свою чергу, вивчає приписи загальної частини кримінального закону, практику їх застосування тощо.

1.3. Предмет, значення наукознавчих досліджень у сфері кримінального права та їх стан

Предметом дослідження наукознавства є наука як цілісна система [217, с. 87]. Наукознавчі проблеми кримінального права входять до предмету науки кримінального права. Це, зокрема, підтверджується тим, що відповідно до постанови президії ВАК України від 21.05.2008 року № 38-06/6 до формули спеціальності “12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” включено галузі юридичних наук, які досліджують наукознавчі проблеми відповідних наук.

Статтею 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” передбачено, що наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Як вказано в Законі, основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Якщо дослідження було здійснено успішно, то воно увінчується науковим результатом.

Науковий результат – це нове знання, яке отримане в процесі наукового дослідження. Тобто результат виступає відносно дослідження похідним явищем. Окрім того, виходячи із законодавчого визначення наукового результату, можна говорити про необхідність для нього містити нові знання, містити ознаки новизни.

Науковий результат можна як не зафіксувати, так і зафіксувати на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, тези доповіді, статті, монографії тощо [275]. У сфері суспільних наук, до яких відноситься наука кримінального права, науковий результат фіксується у матеріальній (письмовій, електронній формі). Тобто не може вважатися науковим результатом, наприклад, те, що автор має намір зробити в подальших дослідженнях. Хоча інколи такі тези зазначаються здобувачами у висновках до дисертаційних досліджень [114, с. 26].

Для того, аби науковий результат став об'єктом дослідження наукознавства, він повинен бути наділений щонайменше двома ознаками. По-перше, як зазначалося вище, такий результат повинен бути об'єктивований в тій або іншій матеріальній формі. По-друге, він повинен бути оприлюднений, адже наукознавець не може дослідити того, що об'єктивно не могло бути досяжним для його сприйняття. Тут слід звернути увагу на приписи законодавства у сфері авторського права, відповідно до яких твори в галузі науки підлягають правовій охороні незалежно від їх оприлюднення чи завершеності (ч. 2 ст. 8 Закону України “Про авторське право і суміжні права”). А відтак, неопубліковані наукові результати можуть бути предметом плагіату, але не можуть бути об'єктом дослідження в наукознавстві.

На стадії здійснення наукознавчого дослідження до уваги повинна братися уся множина оприлюднених наукових робіт незалежно від того, чи конкретна робота містить нові знання – вважається істинно науковим результатом. Пояснити це можна тим, що завданням наукознавства є, в тому числі, виявлення проблем, які або недостатньо розроблені на доктринальному рівні, або рівень наукової розробки є незадовільним.

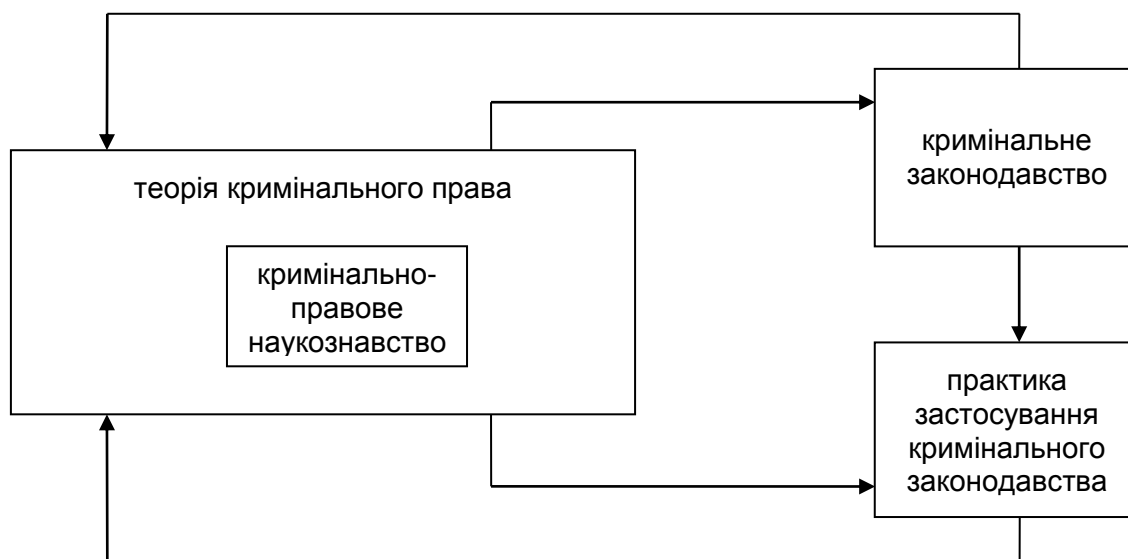
Відтак, предметом наукознавчих досліджень у сфері кримінального права є наука кримінального права.

Як зазначалося вище, умовно можна виділити таку структурну одиницю науки кримінального права, як теорія загальної частини кримінального права. Отже, предметом наукознавчих досліджень у сфері загальної частини кримінального права є теорія загальної частини кримінального права.

Предметом цієї наукової роботи є розвиток науки кримінального права України (питання загальної частини). З метою уникнення тавтології в межах цього підрозділу доцільно ототожнити поняття наукознавчих досліджень у сфері кримінального права та кримінально-правове наукознавство. Як згадувалося вище, невід'ємним складовим елементом науки кримінального права є кримінально-правове наукознавство. Тому слід проаналізувати, яке значення наукознавчі дослідження у сфері кримінального права мають для

теорії кримінального права, кримінального законодавства та практики його застосування, а також як вони співвідносяться між собою. Систему взаємозв'язків між ними можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1.1)

Рисунок 1.1

Кримінально-правове наукознавство та теорія кримінального права. Взаємозв'язок між кримінально-правовим наукознавством та теорією кримінального права полягає у тому, що:

1) об'єктом дослідження кримінально-правового наукознавства є наукові дослідження в галузі кримінального права, теоретичний доробок в цій сфері вчених-юристів;

2) кримінально-правове наукознавство узагальнює і досліджує закономірності функціонування науки кримінального права, вивчає тенденції та перспективи її розвитку;

3) кримінальне правове наукознавство характеризує наукові дослідження з кримінального права як з якісної, так і з кількісної точки зору;

4) результати наукозавчих досліджень виступають своєрідним дороговказом для наступних наукових досліджень з кримінального права.

Кримінально-правове наукознавство, наука кримінального права та кримінальне законодавство. “Належне забезпечення законності та правопорядку в суспільстві можливе лише на ґрунті законодавства, яке має міцне, бездоганне теоретичне підґрунтя, побудоване на передовій теорії. Без належного теоретичного обґрунтування законодавство не спроможне виконати свою громадську роль, поставленні перед ним завдання”[362, с. 297].

Мета науки – виявлення закономірностей природи і суспільства, визначення оптимальних, найбільш ефективних засобів вирішення завдань та проблем, що стоять перед суспільством, прогнозування подальшого розвитку [393, с. 3]. В галузі кримінального права наука повинна сприяти формуванню такого закону, який би найкращим чином охороняв суспільні відносини, права та свободи людей та весь правопорядок від злочинних посягань. Як видається, таке сприяння може відбуватися шляхом:

1. Аналізу діючого кримінального законодавства на теоретичному рівні. Процес такого аналізу полягає у виявленні неузгодженостей, спірних і проблемних положень кримінального закону та їх вирішенні апріорі.

2. Здійснення доктринального тлумачення кримінального закону. Дане тлумачення полягає в з'ясуванні та роз'ясненні змісту і значення волі законодавця, що знайшла вираження в кримінально-правових нормах, вченими-юристами.

3. Творення та розробки нових кримінально-правових актів. Процесом творення та розробки кримінально-правових норм, який завершується зміною або прийняттям нових кримінальних законів, є процес кримінальної правотворчості. Вона виступає як механізм врахування практичних потреб і використання досягнень науки кримінального права та інших юридичних наук для створення (зміни) текстів кримінальних законів чи їх окремих частин (розділів, статей, частин статей) [8, с. 7].

Необхідність посилення наукових начал правотворчої діяльності обумовлюється низкою обставин: потрібен істинно науковий, системний і комплексний підхід до оцінки соціальної адекватності діючих кримінально-

правових норм, до виявлення дійсних потреб у нових узаконеннях, до прогнозування їх ефективності, “побічних” соціальних наслідків і т.д. Участь науковців у правотворчому процесі відбувається у таких основних формах: робота в комісіях Верхової Ради України з підготовки законопроектів, робочих групах, що створюються за рішеннями вищих органів виконавчої влади (див., наприклад, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 1996 року № 822-р “Про підготовку проекту Кримінального кодексу України”), в складі науково-консультативних рад, що створюються при органах державної влади; консультації окремих юридичних закладів у формі дачі висновків, відгуків; внесення пропозицій з того чи іншого питання, що потребує законодавчого вирішення; виконання замовлень органів державної влади щодо розробки основ кримінально-правової політики, концепцій нових правових актів, самих актів та ін.

В цілому, при розробці відповідних актів наука повинна виходити з прогнозів розвитку суспільних відносин на більш чи менш тривалий період часу, а також із внутрішніх закономірностей функціонування самої наукової думки. Вчені повинні заглядати якомога далі вперед, висуваючи ті концепції, котрі будуть мати значення для майбутньої юридичної практики [392, с. 11].

Як видається, кримінально-правове наукознавство лише опосередковано впливає на законодавство через науку кримінального права, оскільки предмет досліджень даної галузі обмежений доктриною кримінального права. Водночас, першочерговим завданням наукознавства є виявлення білих плям у науковій розробці проблематики нормативно-правового матеріалу.

Кримінально-правове наукознавство, наука кримінального права та практика застосування кримінального законодавства. Як зазначає В.О. Навроцький, практика сигналізує про наявні упущення в правовій регламентації суспільних відносин та необхідність удосконалення чинних норм чи прийняття нових [522, с. 49]. На практиці виникають, як правило, цілком конкретні труднощі у застосуванні кримінального законодавства.

Складність подолання таких труднощів і визначає потребу конкретних практичних працівників звертатися за допомогою до науки.

Водночас, правозастосовці можуть звернутися до наукознавчих публікацій тоді, коли необхідно віднайти якомога більшу кількість способів вирішення проблем кримінально-правової регламентації, що пропонуються доктриною, а також коли потрібно ефективно виявити в науковій літературі варіанти розв'язку ситуації, породженої недоліком кримінального закону.

Відомий французький математик другої половини XIX століття Анрі Пуанкаре сказав таке – розвиток науки можна порівнювати не з перебудовою будь-якого міста, де старі будівлі немилосердно руйнуються, щоб дати місце новим будовам, а з безперервною еволюцією зоологічних типів, які безупинно розвиваються і в кінці кінців стають для простого ока такими, що їх неможливо впізнати, проте такими, в яких досвідчене око завжди відкриє сліди попередньої роботи минулих століть [434, с. 43]. Дане твердження розкриває безперервність розвитку науки, її наступність, в тому числі науки кримінального права.

Одним з завдань наукознавства і є аналіз розвитку науки, історії наукових досліджень. Необхідність відтворення власної історії зумовлюється такими міркуваннями: чим більше вчений знає про минуле досліджуваних ним галузі, інституту, норми і т.д., тим легше він зможе досягти істинного знання про досліджуваний об'єкт.

Нажаль, в умовах незалежної Української держави комплексні дослідження розвитку науки кримінального права України після 1991 року, зокрема щодо питань загальної частини, фактично не здійснювалися. Та й попередні періоди розвитку цієї науки не були предметом пильної уваги науковців. На монографічному рівні присутні лише публікації, які досліджували історію вітчизняного кримінального законодавства, а не науки. Датуються вони серединою XX століття. Зокрема йдеться про працю Я. Падеха “Нарис історії українського карного права” [587] 1951 року, видану у Мюнхені, в якій йдеться про кримінальне право України, починаючи з

княжої доби. Також мова йде про книгу П.П. Михайленка “Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР” [498] 1959 року. В ній досліджується кримінальне законодавство, що діяло на території України після 1917 року. Окрім того, у 2009 році В.П. Діденко опублікував монографію “Історія кримінального права України”, об’єктом вивчення якої стало кримінальне право України з доби Київської Русі по XVIII століття [214], а у 2011 році М.І. Колос – монографію “Кримінальне право в Україні (X - початок XXI століття)” [353] про кримінальне законодавство, що діяло на території України з X століття. В розрізі кримінально-правової політики українське кримінальне законодавство починаючи з періоду Київської Русі аналізувалося П.Л. Фрісом у монографії “Нарис історії кримінально-правової політики України” 2005 року.

Окремі аспекти розвитку вітчизняної кримінально-правової доктрини до 1991 року досліджувалися як в загальному за певний період (наприклад, в статті О.М. Костенка та О.О. Кваші “Розвиток кримінально-правових ідей в Україні з кінця VIII до початку XX століття” [374]), так і в розрізі діяльності окремих шкіл (наприклад, монографія П.С. Берзіна “Київська школа кримінального права (1834-1960 роки): історико-правове дослідження” [66]) чи вчених (зокрема, дисертація О.В. Нагорнюк “Питання загальної частини кримінального права в працях О.Ф. Кістяківського”).

З 1991 року питанню стану наукових досліджень присвячується, як правило, окремі параграфи підручників з кримінального права. Хоча мають місце розвідки і на рівні публікацій у періодиці – наприклад, стаття В.О. Навроцького “Криза українського кримінального права: реальність чи можливість?” [517]. Часто досліджуються в ретроспективі розвиток окремих інститутів та норм кримінального права в ключі наукової розробки чинних норм КК України [27; 69; 172; 331; 421]. У 2009 році опубліковано том 5 наукової праці “Правова система України: історія, стан та перспективи”, присвяченому, в тому числі, досягненням вітчизняної кримінально-правової науки [648]. Також аналізується діяльність окремих вчених-криміналістів та

шкіл кримінального права [38; 427]. Наприклад, десятирічна наукова діяльність колективу вчених відділення кримінально-правових наук Академії правових наук України відображена у статті В. Сташиса “Здобутки та напрямки подальшої наукової діяльності відділення кримінально-правових наук” [739]. Проте вищезгадані дослідження носять фрагментарний характер, оскільки не охоплюють усього пласту праць, присвячених загальній частині кримінального права, не аналізують питань загальної частини, які є недостатньо розробленими на доктринальному рівні.

У 2008 році С.В. Хилюк захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання особливої частини)” [850]. В даній науковій роботі було досліджено погляди українських науковців-криміналістів на проблемні питання особливої частини кримінального права України, викладені в наукових публікаціях за період з 1991 до 2006 року, здійснено аналіз методології науки кримінального права України (питань особливої частини), а також встановлено характерні риси розвитку науки кримінального права України (питань особливої частини).

Висновки до розділу 1

Перші кримінальні кодекси, що поділялися на загальну та особливу частини, з’явилися у Європі в середині – другій половині XVIII ст.

Першим українським Кримінальним кодексом, що містив у собі поділ на Загальну та Особливу частини, був Кримінальний кодекс Української РСР від 23 серпня 1922 року.

Приписи загальної частини співвідносяться з приписами особливої як загальне та одиничне.

При виникненні суперечностей між приписами, нормами та дефініціями загальної та особливої частин пріоритет слід надавати приписам, нормам та дефініціям загальної частини.

Українське кримінальне законодавство обґрунтовано сприйняло поділ на загальну та особливу частини, притаманний для пандектної форми викладення нормативного матеріалу. Кримінально-правова наука також враховує цей поділ при виборі об'єктів досліджень.

Структура предмету науки кримінального права визначається структурою закону про кримінальну відповідальність.

Об'єктом наукознавчих досліджень з кримінального права може бути науковий результат, який закріплений у матеріальній формі та оприлюднений.

Предметом наукознавчих досліджень у сфері кримінального права є наука кримінального права.

Українська правова доктрина гостро потребує досліджень, присвячених розвитку науки кримінального права.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК І СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ

Об'єкт дослідження даного розділу є складним. По перше, ним є одиничні об'єкти – окремо взяті наукові публікації. По друге, ним є множинність об'єктів – відносно відокремлені групи наукових публікацій, об'єднаних спільною тематикою. Зміст тематики визначається на основі тем навчальних програм курсу “Кримінальне право України. Загальна частина”, які були згруповані у три підрозділи: “Розвиток досліджень загальних питань кримінального права”, “Поступ у наукових розвідках, що стосуються злочину” і “Вдосконалення теоретичних положень щодо кримінально-правових засобів реагування на злочин”. До підрозділу “Розвиток досліджень загальних питань кримінального права” увійшов аналіз публікацій щодо таких тем: “Поняття, предмет, метод, система кримінального права, принципи кримінального права, кримінально-правова політика”, “Кримінальна відповідальність та її підстави”, “Джерела кримінального права” та “Кримінально-правова кваліфікація”. У підрозділі “Поступ у наукових розвідках, що стосуються злочину” аналізуються роботи з таких тем: “Поняття злочину та його види”, “Склад злочину та його елементи”, “Стадії вчинення злочину”, “Співучасть”, “Множинність злочинів”, “Обставини, що виключають злочинність діяння”. До підрозділу “Вдосконалення теоретичних положень щодо кримінально-правових засобів реагування на злочин” увійшов аналіз публікацій щодо таких тем: “Звільнення від кримінальної відповідальності”, “Покарання, його мета”, “Система і види покарань”, “Призначення покарання”, “Звільнення від покарання та його відбування”, “Судимість”, “Примусові заходи медичного характеру та примусового лікування”, “Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх”.

Окремо взяті публікації аналізуються, в першу чергу, на предмет наявності у них положень двох різновидів: тих, що трактуються однозначно, та тих, які не знайшли свого однозначного вирішення в доктрині кримінального права України. Водночас, у даному розділі переважно відображаються саме спірні питання з огляду на таке. Розвиток – це зміни. Правова наука або доктрина на відміну від закону оперує не однією концепцією чи поняттям, а становить собою сукупність різноманітних підходів, думок вчених. Тому, якщо певне питання не є дискусійним в науці, то щодо нього розвиток, як такий, не відбувається. Якщо ж питання є дискусійним, то це свідчить про незавершеність його наукової розробки, а відтак – і про наявність змін, що відображені у запропонованих ученими новими підходами. Тому і розділ 2 присвячений, в основному, аналізу наукових спорів.

Окрім того, як видається, в межах двадцятирічного періоду існування науки кримінального права незалежної України не доцільно досліджувати думки вчених в часовому розрізі, оскільки такий період є досить малим у порівнянні з періодом існування української та світової кримінально-правової науки. А відтак, ймовірність появи абсолютно нових знань за двадцятирічний період є значно меншою у порівнянні з багатостолітнім періодом існування науки кримінального права.

З урахуванням того, що вітчизняні публікації стосовно питань функцій кримінального права, загальної частини кримінального права зарубіжних держав та історії кримінального права носять здебільшого недискусійний характер, вони не стали об'єктом даного дисертаційного дослідження.

Також зміст наукових спорів порівнюється з дискусіями на аналогічну тематику, що мали місце до 1991 року, і оцінюється в розрізі врахування раніше висловлених (після відновлення державної незалежності) позицій саме українських учених.

У процесі вивчення конкретних публікацій шляхом синтезу, узагальнення та абстрагування виявляються загальні ознаки, притаманні науковим розвідкам певної тематики.

Окрім того, публікації, об'єднані спільною тематикою, вивчаються на предмет наявності недосліджених або малодосліджених питань в межах цієї тематики, їх кількісної характеристики, наявності монографій та дисертацій.

2.1. Розвиток досліджень загальних питань кримінального права

Дослідження проблем поняття, предмету, методу, системи, принципів кримінального права та кримінально-правової політики. Характерна риса дослідження поняття кримінального права українською наукою полягає у тому, що воно розкривається, як правило, в підручниках та посібниках. Окремих публікацій в періодиці, а тим більше монографій з даної проблематики немає.

В більшості підручників та посібників кримінальне право розглядається в двох іпостасях: як галузь права та як наука [387, с. 4; 388, с. 5; 389, с. 4; 390, с. 3; 467, с. 4; 803, с. 5; 829, с. 4; 866, с. 4, 14]. При цьому в деяких з них кримінальне право ототожнюється з кримінальним законодавством. Наприклад, П.С. Матишевський зазначає про “...позитивне (об’єктивне) кримінальне право як галузь законодавства” [467, с. 4], М.І. Бажанов вказує, що “...кримінальне право – це галузь права (одна із галузей – кримінальне законодавство). Звідси кримінальним правом іменують закони, тобто нормативні акти, в яких містяться положення цієї галузі права” [390, с. 3]. “З одного боку, його розглядають як галузь законодавства – позитивне кримінальне право” – зазначає П.Л. Фріс [829, с. 4].

Слід відзначити, що теоретичне положення щодо співвідношення між правом та законодавством знайшло своє відображення і в рішенні Конституційного Суду України: “Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи” [670].

Неоднозначно науковцями вирішується питання розкриття поняття кримінального права через ознаку сукупності правових норм чи то їх системи.

Тобто виникає питання, чи є кримінальне право системою? Наприклад, Є.Л. Стрельцов [803, с. 8] та В.О. Туляков [795, с. 150] стверджують, що кримінальне право України – це сукупність правових норм. В.І. Антипов [389, с. 10], В.К. Грищук [182, с. 7], Л.В. Дорош [218, с. 32], М.І. Колос [354, с. 52], Т.С. Коханюк [380, с. 213], Н. Пісна [625, с. 379] вважають, що кримінальне право – це система юридичних норм.

Зустрічаються у вітчизняній правовій літературі й інші визначення поняття кримінального права. М.Й. Коржанський визначає кримінальне право як сукупність суспільних відносин, які дозволяють і забезпечують особі суспільну можливість жити, володіти, користуватися найціннішими благами суспільного життя і забороняють усім іншим членам суспільства шкодити та руйнувати ці можливості [360, с. 18]. А.А. Пінаєв вважає, що кримінальне право – це самостійна галузь права, що складається з закону про кримінальну відповідальність, науки кримінального права та судової практики у кримінальних справах, що має своїм завданням визначати злочинність та караність суспільно небезпечних діянь [608, с. 20].

В цілому, підхід сучасної наукової громадськості до поняття кримінального права відзначається відсутністю суттєвих розбіжностей до його визначення та тлумачення. Спостерігається відхід від характерного радянській правовій науці постулату про тотожність кримінального права та законодавства. Наприклад, даний відхід відображений у статтях М.Й. Коржанського [362, с. 299], В.О. Навроцького [519, с. 20-24] та О.В. Наден [540, с. 50-51]. Окрім того, все частіше лунає думка про тенденцію збільшення у кримінальному праві обсягу приватноправових начал. Про це, наприклад, пишуть Ю.В. Баулін [54, с. 24], В.С. Гуславський [191], Є.О. Письменський [619, с. 220], Т.І. Присяжнюк [656, с. 35-37], П.П. Сердюк [713, с. 73], Є.Л. Стрельцов [744], В.О. Туляков [796, с. 297].

Дослідження предмету кримінального права (предмету регулювання кримінального права, предмету кримінально-правового регулювання, об'єкту кримінально-правового регулювання) нерозривно пов'язане з розробкою

таких проблем, як кримінально-правові відносини, механізм кримінально-правового регулювання тощо. Дана тематика представлена у вітчизняній кримінально-правовій доктрині як окремими публікаціями, так і дисертаційним дослідженням І.І. Чугуннікова “Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України” [872, с. 23] 2001 року.

Домінує в українській науці думка про те, що предметом кримінального права є суспільні відносини, що виникають у зв’язку із вчиненням злочину [539, с. 186]. Проте в контексті дослідження кримінально-правових відносин вищезгадане визначення ставиться під сумнів вченими. Зокрема, В.К. Грищук зазначає про двоякий характер предмета об’єктивного українського кримінального права: як предмета регулювання (йдеться про регулятивні кримінальні правовідносини), так і предмета охорони (йдеться про охоронні кримінальні правовідносини) [182, с. 23]. Є.Л. Стрельцов [803, с. 6] та С.Д. Шапченко [878, с. 65] також підтримують концепцію регулювання кримінальним правом суспільних відносин шляхом встановлення заборон вчинення злочинів. Тобто стверджують наявність кримінально-правових відносин, пов’язаних з утриманням осіб від вчинення злочину. В контексті даної теорії варто звернути увагу на позицію, висловлену в дисертації С.А. Капітанської: “При дотриманні заборон їх реалізація відбувається поза правовідносинами, тому що відсутня взаємодія між уповноваженою та зобов’язаною особою” [297, с. 12]. Тобто постає питання чи існують кримінально-правові відносини між особою, яка не порушує встановлені кримінальним законом заборони, та державою? П.П. Сердюк зазначає, що кримінальне право не регулює позитивних суспільних відносин, воно їх охороняє [713, с. 73]. Ю.В. Баулін стверджує ж, що Кримінальний кодекс взагалі не забороняє певної поведінки [52, с. 84].

Різний підхід авторів до тлумачення предмета кримінального права, кримінально-правових відносин призводить до різнобою у підході до інших проблем, пов’язаних з ними. Більшість вчених, до яких можна віднести, наприклад, Л.В. Багрій-Шахматова та Л.Н. Подкоритову [30 с. 182],

О.О. Дудорова [230, с. 155], С.Я. Лихову [432, с. 16], О.В. Наден [539, с. 190], П. Сердюк [714, с. 67], П.В. Хряпінського [859, с. 122], вважають, що кримінально-правові відносини виникають з моменту вчинення злочину. Така позиція відстоювалася і в радянському кримінальному праві [609, с. 87-89]. Ю.В. Баулін пов'язує таке виникнення з наявністю обвинувального вироку суду [52, с. 83, 84]. І. Митрофанов зазначає, що права та обов'язки, які виникли в момент вчинення злочину, можна оцінити як нові відновлювальні правовідносини, а також їх можна вважати і продовженням попередніх запобіжних правовідносин [492, с. 111]. С.Д. Шапченко пов'язує виникнення таких відносин з введенням у дію відповідних кримінально-правових нормативних актів та настанням певних юридичних фактів (досягнення особою віку, з якого настає кримінальна відповідальність, тощо) [878, с. 64, 65].

О.В. Наден пропонує відрізнити суспільні відносини, що регулюються кримінальним законом, та відносини, що регулюються кримінальним правом. Посилаючись на наявність у КК норм інших галузей права науковець відносить, зокрема, приписи обставин, що виключають злочинність діяння, до норм цивільного та адміністративного права. Відповідно, робиться висновок, що відносини, які виникають у зв'язку з учиненням актів необхідної оборони, крайньої необхідності тощо не є кримінально-правовими [541, с. 528-529]. Це прямо суперечить концепції, підтримуваної І.І. Чугунніковим, який відносить суспільні відносини у сфері правомірної поведінки щодо протидії заподіянню шкоди об'єктам кримінально-правової охорони до предмету кримінально-правового регулювання [870, с. 48], та поглядам С.Д. Шапченка, який розглядає вчинення актів, пов'язаних з необхідною обороною та крайньою необхідністю, в межах загальнорегулятивних кримінально-правових відносин [878].

Наукова розробка проблематики, пов'язаної з предметом кримінального права України, сягає своїми коріннями у радянський період розвитку кримінально-правової доктрини [722, с. 47]. Тоді були сформовані основні

підходи до вирішення цих питань, які уточнюються та розвиваються сучасною вітчизняною наукою.

Особливо тісно дослідження предмету кримінального права пов'язане з дослідженням проблеми методу кримінального права. Оскільки питання “як регулює?” логічно впливає з питання “що регулює?”

Так, О.М. Бут вважає, що кримінальному праву поряд з імперативним притаманний диспозитивний метод регулювання суспільних відносин з огляду на те, що воно регулює правомірну поведінку [112]. Подібної позиції притримується Є.О. Письменський, який зазначає про отримання диспозитивним методом соціальної цінності регулювання для кримінального права [619, с. 220]. О.В. Наден відстоює позицію, згідно з якою кримінально-правові суспільні відносини регулюються виключно імперативним методом [538, с. 38].

Більшість українських вчених розглядають метод кримінального права як застосування покарання. П.Л. Фріс визнає методом кримінального права і заохочення [829, с. 8].

В.І. Антипов вважає, що метод кримінально-правового регулювання полягає у визначенні того, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [389, с. 5]. Даний підхід має своїм підґрунтям норму, що міститься у ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу України.

Є.Л. Стрельцов зазначає, що охоронні кримінально-правові відносини регулюються такими методами: застосування санкцій кримінально-правових норм до осіб, що вчинили злочин; звільнення від кримінальної відповідальності; застосування примусових заходів медичного характеру. Суспільні відносини, що витікають з кримінально-правової заборони і пов'язані з утриманням осіб від вчинення злочину, регулюються шляхом встановлення такої заборони. І регулювання кримінально-правових відносин здійснюється методом наділення громадян правом на боротьбу, на протидію суспільно небезпечним діянням [803, с. 6, 7].

Цікавим видається ототожнення методу кримінального права та кримінальної відповідальності, яке окреслює В.О. Гацелюк: “Метод кримінального права включає в себе притягнення осіб, винних у скоєнні злочинів, до кримінальної відповідальності, а також призначення їм кримінального покарання або вжиття інших заходів кримінально-правового характеру. Сюди ж можна віднести і звільнення осіб, що скоїли злочин, від кримінальної відповідальності або від покарання (ст. 50, 51 КК України). Тут звертає на себе увагу положення, що кримінальна відповідальність – це метод кримінального права” [146, с. 101]. Пізніше автор дещо уточнює свою позицію: “В даному випадку для нас важливо те, що кримінальна відповідальність (вірніше, її настання) – це один з методів кримінального права” [144, с. 50].

В цілому, можна погодитися з думкою О.В. Наден про те, що стосовно кримінального права проблематика методу правового регулювання видається недостатньо розробленою [538, с. 38]. Це питання рідко виноситься на дискусійне обговорення в літературі.

Тема системи кримінального права в основному розкривається криміналістами в підручниках та посібниках з кримінального права. Особливих розбіжностей у підходах до його розкриття не спостерігається. Проте дослідники досить часто зловживають підміною понять “кримінальне право”, “кримінальний кодекс”, “закон про кримінальну відповідальність”, “кримінальний закон”. Йдеться про те, що структурними одиницями кримінального права називають розділи кримінального кодексу тощо [390, с. 13; 467, с. 25].

Українській кримінально-правовій доктрині бракує ґрунтовних досліджень проблематики системи кримінального права.

Дослідження питання принципів кримінального права знайшло своє відображення, зокрема, у двох монографіях В.О. Гацелюка, присвячених цій тематиці: “Реализация принципов уголовного права Украины: проблемы и перспективы” [142], “Реалізація принципу законності кримінального права

України (загальні засади концепції)” [144] та його дисертації з однойменною другій монографії назвою, яка датована 2004 роком [145]. У 2005 році також була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Ю.Ю. Коломієць “Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст” [352].

Зважаючи на високий рівень теоретичного ухилу даної проблематики серед науковців спостерігається значний різнобій при розгляді ними різноманітних її аспектів, а саме при дослідженні питання ієрархії принципів, співвідношення між кримінально-правовими принципами та іншими кримінально-правовими поняттями, необхідності законодавчого закріплення принципів тощо.

Наприклад, В.О. Навроцький вважає, що поміж принципами кримінального права слід виділяти головний, яким повинен бути принцип справедливості [535, с. 297, 298]. В.О. Гацелюк ж, навпаки, зазначає, що не слід виокремлювати головний принцип кримінального права [144, с. 76].

По-різному трактується вітчизняними криміналістами співвідношення принципів кримінального права та кримінально-правової політики. Так, П.Л. Фріс зазначає, що “принципи кримінально-правової політики якісно відрізняються від принципів кримінального права, і в цьому значенні саме вони лежать в основі формування останніх, а не навпаки” [831, с. 52]. В.О. Гацелюк погоджуючись з тим, що принципи кримінальної політики та кримінального права не є явищами тотожними, уточнює: “Ми безумовно визнаємо певну первісність, пріоритетність кримінальної політики перед принципами кримінального права. Пріоритетність ієрархічну, у тому сенсі, що норми права – результат політичної діяльності, політичного рішення. Але, з іншого боку, пріоритет принципів щодо політики полягає у тому, що політичне рішення, виражене у формі кримінально-правової норми, повинно щонайменше відповідати вже існуючим принципам” [144, с. 138]. І далі: “Отже, зміст принципів кримінального права є частиною змісту принципів кримінальної політики” [144, с. 141].

В.О. Навроцький підтримує позицію, згідно з якою принципи кримінальної політики та кримінального права є співпадаючими поняттями [535, с. 293].

Проте, в контексті необхідності закріплення принципів кримінального права у кримінальному законі, значна частина авторів займає однозначну позицію, визнаючи таке закріплення доцільним. Йдеться про таких науковців, як Ю.В. Баулін [54, с. 24], П.А. Воробей, М.Й. Коржанський, В.М. Щупаковський [138, с. 97], В.О. Гацелюк [142, с. 21], І.М. Гнатів [155, с. 287], Б.О. Кирись [313, с. 132], М.Й. Коржанський [364, с. 72], О.М. Костенко [372, с. 182], В.М. Махінчук [469, с. 187], В.О. Навроцький [535, с. 442], І. Рощина [680, с. 29], Т.В. Сахарук [693, с. 9], В.В. Скибицький [716, с. 445], О.І. Шинальський [898, с. 4]. Проте, є серед українських науковців і ті, хто вважають таке текстуальне закріплення недоцільним – Г.В. Андрусів та О.Ф. Бантишев [11, с. 22], С. Гізімчук [152].

В цілому стан наукових розвідок проблеми принципів кримінального права є задовільним. Багато в чому таку оцінку можна дати завдяки дослідженням даного пласту кримінально-правової матерії Ю.Ю. Коломієць та В.О. Гацелюком. Проте В.О. Гацелюк інколи в свої роботах не бере до уваги наукові доробки своїх співвітчизників у відповідних сферах наукових розробок. Наприклад, йдеться про те, що цей науковець, досліджуючи принцип невідворотності кримінальної відповідальності в контексті принципу рівності громадян перед кримінальним законом у монографії “Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції)”, що була опублікована у 2006 році, жодного разу не посилається на відповідні праці своєї колеги Ю.Ю. Коломієць, яка у 2005 році захистила дисертацію “Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст” [352].

Досить активно в науковій літературі з 1991 року обговорювалося питання кримінально-правової політики, в тому числі таких її напрямів як криміналізація та декриміналізація. В періодичних виданнях України

побачили світ близько сорока наукових статей, пов'язаних з цією тематикою. А.А. Митрофановим в 2004 році була опублікована монографія “Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація” [489], у 2005 році захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук з однойменною назвою [490]. П.Л. Фріс опублікував монографії “Нарис історії кримінально-правової політики України” [832], “Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми” [831], “Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини” [835] та у 2005 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук “Кримінально-правова політика України” [830]. У 2007 році Д.О. Балобанова захистила кандидатську дисертацію за темою “Теорія криміналізації” [40].

Проблема відсутності посилань науковців на вітчизняні наукові дослідження притаманна і тематиці кримінально-правової політики. Наприклад, Т.А. Павленко у статті “Щодо визначення поняття кримінальної політики”, яка вийшла друком у 2006 році, не посилається на раніше опубліковані роботи А.А. Митрофанова [584].

Можна підсумувати, що проблема кримінально-правової політики та її напрямів адекватно відображена у наукових розвідках вітчизняних криміналістів. Це, зокрема, можна пояснити тим, що підходи радянської наукової школи до цього питання потребували нового бачення в умовах незалежності України.

Дослідження проблем кримінальної відповідальності та її підстав. У межах аналізу досліджень, присвячених кримінальній відповідальності, видається доцільним виділити питання, які найбільш тісно пов'язані з цим інститутом, а саме: поняття, види та форми кримінальної відповідальності, початок і припинення кримінальної відповідальності.

Над науковою розробкою вищезгаданої тематики в Україні працювало близько двадцяти авторів. У 2004 році Я.І. Соловій захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук “Межі кримінальної

відповідальності” [730], а у 2009 році цей автор опублікував монографію з аналогічною назвою [731]. У 2005 році І.В. Красницьким була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук “Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз” [383], а у 2008 році побачила світ монографія цього автора “Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз” [382]. Окрім того, у 2007 році В.О. Меркулова опублікувала монографію “Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти” [482].

Незважаючи на те, що центральним теоретичним пластом, пов’язаним з інститутом кримінальної відповідальності, є саме спір щодо поняття кримінальної відповідальності, видається, що, в першу чергу, слід зупинитися на аналізі наукової дискусії щодо класифікації кримінальної відповідальності, а саме її поділу на позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну). Наукові спори щодо виділення двох понять кримінальної відповідальності розпочалися в СРСР у 60-их – 70-их роках ХХ століття [243, с. 27; 721, с. 27]. Радянська кримінально-правова наука свого часу не виробила однозначного підходу до того, чи варто виділяти у кримінальній відповідальності ретроспективний та перспективний аспекти. Така ж ситуація склалася і у вітчизняній кримінально-правовій доктрині.

Більшість українських вчених погоджуються з існуванням різних аспектів кримінальної відповідальності. До них належать В.М. Бурдін [98, с. 64], А.В. Виговська [128, с. 339], Т.А. Гончар [803, с. 38], В.К. Грищук [183, с. 95], О.О. Житний [264, с. 147], О.С. Козак [340, с. 8], О. Козаченко [347, с. 43], В.О. Меркулова та Д.С. Смоков [483, с. 108], В.І. Осадчий [389, с. 58-59], А.Х. Степанюк [742, с. 61], В.І. Терентьев [768, с. 8] та Н.В. Шульгін [908, с. 14, 17]. Ю.В. Баулін схиляється до виділення не позитивної кримінальної відповідальності, а потенційної – загрози, яка існує в санкції кримінально-правової норми [50, с. 35]. З існуванням потенційної кримінальної відповідальності погоджуються М.Є. Григор’єва [171, с. 9], О.О. Дудоров

[230, с. 151], Г.О. Єремій [251, с. 5], Н.В. Маслак [465, с. 4] та Ю.А. Пономаренко [639, с. 146].

І.В. Красницький [383, с. 13], С.Я. Лихова [432, с. 16], Є.О. Письменський [620], А.А. Пінаєв [608, с. 71-74], Я.І. Соловій [730, с. 1-14], П.Л. Фріс [829, с. 48-53], Н.В. Чернишова [866, с. 32-35] та І.І. Чугунніков [871] розглядають кримінальну відповідальність лише у її традиційному аспекті, як відповідальність за вчинене. С.Д. Шапченко зазначає: “Відзначаючи плідність концепції позитивної відповідальності в теоретичному плані, слід зауважити, що чинне кримінальне законодавство України розглядає кримінальну відповідальність лише як відповідальність за минулу поведінку” [388, с. 74]. Ю.Ю. Коломієць вважає, що поява поняття позитивної кримінальної відповідальності в кримінальному праві певною мірою є результатом надмірної ідеологізації кримінальної політики за радянських часів, а також, що немає необхідності в існуванні двох термінів, що позначають одне і те ж явище [352, с. 12].

Первинно категорія кримінальної відповідальності ототожнювалася з кримінальним покаранням через те, що кримінальна відповідальність реалізовувалася, як правило, лише у покаранні. Проте з розвитком кримінального права, що полягав у диференціації форм державного впливу на особу злочинця за допомогою кримінально-правових засобів, поняття кримінальної відповідальності набувало більш широкого обсягу у порівнянні з поняттям покарання. Відповідно, вчені-криміналісти шукали таке поняття кримінальної відповідальності, яке б найбільш повно охоплювало усі передбачені законом засоби вирішення кримінально-правових конфліктів. У радянський період розвитку науки кримінального права сформувалося декілька основних напрямків щодо визначення кримінальної відповідальності. У межах цих напрямків українська кримінально-правова наука розробила низку власних визначень цього центрального поняття доктрини кримінального права. Якщо проаналізувати підходи українських вчених до визначення поняття кримінальної відповідальності, то слід зазначити, що найбільше

прихильників серед них має запропонована радянською школою концепція “кримінальна відповідальність – обов’язок особи відповідати за вчинене” [84, с. 25]. До них можна віднести П.А. Вороб’я [136, с. 17], Т.А. Гончар [803, с. 39], М.Й. Коржанського [363, с. 122], П.С. Матишевського [467, с. 57], І.І. Митрофанова [496, с. 89-91], В.М. Мельничок [477, с. 94], М.І. Панова [593, с. 47], Є.О. Письменського [620, с. 262], А.А. Пінаєва [608, с. 71] та П.Л. Фріса [833, с. 14].

Як форму реалізації охоронних кримінально-правових відносин кримінальну відповідальність розглядають І.В. Красницький [383, с. 4] та С.Д. Шапченко [388, с. 77]. А як форму реалізації кримінального закону – О.О. Дудоров [230, с. 156].

В.К. Гришук поняття цього різновиду юридичної відповідальності розкриває, зокрема, через ознаку зазнавання (перетерпіння) особою осуду та передбачених законодавством обмежень чи то позбавлень [181, с. 372]. Подібну позицію розділяє Є.С. Назимко [546, с. 117].

В.М. Бурдін стверджує, що під кримінальною відповідальністю необхідно розуміти виражений в обвинувальному вирокі суду осуд особи від імені держави за вчинення нею злочину [98, с. 69]. Подібну точку зору розділяє Т.Б. Ніколаєнко [560, с. 114]. Ю.Ю. Коломієць розкриває поняття цієї відповідальності, як виражених в обвинувальному вирокі суду і заснованих на кримінальному законі засудження, догану особі, що вчинила злочин [352, с. 4], що, як видається, і є за своєю суттю осудом особи. Пов’язує кримінальну відповідальність з осудом особи, визнаної винною судом, і С.С. Яценко [934, с. 53].

Як форму реалізації повноважень держави кримінальну відповідальність розглядає Я.І. Соловій [730, с. 4], а як форму державного примусу – В.О. Меркулова та Д.С. Смоков [483, с. 111].

Запропонованої свого часу В.Г. Смірновим концепції “відповідальність – правовідносини” притримується І.І. Чугунніков, який вважає, що кримінальна відповідальність – це один із видів кримінальних охоронних

правовідносин [871, с. 265]. В межах цієї концепції сутність кримінальної відповідальності розкриває Н.В. Шульгін – як сукупність кримінальних, кримінально-процесуальних, виправно-трудових, кримінально-виконавчих, а інколи і адміністративних правовідносин [908, с. 17].

Ю.В. Баулін стверджує, що кримінальна відповідальність – це передбачені КК вид та міра обмежень права і свобод злочинця [50, с. 30]. Такої ж позиції притримується Н.В. Маслак [465, с. 4] та Ю.А. Пономаренко [641, с. 29].

Свою точку зору щодо кримінальної відповідальності висловив і Конституційний Суд України. У рішенні № 12-рп/2003 від 26 червня 2003 року Суд зазначив, що кримінальна відповідальність – це форма реалізації державою правоохоронних норм [671].

Окрім цього слід зазначити, що вітчизняні вчені нерідко упускають з поля зору праці своїх українських колег, присвячені визначенню поняття кримінальної відповідальності. Прикладом цього може служити стаття В.М. Бурдіна “До питання про поняття кримінальної відповідальності за КК України”, у якій досить детально аналізуючи підходи до визначення кримінальної відповідальності та згадуючи їх прихильників, автор не посилається на жодну працю українських криміналістів, в якій би давалося таке визначення [98, с. 64-68].

Зміст та обсяг поняття кримінальної відповідальності нерозривно пов’язані зі способом її реалізації, тобто з формами кримінальної відповідальності. Видається, що виділення тих чи інших форм реалізації кримінальної відповідальності прямо залежить від законодавчо визначених засобів реагування держави на вчинення особою злочину. Це підтверджується й тим, що наукові праці, розроблені на базі КК України 1960 року, виділяють такі непритаманні сучасній правовій системі форми кримінальної відповідальності як умовне засудження, відстрочка виконання вироку [388, с. 78; 871, с. 265]. В залежності від того як вчені групують передбачені у чинному КК можливі дії суду при засудженні особи, відповідно так і

формується чотирьох, трьох або двохчленні системи форм реалізації кримінальної відповідальності. Так, А.В. Виговська [128, с. 344], І.В. Красницький [383, с. 5], В.О. Меркулова та Д.С. Смоков [483, с. 109], А.А. Пінаєв [608, с. 72-73] з невеликими відмінностями виділяють такі форми реалізації кримінальної відповідальності: 1) засудження без призначення кримінального покарання; 2) засудження із призначенням покарання і звільненням від нього; 3) засудження із призначенням покарання умовно, без реального його виконання, з призначенням випробувального строку; 4) засудження, поєднане із призначенням покарання і його реальним відбуванням. В.К. Грищук [181, с. 372], О.О. Дудоров [230, с. 160], Ж.В. Мандриченко [444, с. 10] та П.Л. Фріс [829, с. 53] вважають, що до форм кримінальної відповідальності слід віднести: 1) засудження винного, не пов'язане з призначенням йому покарання; 2) засудження особи, поєднане з призначенням їй конкретної міри покарання, від реального відбування якого вона звільняється; 3) засудження з реальним відбуванням покарання. Подібної позиції дотримується і Ю.В. Баулін, однак дані способи реагування держави на злочинну поведінку розглядаються цим ученим в межах судового аспекту кримінальної відповідальності як види її індивідуалізації [51, с. 630-631]. Вищезгадані В.К. Грищуком, О.О. Дудоровим та П.Л. Фрісом три форми реалізації М.І. Хавронюк вважає лише основними, до додаткових він відносить, наприклад, вжиття заходів кримінально-процесуального примусу, дію судимості [838, с. 3]. В.М. Бурдін зазначає: “Аналіз чинного КК України дозволяє зробити висновок, що такими загальними формами кримінальної відповідальності є: 1. Призначення покарання, яке засуджений зобов'язаний реально відбутися після того, як вирок суду вступить у законну силу. 2. Звільнення особи від покарання або звільнення від відбування призначеного судом покарання (ст.ст. 75, 79, 80, 84, 104 – 106)” [98, с. 69].

В контексті аналізу досліджень, присвяченим формам кримінальної відповідальності, слід також зазначити, що українська кримінально-правова наука не сприйняла трактування форм кримінальної відповідальності як

міжгалузевого явища, прихильниками якого, зокрема, є Л.В. Багрій-Шахматов [29, с. 187] та Н.В. Шульгін [908, с. 17]. Ці криміналісти притримуються позиції, що система форм реалізації кримінальної відповідальності включає в себе кримінально-правові заходи, заходи кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та адміністративно-правового примусів.

Жодне з вищезгаданих у цьому підрозділі питань не знайшло свого чіткого закріплення на законодавчому рівні. Така ж ситуація склалася і з вирішенням проблеми часових меж кримінальної відповідальності, коріння якої сягають 60-их років XX століття (про це писали Я.М. Брайнін [84, с. 27], С.Є Віцин [131, с. 154], М.І. Загородніков [269, с. 44], В.І. Курляндський [399, с. 33], В.Г. Смірнов [722, с. 159]). Однак необхідність однозначного застосування правоохоронними органами закону про кримінальну відповідальність призвела до необхідності вирішення цієї проблеми на рівні офіційного тлумачення Конституції України Конституційним Судом України. Суд Рішенням від 27 жовтня 1999 року в справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) подав власне бачення стосовно моменту настання кримінальної відповідальності [671]. Слід зазначити, що до моменту винесення цього рішення наукова громадськість України, як правило, оминала своєю увагою це питання. Проте поява цього тлумачення Конституції дала потужний поштовх для доктринального обговорення часових меж кримінальної відповідальності. Такий висновок можна зробити з того, що майже жодне комплексне дослідження пов'язаних з кримінальною відповідальністю проблем, що вийшло друком після 1999 року, не обходиться без обговорення питання її часових меж.

Більшість українських вчених зайняла солідарну з Конституційним Судом України позицію, згідно з якою кримінальна відповідальність у її традиційному, ретроспективному аспекті виникає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Як видається, до цієї більшості

належать: В.М. Бурдін [98, с. 71], А. Вознюк [133, с. 146], Т.А. Гончар [803, с. 41], В.К. Грищук [181, с. 373], О.О. Кваша [308, с. 239-240], І. Митрофанов [494, с. 110], Т.Б. Ніколаєнко [560, с. 116], В. Пентєгов [603, с. 66], А.А. Пінаєв [608, с. 72], П.Л. Фріс [829, с. 51] та Н.В. Чернишова [866, с. 34]. Інша група вчених, до якої належать О. Козаченко [347, с. 43], С.Я. Лихова [432, с. 16], П.С. Матишевський [467, с. 57], В.І. Осадчий [389, с. 61], М.І. Панов [593, с. 47], О.О. Ямкова [920, с. 88] вважають, що кримінальна відповідальність настає з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Ю.В. Баулін зазначає, що початковим моментом реальної кримінальної відповідальності слід вважати день звернення обвинувального вироку суду до виконання [50, с. 43], а О.О. Дудоров – момент набрання обвинувальним вироком законної сили [230, с. 159]. Як видається, дещо суперечливо пропонує вирішити проблему початку кримінальної відповідальності Я.І. Соловій, який стверджує, що кримінальна відповідальність виникає з моменту вчинення особою суспільно небезпечного діяння, а настає (реалізується) з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду [733, с. 83].

Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 року на нормативному рівні передбачено, що притягнення до кримінальної відповідальності – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Як видається, даному нормативному припису також варто надати оцінку на доктринальному рівні.

Стосовно вирішення питання про момент припинення кримінальної відповідальності існують дві позиції. Перша, яка є домінуючою, полягає у тому, що цей вид юридичної відповідальності припиняється зі зняттям або погашенням судимості. Її адептами є Т.А. Гончар [803, с. 42], В.К. Грищук [181, с. 373], О.О. Кваша [308, с. 241], П.С. Матишевський [467, с. 57], Т.Б. Ніколаєнко [558, с. 5], В.І. Осадчий [389, с. 61], М.І. Панов [593, с. 47], Є.О. Письменський [620, с. 262], А.А. Пінаєв [608, с. 21, 72], Я.І. Соловій [730,

с. 8]. Ю.В. Баулін [50, с. 43], Г.О. Котляр [378, с. 146-147], Н.В. Чернишова [866, с. 34] пов'язують закінчення кримінальної відповідальності з припиненням відбування покарання.

В цілому, вітчизняні наукові дослідження, пов'язані з кримінально-правовою відповідальністю, відбувалися в межах розроблених радянською наукою концепцій шляхом їх уточнення та доповнення. Окрім того, жодне з питань, присвячених поняттю, видам та формам кримінальної відповідальності, початку і припиненню кримінальної відповідальності, не знайшло однозначного вирішення в ході наукової дискусії.

Існування такого феномену як кримінальна відповідальність повинно бути чимось обумовленим, поясненим. Таким поясненням є підстава кримінальної відповідальності або те, за що і чому особа несе кримінальну відповідальність. Слід зазначити, що над проблематикою, яка стосується підстави кримінальної відповідальності, в Україні, зокрема, працювали близько двадцяти вчених. Як правило, наукові розробки цієї тематики представлені публікаціями у періодиці. Окремі монографії та дисертаційні дослідження, присвячені виключно цьому інституту, в сучасній кримінально-правовій доктрині відсутні.

Свого часу радянська кримінально-правова доктрина розробила три основні концепції підстави цього виду юридичної відповідальності:

1. Єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є склад злочину [610, с. 276].
2. Підставою кримінальної відповідальності є злочин [151, с. 46].
3. Підставою кримінальної відповідальності є вина [784, с. 67].

Незважаючи на нормативне закріплення третьої концепції у КК України 1960 року та кодексах інших радянських республік, вона не була сприйнята ні кримінально-правовою наукою радянського періоду після 60-их років XX ст., ні українською кримінально-правовою доктриною. Це проявилось у тому, що поєднання двох перших концепцій знайшло відображення у КК України 2001 року (ч. 1 ст. 2): “Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою

суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.” Про бінарний характер нормативного визначення поняття “підстава кримінальної відповідальності” і пишуть вчені, наприклад М.І. Панов [593, с. 48]. Разом з тим, обґрунтованість об’єднання вищенаведених двох концепцій ставиться під сумнів. Зокрема, В.О. Навроцький зазначає, що використане в ч. 1 ст. 2 КК формулювання “діяння, яке містить склад злочину” вносить плутанину в думки того, хто знає, що діяння у формі дії або бездіяльності саме є ознакою складу злочину, його частинкою [533, с. 238].

Відповідно, фактично всі вітчизняні кримінально-правові дослідження підстав кримінальної відповідальності ведуться в руслі фундаментальної функції складу злочину – як підстави кримінальної відповідальності [36, с. 96; 181, с. 372; 384; 411; 733; 778].

Невизначеність у співвідношенні таких термінів як “злочин” та “склад злочину”, в оперуванні поняттями “злочин” та “вчинення злочину”, а також у виділенні різних видів чи то сторін підстави кримінальної відповідальності (фактичної, юридичної тощо) не дозволяє виділити навіть якісь групи вчених, що дотримуються однакових позицій. Кожен з них вкладає у вищезгадані поняття свій зміст. Наприклад, абсолютна більшість вчених вважають матеріальною (фактичною) підставою кримінальної відповідальності вчинення особою злочину. Про це пишуть В.К. Гришук [181, с. 372], І.В. Красницький [384, с. 210], М.І. Панов [593, с. 48], Р. Вереша [124, с. 102], Я.І. Соловій [730, с. 7], Є.В. Фесенко [820, с. 77]. Такої ж позиції притримується і В.П. Тихий. Проте в межах єдиного дослідження цей автор вказує, що в одному випадку фактичною підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, а в іншому – підставою є сам злочин [778, с. 50]. Як видається, вчинення злочину і злочин не є тотожними поняттями. Є.В. Фесенко акцентує увагу на двох критеріях матеріальної підстави кримінальної відповідальності: а) формально-юридичний – наявність у діянні

ознак складу злочину; б) змістовний – суспільна небезпечність вчиненого діяння [817, с. 83].

Юридичною (нормативно-правовою, легальною, нормативною, правовою, законною) підставою українські криміналісти називають наявність відповідної норми кримінального закону (В.К. Грищук [181, с. 372], І.В. Красницький [384, с. 210]), наявність у суспільно небезпечному діянні складу злочину (В.І. Осадчий [389, с. 63], А. Строган [749, с. 100]), відповідність суспільно небезпечного діяння складу злочину, передбаченого КК (М.І. Панов [593, с. 48]), склад злочину (Я.І. Соловій [730, с. 7], В.П. Тихий [777, с. 244]), тощо. В той же час залишається відкритим запитання, як співвідносяться між собою вищезгадані різновиди підстав – чи є вони видовими поняттями щодо родового поняття “підстава кримінальної відповідальності”? Оскільки, наприклад, Ю.В. Баулін називає не різні види підстав, а сторони підстави кримінальної відповідальності – фактичну та юридичну [390, с. 35]. Значною мірою наявність такого різнобою можна пояснити сприйняттям науковцями у цьому питанні позиції законодавця. Тому, як видається, українській науці кримінального права бракує досліджень підстави кримінальної відповідальності, які б відзначалися логічною довершеністю у побудові системи координат “злочин – склад злочину – підстава кримінальної відповідальності – кримінальна відповідальність”.

Розвиток вчення про джерела кримінального права. Одним з найбільш обговорюваних питань в сучасній кримінально-правовій доктрині є питання про джерела кримінального права.

Цю проблематику в Україні розробляли близько двадцяти учених. В 1994 році Н.І. Цись захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Імплементация норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство України (Загальна частина)” [863], у 2005 році Г.В. Єспур – кандидатську “Впровадження міжнародно-правових актів в кримінальне законодавство України” [249], у 2007 році М.І. Хавронюк – докторську “Кримінальне законодавство України та інших

держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації” [843], в 2009 році С.П. Кучевська – кандидатську “Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду” [409]. А у 2010 році В.П. Попович захистила кандидатську дисертацію “Імплементація норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України” [642]. 2011 рік відзначився захистом двох дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: О.М. Броневицькою “Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам” [91] та Ю.Б. Хім’яка “Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини” [851].

У першу чергу слід наголосити на тому, що серед української наукової громади не був вироблений однозначний підхід до вживання термінів “джерело кримінального права” та “джерело кримінального законодавства”. Такі автори, як В.О. Навроцький [526, с. 118] та А.В. Савченко [685, с. 15] акцентують увагу на їх нетотожності, а інші (наприклад, В.О. Гацелюк [144, с. 151-213], Ю.А. Пономаренко [641, с. 29-48], М.І. Хавронюк [550, с. 16-18]) вживають їх як синоніми. Має місце використання в літературі такого терміну як “джерело норми кримінального права”, причому його зміст і співвідношення з іншими термінами цього ряду не роз’яснюється [390, с. 43].

В контексті розкриття теми джерел кримінального права усіх теоретиків можна віднести до двох груп – тих, які притримуються тези щодо плюралізму джерел кримінального права, та тих, які є прихильниками тези про монізм цих джерел. Більшість вітчизняних учених стоїть на позиції множинності джерел кримінального права – П.П. Андрушко [15, с. 21], В. Василяш [118, с. 356], В.О. Гацелюк [143, с. 193], С. Гізімчук [152, с. 219], В.К. Грищук [182, с. 56], В.А. Клименко [389, с. 21], П.В. Кобзаренко та П.С. Матишевський [388, с. 25-26], М.І. Колос [354, с. 63], О.П. Куцевич [407, с. 225], С. Лихова [430, с. 95], А.А. Маєвська [439, с. 200], Л. Медіна [470, с. 22], В.О. Навроцький [526, с. 117], Ю.А. Пономаренко (хоча автор обговорює складові кримінального

законодавства, як видається, ці складові можна класифікувати як джерела кримінального права) [641, с. 48], А.В. Савченко [685, с. 14], В. Тихий [774, с. 63], П.Л. Фріс [829, с. 6], Ю.Б. Хім'як [851, с. 7]. Як правило, до джерел кримінального права вони відносять: Конституцію України, КК (закон про кримінальну відповідальність), міжнародні договори, рішення Конституційного Суду України, судову практику тощо. Інша група криміналістів дотримується домінуючого ще за часів СРСР постулату про те, що єдиним джерелом кримінального права є закон про кримінальну відповідальність [235, с. 39]. До неї можна віднести М.І. Бажанова [32, с. 119-120], М.І. Борисова [390, с. 37-38], М. Костицького [375, с. 80-81], А.А. Пінаєва [608, с. 38], М.І. Хавронюка [550, с. 16] та Н.В. Чернишову [866, с. 16].

Прихильниками віднесення Конституції України до джерел кримінального права є В. Васи́лаш [118, с. 356], В.О. Гацелюк [143, с. 193], В.К. Грищук [182, с. 69], С. Лихова [430, с. 95], Л. Медіна [470, с. 22], А.В. Савченко [685, с. 14] та В.П. Тихий [775, с. 38-41], Ю.Б. Хім'як [851, с. 7].

Стосовно ж дослідження публікацій, присвячених закону про кримінальну відповідальність як джерела кримінального права, буде йтися нижче.

Незважаючи на наявність досить значної кількості загальнотеоретичних доробок щодо правової сутності рішень Конституційного Суду України як джерела права [246; 605; 717; 891] наукових розвідок на рівні окремих публікацій щодо цих рішень як джерел саме кримінального права мало. Зазвичай вони містяться у підручниках з кримінального права [388, с. 25; 467, с. 21-22].

Позицію про те, що укладені та ратифіковані Україною міжнародні договори є джерелом кримінального права відстоюють О.М. Броневицька [91, с. 10], В. Васи́лаш [118, с. 356], В.К. Грищук [182, с. 63], С.І. Дячук [240, с. 27], В.А. Клименко [389, с. 21], П.В. Кобзаренко та П.С. Матишевський

[388, с. 25-26], О.П. Куцевич [407, с. 225], С.Я. Лихова [433, с. 60], А.А. Маєвська [439, с. 200], Ю.А. Пономаренко [641, с. 48], А.В. Савченко [685, с. 14] та П.Л. Фріс [829, с. 6]. Проте, поміж ученими, які дотримуються такої точки зору, існує дискусія з приводу того, чи норми, що містяться у договорах, можуть застосовуватися без їх безпосереднього включення у КК. Наприклад, А.А. Маєвська [439, с. 200] та А.В. Савченко [685, с. 17] твердять, що для застосування кримінально-правової норми міжнародного договору, яка вичерпно регулює певне положення кримінального законодавства, не потрібне її дублювання в КК. О. Дудоров та Т. Тертиченко наголошують на тому, що притягнення особи до кримінальної відповідальності може бути здійснене тільки на підставі норм, закріплених у КК [226, с. 46]. А Н.І. Цись зазначає, що: "... імплементація національним законодавством міжнародних норм та стандартів потребує проведення змін або доповнень до чинного законодавства. За своїм змістом договір чи конвенція не можуть виступати у якості регулятора внутрішньодержавних відносин кримінально-правового характеру" [863, с. 13]. Подібну позицію займає і В.О. Гацелюк: "Адже договір, що стосується визначення злочинів, не може сьогодні прямо застосовуватися як джерело кримінального права" [144, с. 166], Л.М. Палюх: "...міжнародні норми щодо неповнолітніх не можуть виступати безпосереднім регулятором суспільних відносин" [591, с. 81], Є.О. Письменський: "Пряме застосування норм міжнародного права щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності є неможливим" [618, с. 282] та В.П. Попович: "норми МГП (*міжнародного гуманітарного права – М.Г.*) не можуть на її території (*території України – М.Г.*) безпосередньо впливати на виникнення прав та обов'язків людини і громадянина в сфері відносин, що охороняються кримінальним законодавством" [642, с. 11]. Водночас, розділяючи думку вищенаведених науковців, О.М. Броневицька вказує на те, що самовиконуваним є міжнародний договір, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи [91, с. 6].

Окрему увагу вітчизняні криміналісти приділяли науковій розробці питання про судову практику як джерело кримінального права. Якщо радянською кримінально-правовою наукою питання про віднесення постанов Пленуму Верховного Суду до джерел кримінального права було дискусійним, то твердження про те, що рішення судів загальної юрисдикції в конкретних справах можуть бути такими джерелами, однозначно відкидалося. Аналогічної позиції вчені підтримують і сьогодні. Зокрема, І. Рощина вважає, що судова практика не належить до джерел українського кримінального права [680, с. 26]. Однак, поширена і протилежна позиція. Наприклад, А.В. Савченко стверджує, що постанови Пленуму, що містять тлумачення вищого судового органу держави, є джерелом кримінального законодавства [685, с. 17], а В.О. Навроцький зазначає, що судова практика є одним із джерел кримінального права в сучасних умовах [526, с. 117]. Аналогічну позицію розділяє В.Г. Козяр [350, с. 331] та Н. Пісна [625, с. 380]. В той же час, М.І. Бажанов наполягаючи на тому, що рекомендації Пленуму не є прецедентом, писав про обов'язковість цих рекомендацій для нижчестоячих інстанцій [33, с. 39,41]. О.І. Ткачук вважає, що акти Верховного Суду України мають нормативний характер [782, с. 186].

Рівень актуальності дискусії щодо правової природи постанов Пленуму найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції дещо зменшився внаслідок позбавлення Верховного Суду повноваження давати судам роз'яснення з питань застосування законодавства відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2010 року № 2453-VI. Водночас, дана дискусія активізувалася в розрізі надання права Вищому спеціалізованому суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ давати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства, а Верховному Суду України – забезпечувати однакове застосування норм матеріального права не лише судом касаційної інстанції, а й усіма судами згідно з Законом України від 20 жовтня 2011 року № 3932-VI. Разом з тим, П.П. Андрушко до джерел кримінального права України відносить правові

позиції Верховного Суду України, викладені у його рішеннях, прийнятих за наслідками перегляду судових рішень касаційної інстанції з мотивів неоднакового застосування норм матеріального права [14, с. 38].

Враховуючи факт високого рівня недовіри громадян України до судової та правоохоронної системи [649] особливого практичного значення набуває можливість захисту прав суб'єктів кримінально-правових відносин шляхом звернення до Європейського суду з прав людини. А відтак, наука повинна запропонувати відповіді, які виникають в зв'язку з використанням такого відносно нового для України міжнародно-правового інструментарію.

Статус практики Європейського суду з прав людини для вітчизняного кримінального права став об'єктом дисертаційного дослідження Ю.Б. Хім'яка "Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини". Даний науковець стверджує, що "правова позиція" Європейського суду з прав людини, що містить усталене тлумачення конвенційної норми, є джерелом кримінального права України [851, с. 6]. Розділяє таку думку і П.П. Андрушко [15, с. 21].

Окрім того як Ю.Б. Хім'як [851, с. 6], так і Л.П. Брич [90, с. 319] вважають, що рішення даного суду повинні використовуватися при встановленні змісту ознак відповідних складів злочинів.

Трапляються на шпальтах наукових видань публікації, які відзначаються сміливістю запропонованих для дискусії тез щодо джерел кримінального права. Наприклад, О. Поповченко та В. Новіков у статті "Біблія – джерело кримінального права" стверджують, що Біблія є джерелом кримінального права [643, с. 27]. Водночас, в даній публікації не наводиться жодного доводу на підтвердження запропонованої тези.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що майже всі аспекти проблематики джерел кримінального права знайшли своє відображення у дослідженнях українських вчених. Проте більшість питань не було вирішене сучасною кримінально-правовою наукою однозначно. Окрім того, як видається, сучасній правовій науці все-таки бракує комплексних досліджень

тематики джерел кримінального права на дисертаційному або монографічному рівнях. І ця недостача відчувається особливо гостро нині, коли кримінальне право України сприймає загальноправову вітчизняну тенденцію щодо відходу від принципу монізму джерел права.

До одного з небагатьох безспірних тверджень науки кримінального права України відноситься те, що джерелом кримінального права є кримінальний закон. Проте вже в межах цього постулату перед кримінально-правовою теорією виникає низка запитань, як-то: а що таке кримінальний закон, як поняття кримінальний закон співвідноситься з поняттями закон про кримінальну відповідальність, кримінальне законодавство та кримінальне право. Відповіді на ці питання можна знайти в підручниках чи та посібниках з кримінального права України, а також в окремих публікаціях в періодиці та у монографіях з суміжних проблем.

Слід зазначити, що питання визначення поняття кримінального закону в значній мірі стало заручником термінологічної неузгодженості у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Так, сукупність досить подібних між собою ознак в одних випадках утворює поняття кримінального закону (П.С. Матишевський [467, с. 21], Ю.А. Пономаренко [641, с. 29], П.Л. Фріс [829, с. 17]), а в інших – закону про кримінальну відповідальність (В.І. Борисов, В.А. Клименко [390, с. 21], О.М. Миколенко [803, с. 19], А.А. Пінаєв [608, с. 36]). Низка криміналістів наголошують на тотожності цих понять, зокрема В.І. Борисов та О.О. Пашенко [78, с. 4], Н.В. Чернишова [866, с. 15]. Проте Ю.А. Пономаренко пояснює, що поява терміну “закон про кримінальну відповідальність” у КК України від 5 квітня 2001 року, а відповідно і в кримінально-правовій доктрині зумовлюється помилковою непослідовністю Верховної Ради України при обговоренні його проекту [641, с. 52].

В контексті тих же ж неузгодженостей В.О. Гацелюк [144, с. 152], О.М. Миколенко [803, с. 16], Ю.А. Пономаренко [641, с. 48] відносять, зокрема, Кримінальний кодекс та міжнародні договори до складових

кримінального законодавства, а П.Л. Фріс – до кримінального закону [829, с. 16].

Стосовно дослідження співвідношення понять “кримінальний закон” та “кримінальне право”, то видається малоімовірним, що кримінально-правові відносини колись зможуть безпосередньо регулюватися звичаєм, як це можливо у цивільно-правовій сфері, або ж принципом верховенства права (rule of law).

Те, що усталений звичай може стати правом, є загальновизнаним. Окрім того, вітчизняною доктриною допускається встановлення змісту кримінально-правових норм за допомогою звернень до правових звичаїв, про що зазначає Г.З. Яремко [924, с. 6].

Гегель зазначав: “Те, що згідно розуму, є право, а те, що міститься у певному законодавстві як чинне право, становлять дві різні категорії” [147, с. 444]. Конституція України засадою судочинства визначає саме законність, а не верховенство права. В той же час стаття 8 Основного закону передбачає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. В.О. Навроцький зазначає, що Верховний та Конституційний суди України, Міжнародний суд з прав людини орієнтуються більше на право, ніж на конкретні статті закону [519, с. 23]. Проблематика вищезгаданого співвідношення між правом та законом розроблялася окремими вченими-криміналістами, наприклад С.І. Дячуком [240, с. 7], В.О. Навроцьким [519], Ю.А. Пономаренком [641, с. 40], Т.І. Присяжнюк [655, с. 66], В.Л. Чубарєвим [867, с. 27-28]. Проте, очевидно, що така кількість досліджень не може вважатися задовільною через постійно зростаючі запити сучасного суспільства до правової теорії, зокрема і в частині розвитку такого явища як кримінальне *право*.

В цілому, тематика поняття кримінального закону та його співвідношення з суміжними поняттями відзначається різнобоям у підходах до відповідних визначень. Водночас жодне з питань, що можна віднести до цієї частини кримінального права, в тій чи іншій мірі українські вчені не оминули своєю увагою.

З питанням поняття кримінального закону нерозривно пов'язані питання його системи та структури. Адже структура та система певного явища дозволяють повною мірою відобразити його сутність. Таку тематику в Україні розвивали близько десяти авторів. В 2009 році І.О. Рощина захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Ефективність норм кримінального права України у запобіганні злочинам” [681].

При дослідженні системи Кримінального кодексу України на рівнях частин, розділів та статей кодексу поміж вченими не виникає розбіжностей. Однак, там, де мова заходить про таке поняття як кримінально-правова норма, думки науковців почасти розходяться і в багатьох випадках є взаємосуперечливими. Йдеться про те, що проблема сучасної кримінально-правової доктрини щодо співвідношення понять “кримінальне право” і “кримінальний закон” зачіпає більшість інститутів загальної частини. Не оминула вона своєю увагою і питання системи кримінального закону, а саме того, чи є кримінально-правова норма структурним елементом кримінального права, чи закону, чи то їх обох. Вищезгадані суперечності проявляються також і при виділенні складових частин норми та використанні такого терміну як кримінально-правовий припис.

Так, В.О. Навроцький [526, с. 119], О.В. Наден [542, с. 124] та І.О. Рощина [681, с. 9] наголошують на тому, що норми є структурними елементами кримінального права, а статті (приписи) – кримінального закону.

В.І. Борисов [390, с. 46, 49], В.А. Клименко [389, с. 23, 25], О.М. Миколенко [803, с. 22] та Н.В. Чернишова [866, с. 19, 21] відносячи диспозицію та санкцію до структурних елементів норми згодом зазначають, що диспозиція – це частини норми, а санкція – це частина статті. Ю.В. Баулін [50, с. 25-26] та Ю. Філей [822, с. 32, 34] також вважають санкцію складовою і норми, і статті.

На позиції віднесення норм до структурних елементів кримінального закону стоять П.А. Воробей [135, с. 115], В.К. Грищук [183, с. 59], В.С. Ковальський [330, с. 96-97] та А.А. Пінаєв [608, с. 34-42].

Своє бачення структури кримінально-правової норми подав і Конституційний Суд України у рішенні по справі про зворотну дію кримінального закону в часі, зазначивши, що кримінально-правова норма складається з трьох елементів: гіпотези, диспозиції та санкції [667]. Водночас КС України в цьому ж рішенні вживає термін “диспозиція” також і щодо статей Кримінального кодексу.

Отже, сучасна кримінально-правова доктрина України охопила дослідженнями більшість питань щодо системи та структури кримінального закону. Однозначно вченими вирішуються питання лише структури Кримінального кодексу України. Інші ж питання залишаються у статусі дискусійних.

Кримінальний закон діє у певних визначених межах. Науковцями дія цього закону, як правило, розглядається у розрізі просторових меж та часових меж. Про перші з них в Україні писали понад десяток авторів. У 2007 році О.І. Моїсєєв захистив дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за темою “Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами” [503].

В цілому, публікації, присвячені чинності кримінального закону в просторі, у більшості випадків носять описовий характер. Наприклад, до недоліків нормативно-правового регулювання учені відносять те, що визначення змісту універсального та реального принципів чинності КК України, розміщено в одному нормативному приписі статті 8, який пропонують розділити на дві окремі частини. Про це, зокрема, пишуть О.В. Замудрякова [276, с. 47] та М. Куцевич [406, с. 151]. Як видається, таке поєднання не створює перешкод для практичного застосування статті 8 у чинній редакції.

Щодо дослідження принципів чинності кримінального закону в часі чинності принципів кримінально-правової юрисдикції, то, як правило, вчені лише роз'яснюють змістовне навантаження цих принципів через звернення до норм вітчизняного кримінального законодавства, міжнародних договорів та судової практики.

Щільно пов'язаним з принципами територіальної чинності кримінального закону є положення про “поширення” кримінальної юрисдикції однієї держави на територію іншої – принцип “подвійної кримінальності”. Над науковою розробкою цієї тематики на рівні публікацій у періодиці працювали О. Моїсєєв [502, с. 127-129], В.О. Навроцький [520; 528] та Ю.А. Пономаренко [632, с. 89-91].

Над питанням часових меж дії кримінального закону в Україні працювали близько десяти авторів. У 1995 В.М. Василяш захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук “Чинність кримінального закону України в часі” [121], а в 2002 році – Ю.А. Пономаренко за темою “Зворотна дія кримінального закону у часі” [636]. Також в 2005 році була опублікована монографія Ю.А. Пономаренка “Чинність і дія кримінального закону в часі” [641].

Характерною ознакою досліджень у вищезгаданій сфері є наявність у них значної частки питань, котрі за своєю суттю є конституційно-правовими, а не галузевими – кримінально-правовими. Особливо це проявляється при розробках проблем набуття та втрати чинності кримінального закону, видів дії кримінального закону в часі тощо. Таку ситуацію можна пояснити особливо міцним нормативним зв'язком між Кримінальним кодексом та Конституцією в контексті часових меж дії закону. Ці конституційно-правові питання видається за доцільне оминути своєю увагою в даному дисертаційному дослідженні.

Щодо окремих спірних положень в межах даної тематики, то, в першу чергу, слід наголосити на тому, що і законодавець, і більшість українських вчених вживають терміни “чинність кримінального закону” та “дія кримінального закону” як синоніми. Йдеться про таких авторів, як

В.І. Борисов [390, с. 56], В.М. Бурдін [103, с. 53], В.М. Василяш [121, с. 7], В.А. Клименко [389, с. 31], П.Л. Фріс [829, с. 30]. З ними не погоджується Ю.А. Пономаренко, який зазначає: “Якщо чинність – це лише існування закону в часі, то дія закону – це його вплив на правовідношення, яке виникає на підставі юридичного факту, визначеного цим законом” [636, с. 7-8]. Невдале оперування законодавцем вищенаведеними поняттями свого часу призвело до виникнення конституційно-правового спору. Йдеться про подання Верховного Суду України до Конституційного Суду України щодо неконституційності положень щодо набрання Законами України “Про засади запобігання та протидії корупції”, “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення” чинності з дня їх опублікування і введення в дію [668]. Окрім того, оспорені вищенаведені законодавчі положення обговорювалися і в науковій літературі [218].

Ще одним питанням, яке викликає досить багато спорів, є час (момент) вчинення злочину. Так, прихильниками прив’язки часу вчинення злочину з матеріальним складом до настання відповідних наслідків є П.С. Берзін [63, с. 215], В.М. Василяш [121, с. 14], Т.М. Данилюк [200, с. 14] та М.І. Хавронюк [550, с. 20]. Солідарну ж з законодавцем позицію, згідно з якою часом вчинення злочину є лише час вчинення діяння, зайняли В.І. Борисов [390, с. 60], В.М. Бурдін [103, с. 56], В.А. Клименко [389, с. 33], П.С. Матишевський [551, с. 10], О.М. Миколенко [803, с. 19] та Ю.А. Пономаренко [641, с. 132]. Стосовно часу вчинення незакінченого злочину, то Ю.А. Пономаренко пов’язує його з часом вчинення підготовчих дій або дій, в яких полягає замах [641, с. 132], а А.А. Пінаєв [608, с. 51] та М.І. Хавронюк [550, с. 20] – пов’язують з часом припинення цього злочину. По-різному науковцями вирішується і питання часу вчинення злочину співучасниками: більшість з них вважають, що моментом вчинення злочину у співучасті є момент вчинення виконавцем суспільно небезпечного діяння, а саме В.І. Борисов [390, с. 59],

В.М. Василяш [121, с. 15] та А.А. Пінаєв [608, с. 51]; інакше вважає Ю.А. Пономаренко: "...часом вчинення злочину співучасниками є час вчинення кожним з них своєї "передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності"[641, с. 133].

В.І. Борисов [390, с. 59], В.О. Навроцький [527, с. 142] та Ю.А. Пономаренко [641, с. 134] час вчинення триваючого злочину пов'язують з моментом початку так званого "злочинного стану особи", а А.А. Пінаєв [608, с. 51] та М.І. Хавронюк [550, с. 20] – з моментом припинення цього стану.

Положеннями, що характеризуються однаковістю у поглядах є те, що моментом вчинення злочину з формальним складом є час вчинення діяння, яке є ознакою його об'єктивної сторони, часом вчинення злочину, який характеризується двома діяннями, є момент вчинення останньої дії.

Викликали дискусії серед вчених питання доцільності доповнення колізійного припису про зворотну дію кримінального закону в часі, що міститься в ч. 1 ст. 5 КК України, вказівкою на те, що закон, що іншим чином покращує становище особи, яка вчинила злочин, також має зворотну дію в часі. А. Потапов [647, с. 14] та М.П. Свистуленко [699, с. 70] свого часу вважали, що відсутність такої вказівки в чинному КК України є суттєвим недоліком для вітчизняного кримінального права. Іншої думки притримується Ю.А. Пономаренко – науковець вважає, що з огляду на те, що в кримінальному праві ніякого іншого покращення становища особи окрім усунення чи пом'якшення кримінальної відповідальності не може бути, бо кримінальне право не визнає жодних інших наслідків вчинення злочину, крім кримінальної відповідальності за нього [641, с. 232]. Позиція А. Потапова та М.П. Свистуленко була врахована на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до статті 5 КК України відповідно до Закону України від 15 квітня 2008 року № 270-VI.

Незважаючи на поодинокі прецеденти появи в історії кримінального права так званих "проміжних" кримінальних законів обговорення можливості їх застосування досить часто є предметом обговорення серед вітчизняних

криміналістів. Так, В.М. Василяш [120, с. 99-100] та Ю.А. Пономаренко [633, с. 136] вважають, що “проміжний” кримінальний закон, що пом’якшує відповідальність особи, має зворотну дію безвідносно до його чинності. Позиція цих учених була врахована при доповненні ст. 5 КК України частиною 4, відповідно до Закону України № 270-VI від 15 квітня 2008 року. М.І. Бажанов [37, с. 18] та А.А. Пінаєв [608, с. 53] є прихильниками позиції неврахування такого закону через його нечинність (нікчемність) на момент розгляду справи. В.І. Борисов схиляється до того, що “проміжний” закон по справі не застосовується, проте покарання, що призначається, не може перевищувати максимальної межі, яку було вже передбачено в “проміжному” законі [390, с. 64].

Вищенаведений спір набув особливо гострого практичного значення при вирішенні питання про застосування положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України” від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у зв’язку з заміною смертної кари довічним позбавленням волі [669].

В цілому, тематика чинності та дії кримінального закону в часі є досить ґрунтовно розробленою вітчизняною кримінально-правовою теорією. Таку оцінку можна дати, зокрема, через наявність вищенаведених трьох дисертаційних досліджень, пов’язаних з цією тематикою.

Реалізація просторової дії кримінального закону значною мірою залежить від правової співпраці між державами з огляду на те, що злочинність є явищем транснаціональним. Такі міжгалузеві інститути як інститут видачі злочинців та передачі злочинців покликані забезпечувати правове регулювання такої співпраці. Над науковою розробкою вищезазначених інститутів в Україні працювали понад десять учених. У 2005 році М.П. Свистуленко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук “Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти” [700]. Окрім того, С.П. Кучевська захистила

кандидатську дисертацію у 2009 році “Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду” [409].

Термінологічна плутанина не оминула своєю увагою дані інститути. Зокрема, це стосується вживання термінів “екстрадиція”, “видача” та “передача”. Як видається, витoki даної проблеми беруть свої початки з лінгвістичної неузгодженості міжнародно-правових актів мовою оригіналу та їх перекладу українською мовою, а також їх відповідної імплементації в національні нормативно-правові акти. В контексті міжнародно-правової співпраці між державами міжнародні документи оперують двома основними поняттями: в Європейській конвенції про видачу правопорушників 1957 року, яка регламентує процедуру примусової видачі з метою притягнення до кримінальної відповідальності, віддання до суду та приведення до виконання вироку, йдеться про “видачу” – “extradition” [941, с. 1], а в Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року, що регламентує процедуру передачі засуджених до позбавлення волі злочинців за їх згодою з метою відбуття покарання, йдеться про “передачу” – “transfer” [940, с. 2]. Водночас, Римський Статут Міжнародного кримінального суду дещо ширше визначає термін “extradition” – як доставлення особи однією державою в іншу державу [945, с. 98]. Стаття 10 КК України 2001 року хоча й розмежовує поняття “видача” та “передача”, проте розкриває їх зміст не у точній відповідності з двома вищезгаданими конвенціями.

В цілому, значна частина українських учених розмежовують поняття видачі та передачі, а саме: О.І. Виноградова [129, с. 13], А.А. Вознюк [134, с. 39], С.П. Кучевська [409, с. 7], Д.О. Мудрак [510, с. 98-99], М.П. Свистуленко [700, с. 5], М.І. Хавронюк [550, с. 47], С.А. Шалгунова та В.С. Березняк [875, с. 385-386]. До групи науковців, що уникають розмежування цих інститутів можна віднести В.І. Борисова [390, с. 72], В.О. Іващенко [291, с. 74-79], М.Ю. Коробкіна та П.О. Іосіфова [368, с. 128], А.В. Озерську [566, с. 35].

Не вирізняються одноманітністю також і теоретичні визначення терміну “екстрадиція.” Як процес, пов’язаний з передачею відповідної особи однією державою іншій, екстрадицію розглядають О.І. Виноградова [129, с. 13], С. Лихова та М. Свистуленко [431, с. 123], А.В. Озерська та І.В. Озерський [567, с. 29]. Через передачу правопорушників екстрадицію розглядають В.І. Борисов [390, с. 72] та О.М. Миколенко [803, с. 33]. М.Ю. Коробкін та П.О. Іосіфов розглядають екстрадицію як зобов’язання держави [368, с. 128], а С.А. Шалгунова та В.С. Березняк – як правовий державний акт [875, с. 386].

Низка вітчизняних криміналістів схиляються до думки, що в Україні необхідно прийняти спеціальний закон про екстрадицію, який би детальніше врегулював відповідні положення цього інституту. До них відносяться: С. Лихова та М. Свистуленко [431, с. 124], А.В. Озерська та І.В. Озерський [567, с. 29], С.А. Шалгунова та В.С. Березняк [875, с. 386]. Такі вчені як Аль-Шбуль Махмуд [10, с. 282] та Мухамад Назаль [515, с. 170] підтримують позицію стосовно необхідності прийняття універсального міжнародно-правового документу щодо екстрадиції.

Актуальність наукових розвідок, присвячених темі екстрадиції в Україні, підтверджується досить великою кількістю клопотань про видачу правопорушників. Так, у 2010 році Генеральною прокуратурою України було розглянуто 670 таких клопотань, а у 2011 році – 599 [466]. Щодо Європейської конвенція про видачу правопорушників 1957 року, то, наприклад, у 2004 році Міністерством юстиції України було опрацьовано 224 відповідні запити на видачу, у 2005 році – 346 запитів, у 2006 році – 322 запити, у 2007 році – 289 запитів, у 2008 році – 355 запитів, у 2009 році – 363 запити, у 2010 році – 293 запити, у 2011 році – 339 запитів [563].

Окрім того, при дослідженні проблематики екстрадиції криміналісти також нехтують раніше проведеними дослідженнями своїх вітчизняних колег. Наприклад, С. Нестеренко при розкритті правової природи інституту видачі (екстрадиції) жодного разу не посилається на публікації М.П. Свистуленко, яка раніше захистила дисертацію з відповідної теми [555].

Тлумачення кримінального закону є не менш важливим процесом аніж творення цього закону. Тому й теоретичне забезпечення даного процесу повинно здійснюватися на належному рівні. В Україні над тематикою тлумачення працювали близько двадцяти криміналістів. З цієї проблематики у 1998 році В.С. Канцір захистив дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук “Проблеми судового угляду при застосуванні кримінального законодавства України” [296]. А в 2000 році З.А. Тростюк захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук “Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України” [786]. 2011 рік відзначився захистом кандидатської дисертації Т.С. Коханюк “Системне тлумачення кримінального закону” [379].

Як видається, в першу чергу, при аналізі публікацій, присвячених питанню кримінально-правового тлумачення, слід наголосити на тому, що почасти при розкритті змісту тотожних явищ науковці для їх означення вживають різні терміни, наприклад – “тлумачення”, “угляд”, “розсуд”, “конкретизація”, “дискреція”. При цьому автори інколи уникають обґрунтування їх розрізнення. Наприклад, М.І. Хавронюк поряд з терміном “тлумачення” оперує і терміном “розсуд” [841, с. 318], В.О. Гацелюк [143, с. 191-193], Є.В. Фесенко [818, с. 124] – і терміном “конкретизація”, а В.К. Грищук – і терміном “дискреція” [183, с. 80-116]; В.К. Грищук та В.С. Канцір, хоч і розкривають зміст понять “правотлумачний угляд”, “правоконкретизаційний угляд” проте не дають відповіді стосовно розмежування угляду, тлумачення та конкретизації [176, с. 415-423]; також не дає такої відповіді при різносмысловому вживанні понять “тлумачення” та “конкретизація” А. Огородник [565, с. 103].

В.О. Гацелюк при дослідженні правозастосовного елементу аспектного складу принципу законності кримінального права розкриває зміст поняття угляду. При цьому науковець жодного разу не посилається на вітчизняні дослідження цієї тематики незважаючи на наявність дисертації з цього питання [144, с. 213-225].

Загальновживаним в сучасній кримінально-правовій літературі є використання поняття “тлумачення” щодо кримінального закону, кримінально-правової норми. В той же час такі вчені “некриміналісти” як Ю.Ф. Прадід [650, с. 178] та Л.І. Чулінда [873, с. 8] наголошують на тому, що тлумачення, в першу чергу, стосується тексту нормативно-правового акту. О.М. Костенко в статті “Кримінально-правова доктрина та коментарі до Кримінального кодексу України” при визначенні поняття коментарю до Кримінального кодексу також вживає саме словосполучення “тлумачення тексту законів України про кримінальну відповідальність.

В цілому, вченими підтримується позиція щодо недопустимості поширювального тлумачення кримінального закону. Разом з тим, в окремих випадках такий вид тлумачення допускається. О.Г. Панчак до таких випадків відносить ситуації, коли мають місце легальні (автентичні чи делеговані) роз’яснення положень закону про кримінальну відповідальність, що є ширшими за обсягом від їх буквального розуміння [598, с. 313]. Н.М. Ярмиш допускає здійснення такого виду тлумачення лише у випадках, коли вихід за межі законодавчого формулювання здійснюється на основі порівняння “пропущеної” ознаки з аналогічними передбаченими в інших статтях самого КК України або з конституційними положеннями [925, с. 26].

Досить велика кількість вітчизняних криміналістів висловлюються на користь включення до КК України структурного підрозділу, присвяченого тлумаченню термінів, що вживаються в кримінальному законі. До таких криміналістів, зокрема, відносяться Д.О. Балобанова [40, с. 12], В.О. Гацелюк [143, с. 194], М. Гошовський [168, с. 68], В.К. Грищук [183, с. 113], Л.В. Левицька [416, с. 39], В.О. Навроцький [530, с. 109], З.А. Тростюк [788, с. 62], М.І. Хавронюк [840, с. 64]. Також пропонується в Загальній частині КК передбачити найбільш загальні правила тлумачення кодексу, про це зазначає С.Д. Шапченко [880, с. 21].

В цілому, слід зазначити, що наявність у кримінальних законах 1960 та 2001 років значної кількості термінологічних недопрацювань дала ґрунт для

розвитку вченими тем кримінально правового тлумачення, угляду, поняттєво-термінологічного апарату КК тощо. Характерним для даної сфери наукових досліджень є те, що її торкаються досить значна кількість українських науковців.

Поширювальне тлумачення кримінально-правових норм часто порівнюють з процесом застосування кримінального закону за аналогією. Більшість науковців схиляються до думки, що абсолютна заборона застосування аналогії в кримінальному праві, закріплена в ч. 4 ст. 3 КК України 2001 року, є необґрунтованою. Зокрема, такої позиції дотримуються В.В. Голіна [157, с. 227], С.І. Дячук [240, с. 86], В.О. Навроцький [529, с. 51], Ю.А. Пономаренко [634, с. 16], М.І. Хавронюк [753, с. 22-23].

Дещо відособлено серед питань, що стосуються кримінального закону, стоять питання кодифікації кримінального законодавства, а також криміналізації та декриміналізації. Над ними в Україні працювали близько десяти науковців. У 1992 році В.К. Гришук захистив дисертацію на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук “Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії” [179].

В цілому, роботи з вищезгаданої тематики об’єднує те, що автори намагаються виявити недоліки та запропонувати шляхи удосконалення законотворчої техніки у кримінально-правовій сфері. Окрім того, як видається, дані дослідження характеризуються відсутністю принципових розбіжностей у поглядах науковців щодо відповідних умоглядних позицій, а також абсолютним консенсусом стосовно того, що законодавець почасти нехтує науковими напрацюваннями при підготовці тих чи інших законодавчих ініціатив.

Теми кодифікації кримінального законодавства, криміналізації та декриміналізації представлені у вітчизняній кримінально-правовій теорії низкою досить ґрунтовних досліджень, в тому числі вищезгаданою докторською дисертацією.

Отже можна підсумувати, що сфері досліджень джерел кримінального права в українській кримінально-правовій науці притаманні такі риси. По перше, наявність “білих плям” – наприклад, з моменту прийняття Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” в світ вийшло не більше десяти публікації щодо значення практики Європейського суду з прав людини для кримінального права та захищена одна дисертація з цього питання. Як видається, посилання на рішення цього суду повинні міститися у науково-практичних коментарях КК України в розрізі окремих статей.

Розвиток вчення про кримінально-правову кваліфікацію. Кримінально-правова кваліфікація “оживляє” закон про кримінальну відповідальність, слугує містком між матеріальним та процесуальним кримінальним правом. А відтак, вчення про кримінально-правову кваліфікацію можна віднести до наріжних каменів системи охорони суспільства від злочинних посягань.

Над темою кримінально-правової кваліфікації в Україні працювало близько двадцяти науковців. Їй було присвячено шість монографій: М.Й. Коржанського “Кваліфікація злочинів” [358], О.К. Маріна “Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм” [449], Т.М. Марітчака “Помилки у кваліфікації злочинів” [451], В.О. Навроцького “Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації” [535] та “Основи кримінально-правової кваліфікації” [527], С.А. Тарарухіна “Квалификация преступлений в следственной и судебной практике” [757]. У 2000 році В.О. Навроцький захистив дисертацію на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук “Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації” [536], у 2002 році О.К. Марін захистив кандидатську дисертацію за темою “Конкуренція кримінально-правових норм” [450], а Т.М. Марітчак у 2003 році захистив кандидатську дисертацію за темою “Помилки у кваліфікації злочинів” [452].

В українську науку кримінального права перекочувала дискусія навколо визначення поняття кримінально-правової кваліфікації, розпочата радянськими вченими ще у 40-х роках ХХ століття [149, с. 23].

Так, М.Й. Коржанський зазначає, що у кримінальному праві кваліфікацією називається юридична оцінка злочину і встановлення (застосування) тієї кримінально-правової норми, яка найбільш повно описує ознаки цього злочину [358, с. 5]. С.Д. Шапченко дає таке визначення кваліфікації злочинів – це різновид юридичної кваліфікації у процесі застосування кримінально-правових норм, що полягає у встановленні відповідності певної поведінки особи у поєднанні з іншими фактичними обставинами юридичному складу злочину з обов'язковим закріпленням цієї відповідності у процесуальному документі правозастосовного органу [388, с. 118].

П.П. Андрушко [16, с. 54] та С.А. Тарарухін [758, с. 5] пишуть про кримінально-правовий (одноразовий) та процесуальний (триваючий) аспекти кваліфікації. Кваліфікація в процесуальному значенні розглядається першим автором як діяльність службової особи правозастосовного органу з встановлення відповідності (тотожності) ознак вчиненого діяння (фактичного складу злочину) з ознаками юридичного складу злочину, передбаченого кримінальним законом, яка (результат якої) має бути відображена (закріплена) в процесуальних документах, а другим автором – як триваючий в часі процес, що спрямований на встановлення об'єктивної істини у справі. Під кваліфікацією злочину в кримінально-правовому значенні П.П. Андрушко розуміє закріплений (зафіксований) в обвинувальному вирoku суду висновок про те, що вчинене особою діяння містить ознаки конкретного складу злочину, передбаченого кримінальним законом [16, с. 54].

Д.Є. Фролов об'єднав вищезгадані два аспекти і вважає, що кваліфікація – це акт правової оцінки скоєного і тривалий у часі процес, спрямований на встановлення юридичної природи скоєного злочину, що є основним елементом правозастосовної діяльності [836, с. 175].

В.О. Навроцький розрізняє поняття кримінально-правової кваліфікації та поняття кваліфікації злочинів. Остання розглядається ним як частина першої. Під кваліфікацією злочинів цей вчений розуміє результат кримінально-

правової оцінки діяння органами дізнання, попереднього розслідування, прокуратури та суду внаслідок чого констатовано, що скоєне є злочином, визначена норма(и) кримінального закону, яка(і) передбачає(ють) відповідальність за скоєне, встановлена відповідність між юридично-значущими ознаками посягання і ознаками злочину, передбаченими законом і процесуально закріплений висновок про наявність такої відповідності [535, с. 139]. Підтримують правильність такого визначення В.Г. Гончаренко [163, с. 106] та О.В. Захарченко [277, с. 114].

Існує дискусія і щодо інших питань кримінально-правової кваліфікації. Наприклад, С.А. Тарарухін переконаний, що навряд чи можна вибудувати якусь послідовність в процесі встановлення елементів складу злочину [758, с. 9]. В той же ж час, В.О. Навроцький вважає, що аналіз та доказування наявності ознак злочину повинні відбуватися у чіткій послідовності – від об'єктивних ознак до суб'єктивних [535, с. 273].

Інші спірні питання кваліфікації злочинів в розрізі інститутів загальної частини кримінального права були частково відображені в попередніх підрозділах дисертації.

Слід відзначити, що над ґрунтовним дослідженням теоретичних понять кримінально-правової кваліфікації в Україні працювало небагато науковців. На жаль, значна кількість проблем кваліфікації, з якими стикаються правоохоронні органи зараз і стикалися з ними протягом останніх п'ятдесяти років, знаходять своє вирішення лише на сторінках наукової літератури, а не в приписах законодавства.

2.2. Поступ у наукових розвідках, що стосуються злочину

Дослідження поняття злочину та його видів. Кримінальне право завдячує своє існування такому явищу як злочин. Інститут злочину поряд з інститутом покарання є фундаментальним елементом системи кримінального права.

Над науковою проблемою злочину в Україні працювали понад двадцять учених. В контексті даної тематики було захищено дві кандидатські дисертації: О.В. Микитчиком у 2002 році на тему “Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект” [485] (по спеціальності 12.00.12) та Т.Є. Севастьяною на тему “Малозначність діяння за кримінальним законодавством України” [702] у 2003 році.

Незважаючи на те, що поняття злочину, яким послуговується сучасна наука кримінального права, було розроблене більше як півстоліття тому, одностайності у розкритті цього поняття на сьогоднішній день так і не було досягнуто. Усі науковці погоджуються з тим, що злочин наділений двома ознаками: суспільною небезпечністю та протиправністю. П.П. Андрушко вважає, що дані дві ознаки повною мірою характеризують злочин [388, с. 59]. П.А. Воробей та О.О. Тихонова [139, с. 167], В.М. Куц [404, с. 179] та П.Л. Фріс [833, с. 14] додають до визначення таку третю ознаку як винність. Більшість вчених, до якої належать Л.М. Кривоченко [390, с. 70], О.М. Миколенко [803, с. 46], В.О. Навроцький [537, с. 398], А.А. Пінаєв [608, с. 61], Т.Є. Севастьянова [702, с. 1], А.Ю. Строган [751, с. 461], притримується позиції, згідно з якою злочин наділений такими обов’язковими ознаками як суспільна небезпечність, винність, протиправність та караність. Інша частина науковців вважають, що поняття злочину доцільно розкривати через п’ять ознак: діяння, вчинене суб’єктом злочину, винне, суспільно небезпечне, протиправне та каране. Такої позиції притримуються П.С. Матишевський [551, с. 18], М.І. Панов та В.П. Тихий [595, с. 89], М.І. Хавронюк [550, с. 51].

Слід зазначити, що такій ознаці злочину як суспільна небезпечність приділено непропорційно багато уваги у дослідницьких матеріалах в порівнянні з іншими ознаками злочину, а також в порівнянні із питаннями, що входять до теми “Злочин та його види.” Поняття суспільної небезпечності є одним з породжень саме радянської школи кримінального права [234, с. 144], яке перекочувало у пострадянські школи, в тому числі і в українську.

Суспільна небезпечність активно розроблялася до 1991 року і за інерцією стала одним з найулюбленіших дискусійних питань вітчизняної доктрини.

Наприклад, й надалі вчені активно сперечаються про те, чи є суспільна небезпечність ознакою усіх правопорушень чи лише злочинів. Про притаманність суспільної небезпечності лише злочинам говорять П.С. Берзін [60, с. 62], П.А. Воробей та О.О. Тихонова [139, с. 166], О.В. Микитчик [484, с. 18], Я.І. Соловій [732, с. 116], П.Л. Фріс [831, с. 259], В.Л. Чубарєв [867, с. 8]. Інші вчені стверджують, що суспільна небезпечність характеризує й інші правопорушення, а саме П.П. Андрушко [388, с. 59], С. Багіров [26, с. 108-109], А.В. Воронцов [140, с. 219], В.К. Гришук [183, с. 73], С.І. Дячук [240, с. 90], Л.М. Кривоченко [390, с. 70], А. Мартиросян [456, с. 47], О.М. Миколенко [487, с. 6], М.І. Панов та В.П. Тихий [595, с. 89], А.А. Пінаєв [608, с. 62], М.І. Хавронюк [389, с. 50].

Л.П. Брич та В.О. Навроцький вказали на малозначущість такої дискусії для практики, оскільки суспільна небезпечність має похідний характер від ознак конкретного складу злочину і відрізняє злочини від проступків на загальнотеоретичному рівні [86, с. 114-115].

Одним з найкращих способів отримання точного розуміння поняття злочину є співставлення його з суперечливим поняттям “незлочину”. Так зване, малозначне діяння і є одним з різновидів “незлочинів”.

Серед вітчизняної наукової громадськості не викликає сумнівів твердження, що малозначне діяння не є суспільно небезпечним. Проте, навіть в межах цього, здавалось, безспірного постулату виникають наукові дискусії – Т.Є. Севастьянова стверджує, що “малозначні діяння все-таки мають мізерну суспільну небезпеку” [703, с. 97]. З цим також погоджуються М.Й. Коржанський та Я.І. Соловій: “... якщо діяння передбачене в нормах кримінального закону, то це означає, що воно не може не бути суспільно небезпечним” [366, с. 49]. Неоднозначно в науці вирішується також питання щодо форми вини, з якою можуть вчинятися малозначні діяння. О.М. Миколенко вважає, що такі діяння можуть вчинятися лише з прямим

умислом [803, с. 52]. Т.Є. Севастьянова [701, с. 456] та М.І. Хавронюк [550, с. 56] вважають, що вина при вчиненні малозначного діяння може мати форму як умислу, так необережності. В свою чергу, А. Строган взагалі вказує на те, що при вчиненні малозначного діяння відсутня вина [748, с. 145].

Дискусійним є також питання про те, чи можуть при співучасті дії одного співучасника визнаватися малозначним діянням, а іншого – ні. Т.Є. Севастьянова стверджує, що можуть [703, с. 446]. М.І. Хавронюк вважає, що не можуть визнаватися [550, с. 47].

Теми злочину торкаються у своїх дослідженнях досить значна кількість науковців. Жодне питання, що входить до цієї теми, не залишилося без уваги з боку наукової громади.

Усе різноманіття проявів у житті такого явища як злочин можна досягнути за допомогою логічної операції класифікації. В Україні над проблематикою класифікації злочинів працювали близько десяти вчених. У 1992 році В.Л. Чубарєв захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою “Тяжесть преступного деяния” [868]. У 2010 році світ побачила монографія І.О. Зінченко “Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація” [283]. Окрім того, в 2010 році Л.М. Кривоченко опублікувала монографію “Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України” [386].

Основним об’єктом досліджень у сфері класифікації злочинів є їх законодавча диференціація за ступенем тяжкості. Класифікація за іншими критеріями досліджується, як правило, в межах інших тем, що присвячені таким критеріям. Наприклад, за формою вини – у публікаціях, присвяченим інституту вини, за кількістю діянь, що входять до складу злочину, – в межах теми множинності тощо.

Відповідно до статті 12 Кримінального кодексу України злочини класифікуються виходячи з урахування їх караності. Низка вітчизняних учених застерігали від законодавчої фіксації такого підходу. Наприклад, В.Л. Чубарєв зазначав: “... логическая операция классифицирования

тождественна операции деления понятий, а потому грубой ошибкой будет классифицирование любых предметов по такому качеству (наказуемость, например), которое не входит в область, описываемую дефиницией этих предметов” [867, с. 10-11]. Про помилковість класифікації злочинів за санкціями вказував С.І. Нежурбіда [553, с. 97]. Л.Н. Кривоченко в статті “Классификация преступлений и некоторые вопросы математического моделирования”, хоча й погоджувалася з таким способом класифікації, проте з одним застереженням – санкції статей Особливої частини будуть відповідати об’єктивній суспільній небезпеці злочинів. Проте, законодавцю таки не вдалося уникнути вад при реалізації підходу до класифікації злочинів лише за ступенем суспільної небезпечності. Про такі вади, зокрема, згадують у своїх дослідженнях О.І. Горбата [164, с. 187], О.І. Соболев [725, с. 193-205] та М.І. Хавронюк [845, с. 105].

Активно обговорювалася на сторінках наукової літератури можливість диференціації кримінально караних діянь на злочини та проступки. Низка українських учених-криміналістів підтримали цю ідею. До них належать В.К. Гришук [178, с. 314], С.Ф. Денисов та Д.М. Киценко [206, с. 84], С.Ф. Константинов та В.В. Сокурєнко [355, с. 313], В.О. Навроцький [524, с. 7], В. Сердюк, Є. Сердюк, Ю. Юрченко [710, с. 105], В.О. Туляков [794, с. 217], П.Л. Фріс [827, с. 43], П.В. Чумак [874, с. 166] тощо. Відповідний підхід щодо такої диференціації знайшов своє відображення на нормативному рівні в Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 року.

Неврахування законодавцем думки науковців при прийнятті нормативно-правових актів кримінально-правового характеру стало притчею во язицех [640, с. 75-77; 759, с. 12; 844, с. 7-13]. Особливо яскравим прикладом такої недалекоглядної практики стало прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. Одним з головних недоліків цього Закону учені називають запровадження абсолютно асистемної класифікації злочинів.

Зокрема, про це пише С.Д. Шапченко [876]. Підтвердженням допущеної помилки стала необхідність прийняття Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ за місяць після набрання Законом чинності інформаційного листа № 132–238/0/4-12, відповідно до якого судам “роз’яснюється” новий порядок врахування ступеню тяжкості злочинів [428].

Незважаючи на наявність низки публікацій, присвячених тематиці класифікації злочинів, вітчизняна наука та практика потребує більш широких досліджень цієї проблеми. Особливо гостро така потреба відчувається в контексті проблематики Кримінального кодексу України 2001 року, зокрема може йтися про обговорення доповнення класифікації таким критерієм як форма вини, що був передбачений у “Основах уголовного законодательства Союза ССР и республик” 1991 року.

Дослідження складу злочину та його елементів. Поняття *corpus delicti* пронизує усю матерію кримінального права. Воно належить до основоположних юридичних конструкцій цієї галузі та досліджується криміналістами з XIX століття [805, с. 56].

В Україні над темою складу злочину працювали зо півдесятка науковців. Слід зазначити, що наукова дискусія навколо поняття складу злочину у вітчизняній доктрині відзначається майже консенсусним підходом до визначення цього поняття. Абсолютна більшість наших вчених підтримують позицію, сформульовану ще А.Н. Трайніним у 50-х роках попереднього століття, згідно з якою склад злочину являє собою сукупність/систему встановлених кримінальним законом об’єктивних і суб’єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин [783]. До цієї більшості можна віднести М.І. Бажанова [36, с. 99], Т.А. Гончар [803, с. 60], О.М. Костенка [372, с. 182], В.В. Кузнецова та А.В. Савченка [766, с. 43], П.С. Матишевського [551, с. 8], В.О. Останіна [389, с. 67], А.А. Пінаєва [608, с. 77], Ю.А. Пономаренка [636, с. 128], А.М. Ришелюка [550, с. 11], А.В. Савченко [688, с. 262], А.Ю. Строган [750, с. 25], В.Я. Тація [390, с. 78] та П.Л. Фріса [829, с. 57]. В.О. Навроцький також вважає, що склад злочину є

сукупністю ознак, проте ознак, які становлять собою законодавчу модель злочинів певного виду [532, с. 48]. С.Д. Шапченко, виділяючи фактичний та юридичний склад злочину, визначає юридичний склад як юридичну конструкцію, в межах якої фіксується певний тип суспільно небезпечної поведінки як злочин певного виду [388, с. 92]. Позицію С.Д. Шапченка підтримує Р.В. Вереша [127, с. 169]. В.І. Борисов також зазначає, що при визначенні складу злочину доцільно використовувати терміносполучення “правова модель” [80, с. 255].

Низка вчених, а саме О.Г. Колб [351, с. 240] та В.О. Навроцький [533, с. 239], вважають за доцільне передбачити у КК України визначення поняття “склад злочину.”

Не відзначаються строкатістю підходи науковців до виділення функцій, що притаманні складу злочину. Традиційним для вітчизняної науки є виділення таких чотирьох функцій: фундаментальної, процесуальної, розмежувальної та гарантійної. Таке виділення підтримується М.І. Бажановим [37, с. 27], В. Борисовим та О. Пащенко [78, с. 182], В.В. Кузнецовим та А.В. Савченком [513, с. 43], В.О. Останіним [389, с. 67].

В межах тематики видів складів дискусії виникають щодо їх класифікації за особливостями об’єктивної сторони. Загальноприйнятю класифікацію цих складів на матеріальні, формальні та усічені не поділяють Т.М. Данилюк [200, с. 6], В.О. Навроцький [535, с. 258], В.О. Останін [389, с. 73] та А.В. Шевчук [887, с. 6], які відносять усічені склади до різновидів формальних, а також П.С. Берзін [62, с. 117] та С.Д. Шапченко [388, с. 114], які виділяють такий різновид складу як формально-матеріальний. Окрім того, В.О. Навроцький вищезгаданий критерій кваліфікації складів за особливостями об’єктивної сторони, який вважається самостійним, розглядає як частину критерію складів за способом описування ознак злочинів у кримінальному законі [535, с. 257].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що тематика складу злочину характеризується значною мірою схожістю позицій у підходах українських вчених-криміналістів до відповідних питань в межах цієї теми.

Серед елементів складу злочину першим науковці називають об'єкт злочину. Незважаючи на той факт, що при застосуванні кримінального закону правоохоронні та судові органи чи не найменше уваги приділяють встановленню наявності у діяннях особи такого елементу складу, як об'єкт, серед науковців дана тематика користується популярністю та досить широко представлена на рівні монографій, дисертацій та публікацій у періодиці. Над проблематикою, пов'язаною з об'єктом, в Україні працювали більше двадцяти науковців. В межах даної тематики у 2005 році були захищені дві дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: Є.В. Лашуком на тему “Предмет злочину в кримінальному праві України” [413] та М.В. Сенаторовим на тему “Потерпілий від злочину в кримінальному праві” [708], а у 2006 році – Т.І. Присяжнюк за темою “Інститут потерпілого у кримінальному праві України” [657]. А у 2011 році була опублікована монографія А.А. Музики та Є.В. Лашука “Предмет злочину: теоретичні основи пізнання” [513].

Незважаючи на критику сучасними криміналістами теорії “об'єкт злочину – суспільні відносини”, особливо з огляду на її заполітизованість, ця теорія залишається лідером за кількістю прихильників. Її положення розділяють: В.І. Борисов [79, с. 100], А.Н. Готін [167, с. 56], Л. Демидова [203, с. 52], О.О. Кашкаров [303, с. 76], М.Й. Коржанський [361, с. 112], С.П. Кучевська [408, с. 566], Ю.О. Кучер [410, с. 50], О.М. Миколенко [487, с. 7], А.А. Музика та Є.В. Лашук [513, с. 53], М.О. Мягков [516, с. 147], А.А. Пінаєв [608, с. 90], А.В. Савченко [389, с. 81], М.В. Сенаторов [707, с. 145], Є.Л. Стрельцов [743, с. 133], В.Я. Тацій [764, с. 24], І.І. Чугунников [869, с. 37], В.В. Шевчук та О.В. Охман [889, с. 235]. Теорію цінностей, як об'єкту злочину, підтримують Г. Гребеньков та Є. Назимко [169, с. 99], П.С. Матишевський [467, с. 72], Я.В. Мочкош [509, с. 228], Т.І. Присяжнюк

[657, с. 12], Є.В. Фесенко [814, с. 75], А. Ященко [938, с. 67]. Як певні блага розкривають об'єкт С.Б. Гавриш [141, с. 65], А.Ф. Зелінський та В.М. Куц [281, с. 152]. Поєднує останні два підходи І.О. Бандурка, вважаючи, що об'єктом є і блага, і цінності [41, с. 110]. В.Т. Дзюба додає до цих двох елементів такі поняття як інтереси та права [212, с. 151]. О.Ф. Бантишев визначає об'єкт як правоохоронювані інтереси та блага особистості, суспільства або держави [42, с. 86]. Теорію благ та суспільних відносин об'єднав А.М. Ришелюк [550, с. 12]. Своєрідну позицію щодо цієї проблематики зайняли: В.П. Ємельянов, який визначає об'єкт як сферу життєдіяльності людей [245, с. 10], О. Костенко та А. Ландіна-Виговська, які пропонують таку формулу визначення поняття “об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом порядок відносин між людьми” [370, с. 104], В.М. Трубніков, який це робить через, поняття так званої соціальної оболонки [790, с. 127].

Стосовно класифікації об'єктів злочину, то підхід, за яким об'єкт “по вертикалі” поділяється на загальний, родовий та безпосередній, а “по горизонталі” безпосередній поділяється на головний та додатковий, залишається загальноприйнятим. Проте, є й винятки – так, наприклад, В.П. Ємельянов зазначає, що такі категорії, як загальний, родовий і видовий об'єкти, на відміну від безпосереднього об'єкта, в реальній дійсності не існують [248, с. 230]. Є.В. Фесенко вилучає з вищезгаданої класифікації загальний об'єкт [819, с. 12].

В межах дослідження такої ознаки складу як предмет серед вчених виникають основні дискусії щодо таких двох питань: чи можуть бути предметом нематеріальні утворення, чи є людина предметом злочину.

Позитивну відповідь на перше запитання дають І.Ю. Карпушева [300, с. 90], А.М. Орлеан [570, с. 126], А.М. Ришелюк [550, с. 13], М.В. Сенаторов [706, с. 110] та А.М. Соловйова [734, с. 8]. Традиційну позицію віднесення до предметів злочину лише матеріальних об'єктів підтримують Ю.П. Дзюба [213, с. 237], М.Й. Коржанський [361, с. 59], Є.В. Лащук [413, с. 8],

П.С. Матишевський [467, с. 76], О.М. Миколенко [803, с. 75], А.А. Пінаєв [608, с. 98], А.В. Савченко [389, с. 84], О.С. Самойлова [691, с. 185], В.Я. Тацій [390, с. 92] та Є.В. Фесенко [814, с. 77].

Стосовно віднесення людини до предмету злочину, то прихильниками такого підходу є А.М. Орлеан [570, с. 127], М.Й. Коржанський [764, с. 64] та П.Л. Фріс [829, с. 76]. Решта науковців не розділяють аргументів вищезазначених колег.

Не викликає сумнівів твердження, що людина є суб'єктом номер один, що потерпає від злочину. Слід зазначити, що вітчизняна наука до недавнього часу почасти оминала своєю увагою таку ознаку складу як потерпілий. Як правило, дослідження цього пласту науки віддавалося на відкуп кримінально-процесуальній науці. Підтвердженням цього, є те, що у більшості підручників з кримінального права в межах підрозділів, присвяченим об'єкту злочину, відсутні дослідження такої його структурної одиниці як потерпілий [388, с. 123-133; 390, с. 89-102; 467, с. 68-77; 608, с. 90-101; 803, с. 71-75; 829, с. 69-77]. Однак, тенденція збільшення частки приватноправових начал у кримінальному праві зумовило необхідність теоретичного обґрунтування цього процесу, що виразилося у написанні та захисті двох вищезгаданих кандидатських дисертацій Т.І. Присяжнюк та М.В. Сенаторовим. Значний внесок у розвиток кримінально-правових досліджень потерпілого було зроблено також докторською дисертацією В.О. Тулякова "Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи" 2001 року [793].

Як видається, найбільш дискусійним питанням в межах даної тематики є те, чи є потерпілим лише фізична особа, чи також інші суб'єкти. Традиційної точки зору віднесення до потерпілих лише людини притримуються А.А. Музика та Є.В. Лашук [513, с. 77], А.В. Савченко [389, с. 86], Т.І. Присяжнюк [654, с. 93]. До потерпілих відносять інших суб'єктів, наприклад суспільство, державу чи юридичну особу П.С. Берзін [65, с. 110], В.І. Борисов, Ю.П. Дзюба, Ю.А. Пономаренко [81, с. 6], В.Т. Дзюба [212,

с. 151], О.М. Лемешко [417, с. 288], М.В. Сенаторов [709, с. 60], Є.В. Фесенко [821, с. 234].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема об'єкта злочину отримала широке висвітлення у працях вітчизняних криміналістів. Чи не кожен з українських криміналістів вважав за обов'язок висловити свою думку щодо визначення поняття загального об'єкту злочину.

Зовнішнє вираження посягання на об'єкт злочину характеризує такий елемент складу як об'єктивна сторона. Науковою розробкою питань, що пов'язані з цим елементом, займалися понад п'ятнадцять криміналістів. У 1998 році з даної тематики була захищена дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук С.Ю. Романовим за темою “Обман, як спосіб злочинної діяльності” [674], у 2003 Г.М. Анісімовим – “Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину: поняття і кримінально-правове значення” [19]. У 2004 році Н.М. Ярмиш захистила докторську дисертацію “Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві” [932]. У 2005 році було захищено чотири кандидатські дисертації: С.Р. Багіровим “Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність” [28], О.М. Миколенко “Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочином” [487], О.Л. Тимчуком “Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу злочину” [773] та С.С. Тучковим “Підроблення як спосіб вчинення злочину” [797]. У 2009 році світ побачила монографія П.В. Берзіна “Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення” [65], а у 2010 році цей науковець захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук “Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання” [64]. І.Ю. Карпушева захистила у 2011 році кандидатську дисертацію “Суспільно небезпечна дія в кримінальному праві України” [301].

Одним з найбільш дискусійних питань, що постають в межах теми “об'єктивна сторона складу злочину”, є питання класифікації ознак, що входять до об'єктивної сторони на обов'язкові та факультативні.

В.В. Кузнецов та А.В. Савченко [766, с. 49], О.М. Миколенко [486, с. 101], М.І. Панов [390, с. 103], А.А. Пінаєв [608, с. 102], А.М. Ришелюк [550, с. 13], Є.В. Фесенко [388, с. 133], П.Л. Фріс [829, с. 81] вважають, що єдиною обов'язковою ознакою є діяння. Інша група вчених до обов'язкових ознак відносить інші елементи, зокрема суспільно небезпечні наслідки діяння. До цієї групи можна віднести М.В. Володька [389, с. 90], М.І. Бажанова [35, с. 147-148], Д. Калмикова та М. Хавронюка [295, с. 69], Р.Л. Максимовича [441, с. 101], П.С. Матишевського [467, с. 79], В.О. Навроцького [535, с. 264] та К.М. Оробця [578, с. 53].

Дещо тьмяніше виглядає науковий спір щодо класифікації бездіяльності на “чисту” та “змішану.” М.І. Бажанов вважав, що “чистою” слід називати таку бездіяльність, що не призводить до настання суспільно небезпечних наслідків, а “змішаною” – ту що призводить [35, с. 151]. Н.М. Ярмиш же ж зазначає, що така класифікація бездіяльності на рівні об'єктивної сторони злочину позбавлена логічних підстав, оскільки “в “змішану” бездіяльність при такій класифікації, відповідно до різних підходів, включають або наслідок, або супутні дії” [931, с. 154].

Виникають у вчених також заперечення щодо наділення діяння як ознаки об'єктивної сторони такою властивістю як протиправність. Наприклад, Н.М. Ярмиш стверджує, що протиправність не є ознакою, іманентно притаманною діянню [929, с. 129]. Такі вчені як П.С. Берзін [65, с. 97], І.Ю. Карпушева [299, с. 51], О.М. Миколенко [803, с. 79], М.І. Панов [594, с. 20] та А.А. Пінаєв [608, с. 103] вважають, що протиправність безвідносно притаманна діянню як ознаці об'єктивної сторони.

Проблема наявності волі у поведінці впливає на встановлення вини у діяннях особи. Зокрема, виникає запитання, чи є вольовими рефлекторні, інстинктивні та імпульсивні діяння. Якщо питання наявності волі при рефлекторних рухах однозначно вирішується на користь відсутності волі, а при імпульсивній поведінці – на користь її присутності, то стосовно інстинктивних діянь є спір. Так, М.І. Бажанов вважає, що інстинктивна

поведінка виключає наявність діяння у його кримінально-правовому значенні з огляду на відсутність волі [35, с. 149-150]. А Н.М. Ярмиш стверджує, що така поведінка є вольовою [928, с. 22]. В.М. Бурдін взагалі вважає, що неправильно виділяти серед видів мимовільної поведінки інстинктивну поведінку людини, хоча й зазначає про здебільшого цілеспрямований її характер [100, с. 204].

Щодо такої ознаки об'єктивної сторони як суспільно небезпечні наслідки, то в сучасні криміналісти ставлять під сумнів обґрунтованість віднесення до них небезпеки настання наслідків. Так, О.Л. Тимчук стверджує, що злочини, в яких ідеться про створення небезпеки настання наслідків, є самостійним видом законодавчої конструкції, а не злочинами з матеріальним складом [778, с. 12]. Протилежної позиції притримуються М.І. Бажанов [35, с. 154], Л. Демидова [203, с. 54], О.О. Пащенко [601, с. 141-147] та М.І. Панов, В.П. Тихий [596, с. 111].

Значна кількість науковців, до яких можна віднести П.С. Берзіна [67, с. 57-63], Л.М. Демидову та Л.В. Дороша [204, с. 49-50], О. Звірко [278, с. 66], В.А. Клименка [321, с. 55-58], О.К. Маріна [448, с. 70, 72], А.М. Ришелюка [665, с. 393], П.П. Сердюка [712, с. 163-167], В.Я. Тація [759, с. 17], Р.М. Яновича [922, с. 241-242] та інших, вказують на недоліки використання в КК України для визначення розміру заподіяної злочином шкоди поняття “неоподатковуваний розмір доходів громадян.”

Окрім того, складовою наслідків злочину називають причинний зв'язок, спростовуючи загальноприйнятий постулат, відповідно до якого причинний зв'язок має самостійне місце серед ознак об'єктивної сторони злочину з матеріальним складом. Так, новаторську позицію підтримує Н.М. Ярмиш, яка зазначає: “Об'єктивна сторона відповідних складів описується з допомогою пари кореспондуючих ознак: “діяння” і “наслідок”. Причинний же зв'язок виступає як атрибут наслідку, оскільки таким може бути названа лише та подія, що перебуває з діянням у причинному зв'язку” [932, с. 10].

Видається, що проблема причинного зв'язку займає особливе місце не лише в межах теми складу злочину, а й в межах науки кримінального права в

цілому. Це можна пояснити високою питоною вагою елементів досліджень філософського характеру в розвідках з цієї проблематики. Окрім того, слід відзначити, що триваючі по сьогоднішній день дискусії стосовно вибору оптимальної теорії причинного зв'язку беруть свої начала з ХІХ століття [429, с. 89].

Наукові дослідження причинно-наслідкового зв'язку рясніють різнобоями у вирішенні різних кримінально-правових питань. Наприклад, такі вчені як С.Р. Багіров [28, с. 8], Г.П. Жаровська [255, с. 112] та Н.М. Ярмиш [926, с. 120] вважають, що цей зв'язок не залежить від суб'єктивного сприйняття його людиною. А В.О. Бенківський [57, с. 504] та О.М. Костенко [373, с. 98-99] стверджують, що причинний зв'язок має кримінально-правове значення лише, якщо встановлений факт його усвідомлення особою, що вчинила злочин.

Неоднозначно вирішується також питання спричиняючого характеру бездіяльності. Про те, що при бездіяльності відсутній причинний зв'язок стверджують Г.П. Жаровська [256, с. 100] та О.Л. Тимчук [771, с. 212]. Інакше вважають М.І. Панов [390, с. 123], С.Д. Шапченко [551, с. 260] та Н.М. Ярмиш [926, с. 120].

Виникає різнобій при обґрунтуванні наявності причинного зв'язку між діями співучасників, крім виконавця, та суспільно небезпечними наслідками. О.М. Костенко [373, с. 100-101], Г.В. Новицький [564, с. 31], О.Л. Тимчук [772, с. 136] та Н.М. Ярмиш [930, с. 255] стверджують, що причинний зв'язок існує лише між діями виконавця та відповідними наслідками. Г.П. Жаровська [256, с. 100], В.Г. Гончаренко [549, с. 194], О.О. Кваша [305, с. 244], М.І. Мельник [550, с. 90] стоять на позиції спричинення співучасниками єдиного результату.

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині тема причинного зв'язку представлена низкою ґрунтовних досліджень.

Стосовно наукових розробок таких ознак складу злочину, як спосіб, засоби, знаряддя, обстановка, час, місце вчинення злочину, то дискусії щодо

них відбуваються переважно в розрізі аналізу їх конкретних різновидів та конкретних статей Особливої частини КК, а відтак не є предметом вивчення у цьому дисертаційному дослідженні.

Отже, слід зазначити, що проблематика об'єктивної сторони складу злочину досить активно розроблялася українським науковцями. Жодне питання в межах цієї теми не залишилося поза увагою криміналістів, а окремі ознаки, такі, наприклад, як причинний зв'язок, за кількістю присвячених їм дисертацій є лідерами за рівнем наукової розробки серед питань загальної частини науки кримінального права України.

Суспільно небезпечне діяння не вчиняється безособово. Для відображення відповідної особи наукою кримінального права було розроблене поняття суб'єкта злочину. Над проблемами суб'єкта злочину в Україні понад сорок науковців. В межах цієї теми у 2001 році було захищено дві дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук: Н.А. Орловською “Осудність та її види: порівняльний аналіз законодавства України та інших держав” [574] та Т.М. Приходько “Проблема обмеженої осудності в кримінальному праві” [659]. В.І. Терентьевим у 2002 році була захищена кандидатська дисертація “Відповідальність спеціального суб'єкта за кримінальним правом України” [768]. У 2003 році В.В. Лень захистив кандидатську дисертацію за темою “Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця” [422], а В.О. Меркулова – докторську дисертацію за темою “Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності” [480]. 2005 рік відзначився двома дисертаціями на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук: А.А. Васильєва “Проблеми осудності у кримінальному праві” [123] та Т.О. Гончар “Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України” [160]. О.В. Зайцев у 2006 році захистив кандидатську дисертацію за темою “Обмежена осудність у кримінальному праві України” [272]. У 2007 році світ побачили кандидатські дисертації Р.Л. Максимовича “Поняття службової особи у кримінальному праві України” [440] та Л.І. Шеховцової “Емоційний стан особи, яка вчинила

злочин, за кримінальним законодавством України” [895], а також монографія О.В. Зайцева “Обмежена осудність у кримінальному праві України” [272]. У 2008 році О.В. Авраменко захистив кандидатську дисертацію “Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти” [7], а О.О. Михайлов – “Юридична особа як суб’єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні” [499], а також була опублікована монографія В.В. Леня “Осудність у кримінальному праві і законодавстві” [423], а у 2009 році Д.В. Бараненко захистив кандидатську “Спеціальний суб’єкт злочину: кримінально-правовий аналіз” [44]. У 2009 році була опублікована монографія О.В. Авраменка “Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України” [5]. У 2010 році світ побачили кандидатська дисертація О.Ф. Пасеки “Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження” [600], а також монографія А.В. Мельник “Тимчасові розлади психічної діяльності алкогольного та органічного генезу (судово-психіатричний та правовий аспекти)” [472]. 2011 рік ознаменувався захистом докторської дисертації В.М. Бурдіна “Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики” [109] та монографії цього вченого “Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження)” [108]. Також у 2011 році В.Я. Марчаком було захищено докторську дисертацію “Юридико-психологічний зміст обмеженої осудності” за спеціальністю 19.00.06 (юридична психологія) [460].

Відповідно до загальноприйнятої позиції у вітчизняній кримінально-правовій доктрині суб’єкт злочину наділений трьома обов’язковими ознаками: суб’єкт повинен бути фізичною особою, він повинен досягти відповідного віку та бути осудним. Проте, такі вчені як В.М. Куц та В.О. Меркулова стверджують, що для повноцінної кримінально-правової характеристики суб’єкта злочину цих ознак є недостатньо, а поняття “особа злочинця” є надто широким для цієї мети. При цьому, В.М. Куц вирішення цієї проблеми знаходить у відхиленні від вищезгаданої загальноприйнятої позиції шляхом наділення суб’єкта злочину також й іншими ознаками, що закріплені в

Особливій частині КК [405, с. 18]. А В.О. Меркулова – шляхом введення у науковий обіг поняття “суб’єкт кримінальної відповідальності”, що відображатиме додаткові властивості особи [481, с. 112]. В свою чергу, вищевикладена позиція В.М. Куца не могла не вплинути на визначення ним поняття спеціального суб’єкта злочину, який визначається ним як той, хто скоює діяння, котре заборонене лише для певної категорії осіб [405, с. 22]. Визначення цього автора суперечить положенням сучасних наукових розробок поняття спеціального суб’єкта, що здійснювалися такими вченими, як Л.П. Брич [89, с. 208-217], Д.В. Бараненком [44, с. 9], Б.О. Кирисем [312, с. 167-173], В.О. Навроцьким [527, с. 309], І.Ф. Сидоровим [130, с. 14], В.І. Терентьевим [767, с. 142], С.А. Харитоновим [847, с. 149] та іншими.

Жоден науковець не заперечує, що згідно з діючим кримінальним законодавством України суб’єктом злочину може бути лише фізична особа. Проте не вщухають серед наукової громадськості спори стосовно доцільності визнання суб’єктом юридичних осіб. Одна група вчених, до якої можна віднести Л.П. Брич [85, с. 521], Д.В. Бараненка [44, с. 2], С.Б. Гавриша [141, с. 518], Н.О. Гурову [193, с. 275-279], О. Дудорова [224, с. 142], Е.М. Кісілюка [316, с. 25], Я.М. Кураша [398, с. 163], Р.Л. Максимовича [440, с. 10], В.І. Осадчого [579, с. 71], О.В. Охмана [583, с. 252], Є.В. Романову [676, с. 133-134], І.І. Сухореброго [755, с. 92], стоїть на позиції відсутності передумов для такого визнання. Інша група, до якої можна віднести В.К. Грищука [178, с. 315], В.О. Журавльова [268, с. 257], Р.Р. Кузьміна [395, с. 10], Л.В. Левицьку [415, с. 79], О. Матковського та В. Смітєнка [468, с. 42], І.І. Митрофанова [497, с. 92], О.О. Михайлова [499, с. 15], В.І. Розенко та В.К. Матвійчука [673, с. 34], О.Ф. Пасєку [599, с. 74], О. Романюка [678, с. 47], А.В. Савченко [689, с. 468], В. Смітєнко та Г. Агафонова [723, с. 9], А. Сороченка [738, с. 155], П.Л. Фріса [828, с. 41], О.М. Шармар [882, с. 189-190], О. Шемякіна [892, с. 113], вважають, що визнання суб’єктом злочину юридичних осіб є доцільним. Слід зазначити, що питання визнання суб’єктом

злочину юридичних осіб піднімалося ще на сторінках юридичної літератури радянського періоду 60-х років [132, с. 7].

Є також приклади зміни чи то уточнення вченими власної позиції щодо можливості визнання юридичної особи суб'єктом злочину. Так, О.В. Козаченко спершу пише про неможливість притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності [344, с. 41], а згодом вказує на необхідність визнання юридичної особи суб'єктом злочинного діяння [346, с. 125].

Стосовно передбаченого у КК України віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, то передбачений законодавцем підхід має як прихильників, та і опонентів. Таку періодизацію вважає обґрунтованою К. Оробець [576, с. 122] та Н.М. Ярмиш [933, с. 93]. За зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, виступають В.М. Бурдін [97, с. 420], В.А. Михайлова [500, с. 83]. Не підтримують встановлення “заниженого” чотирнадцятирічного віку, з якого настає кримінальна відповідальність за окремі злочини, А. Бантишев [42, с. 87] та П.Л. Фріс [833, с. 15-16]. Такі вчені, як Т.О. Гончар [161, с. 69], Н.А. Орловська [572, с. 236], О.В. Охман [583, с. 249], Л. Палюх [590, с. 202-209], О. Сапожнікова [692, с. 161] вважають, що у кримінальному законодавстві слід передбачити норму щодо особливостей відповідальності суб'єктів з затримкою психофізіологічного розвитку або, так званого, інституту “вікової незрілості”.

Стосовно такої обов'язкової ознаки суб'єкта злочину як його осудність, то в українській кримінально-правовій науці домінує підхід до розкриття осудності як відповідного психічного стану особи на момент вчинення злочину. Такої позиції притримуються, зокрема, В.М. Куц [405, с. 19], В.В. Лень [420, с. 146-147], Н. Мірошніченко та Н. Орловська [501 с. 23]. Як обставину, що є фіксованим показником достатніх здібностей у особи, розкриває осудність А.А. Васильєв [123, с. 8]. Жодним чином не вписується у загальноприйняті підходи до визначення осудності визначення цього поняття П.А. Вороб'єм, М.Й. Коржанським та В.М. Щупаковським: “кримінальна

осудність – це визначене законом додавання до вини особі конкретного обсягу звинувачення у вчиненні певного злочину (злочинів)” [197, с. 106].

Існує серед вчених дискусія стосовно критеріїв, за допомогою яких встановлюється осудність особи. Абсолютна більшість, до якої належать В.В. Лень [421, с. 301], Н. Мірошніченко та Н. Орловська [501, с. 23], А.А. Музика [550, с. 78], Т.М. Приходько [659, с. 4], Є.Л. Стрельцов [389, с. 103], П.Л. Фріс [829, с. 107-108], схиляється до виділення медичного та юридичного критеріїв. В.М. Куц до вищезгаданих двох критеріїв додає також, так званий, соціально-медичний [405, с. 19].

Підтримують науковці існування так званої спеціальної осудності для спеціальних суб'єктів злочину, в тому числі операторів технічних систем та службових осіб господарських товариств. Про це писали Л.П. Брич та В.О. Навроцький [87, с. 61-62], Р.Л. Максимович [440, с. 10], Л.І. Шеховцова [895, с. 12]. Водночас, Т.О. Гончар пише про відсутність підстав для запровадження спеціальної осудності [162, с. 110]. О.О. Пащенко також вважає, що для конструювання “особливих” критеріїв осудності (неосудності) щодо осіб, які працюють операторами технічних систем, немає достатніх теоретичних і практичних підстав [602, с. 124].

Неоднозначне ставлення виникає у криміналістів до такого різновиду осудності, як обмежена осудність. Незважаючи на той факт, що інститут обмеженої осудності існував та був апробований навіть у низці європейських держав соціалістичного табору до 1991 року, введення цього інституту в національне кримінальне законодавство не підтримали такі вчені, як А. Бантишев [42, с. 86], А.А. Васильєв [123, с. 11], М.Й. Коржанський [365, с. 4], В.М. Куц [404, с. 184], В.В. Лень та С.Є. Колісник [426, с. 214-218], А. Музика [511, с. 41]. За існування обмеженої осудності висловилися Д.В. Бараненко [43, с. 112], Ю.А. Кармазін та Є.Л. Стрельцов [298, с. 9], М. Косюта [376, с. 28], В. Мельник [473, с. 103], Н.А. Орловська [574, с. 6], Т.М. Приходько [659, с. 4], В. Тацій та В. Сташис [761, с. 5], С.О. Філіпов [825, с. 227].

Виникає запитання серед науковців питання співвідношення поняття стану сильного душевного хвилювання, що фігурує у КК, чи то фізіологічного афекту, та обмеженої осудності. Учені схилиються до думки, що цей стан є одним з проявів обмеженої осудності. Зокрема, такої думки притримуються В.М. Бурдін [99, с. 78], В.Я. Марчак [460, с. 17] та М.І. Мельник [550, с. 282], Т.М. Приходько [658, с. 54] та інші. При цьому, між станом сильного душевного хвилювання та фізіологічним афектом знак тотожності ставлять А.В. Байлов [39, с. 125], Д.В. Бараненко [45, с. 47], П.С. Матишевський [551, с. 230]. Вважають, що стан сильного душевного хвилювання є ширшим поняттям у порівнянні з поняттям фізіологічного афекту О.В. Авраменко [4, с. 320], В.М. Бурдін [99, с. 52] та О.В. Бурко [111, с. 74]. Л.І. Шеховцова стверджує, що поняття сильного душевного хвилювання і афекту співвідносяться як загальне і часткове [895, с. 8].

Критеріями, за допомогою яких визначається стан обмеженої осудності, такі науковці, як О.В. Зайцев [274, с. 416], В. Мельник [473, с. 103], А.А. Музика [550, с. 78], І.Б. Пукач [661, с. 67] та С.С. Яценко [551, с. 32] називають медичний та юридичний. До цих двох критеріїв додають клінічний критерій Д.В. Новиков [562, с. 104] та Н.А. Орловська [574, с. 12], а психологічний критерій додають Д.В. Бараненко [45, с. 46-47], В.В. Кошинець [381, с. 511], В.Я. Марчак [458, с. 111] та Т.М. Приходько [658, с. 54].

Підтримують науковці тезу, яка обговорювалася при розробці проекту КК України 2001 року, стосовно доповнення переліку обставин, що пом'якшують кримінальну відповідальність, такою обставиною як вчинення злочину в стані обмеженої осудності. Про це зазначають В.М. Бурдін [110, с. 171-172], О.В. Зацев [273, с. 12], В.Я. Марчак [459, с. 113], М. Цепень [862, с. 82].

Також ставиться під сумнів в науковій літературі, зокрема В.М. Бурдіном [95, с. 289] та О.В. Зайцевим [272, с. 195-199], доцільність застосування до обмежено осудних осіб примусових заходів медичного характеру. Вчені пропонують застосовувати їх на добровільній основі.

Щодо критеріїв неосудності, то більшість вчених виділяють юридичний та медичний, а саме: М.Ф. Будіянський [93, с. 10], А.А. Музика [550, с. 76], Т.М. Приходько [659, с. 4], В.Я. Тацій [390, с. 134], П.Л. Фріс [829, с. 11], С.С. Яценко [551, с. 31]. Ці два критерії доповнюють психологічним критерієм В.В. Леня [422, с. 10], Є.Л. Стрельцов [803, с. 107] та Г.К. Тетерятник [769, с. 157].

В цілому, тематика суб'єкта злочину є досить широко представленою як на рівні окремих публікацій, так і на рівні відповідних дисертаційних досліджень. Фактично, дослідники охопили своєю увагою усі питання в межах теми суб'єкта злочину. Проте, як видається, залишилися у цьому пласті кримінально-правової науки й малодосліджені питання. Наприклад, проблематика використання для вчинення злочину, суб'єктом якого може бути лише спеціальний суб'єкт, особи, яка завідомо не підлягатиме кримінальній відповідальності, представлено лише науковими розробками П.С. Берзіна [61], Л.П. Брич та В.О. Навроцького [87], Н.О. Гуторової [195], О.О. Дудорова [231], що з огляду на постійну проблему використання у сучасному кримінальному бізнесі “зиц-председателей Фунтов” не можна вважати достатнім рівнем наукової розробки. Йдеться про те, що науковці повинні запропонувати максимально чіткі підходи щодо кваліфікації дій як “опосередкованих виконавців” (підставних осіб), так і осіб, які підбурювали їх до вчинення відповідних злочинів.

До недосліджених проблем в межах теми суб'єкта злочину можна віднести питання опосередкованого заподіяння через ЕОМ, вчинення злочину клонованою людиною.

Серед публікацій з цієї тематики трапляються випадки нехтування авторами вітчизняних праць з питань, які висвітлюються та вийшли у світ раніше. Наприклад, Г.К. Тетерятник у статті “Деякі питання неосудності як кримінально-правової категорії” жодного разу не посилається на праці українських колег, хоча таких було близько сорока, в тому числі три дисертації [769].

В психіці злочинця при вчиненні ним суспільно небезпечного діяння відбуваються процеси, які для слідства, суду тощо носять об'єктивний характер. Такий елемент складу злочину як суб'єктивна сторона і покликаний відображати ці процеси. В Україні тематику суб'єктивної сторони складу розробляли понад двадцять учених. Представлена вищезгадана тематика такими дисертаціями: докторськими дисертаціями О.М. Костенка “Воля і свідомість злочинця (дослідження з застосуванням принципу натуралізму)” [371] 1995 року, П.А. Вороб'я “Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину” [136] 1999 року, кандидатськими дисертаціями А.В. Савченка “Мотив і мотивація злочину” [687] 1999 року, Ю.А. Вапсви “Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину” [116] 2000 року, С.І. Нежурбіди “Злочинна необережність: концепція, механізм і шляхи протидії” [552] 2001 року, Р.В. Вереші “Поняття вини як елементу змісту кримінального права України” [126] 2004 року, О.М. Подільчак “Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками” [628] 2005 року та кандидатської дисертації за спеціальністю 19.00.06 О.Л. Мартенка “Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України)” [453] 2005 року. У 2008 році була опублікована монографія А.П. Шеремети “Мотив і мета злочину” [893].

Дослідженням суб'єктивної сторони злочину, як і іншим науковим розвідкам елементів складу, притаманна низка дискусій. До них можна віднести, наприклад, спір щодо того, які ознаки складають зміст суб'єктивної сторони складу злочину. Так, О.В. Авраменко [6, с. 201], Р.В. Вереша [127, с. 229], В.М. Коробенко [389, с. 111], В.А. Ломако [390, с. 142], Л.І. Шеховцова [894, с. 499] вважають емоції факультативною, але й водночас структурною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину. Протилежної позиції притримується А.А. Пінаєв, який не вважає емоційний стан особи ознакою суб'єктивної сторони [608, с. 134].

Точаться спори між ученими стосовно того чи таку ознаку цього елементу складу, як мотив злочину, відносити до обов'язкових чи

факультативних ознак. П.А. Воробей [137, с. 71], М.Й. Коржанський [359, с. 70], О.Л. Мартенко [453, с. 12], А.В. Савченко [686, с. 121] стоять на позиції віднесення мотиву до обов'язкових ознак, а В.М. Коробенко [389, с. 112], В.А. Ломако [390, с. 142], О.М. Подільчак [627, с. 145], І.М. Савків [684, с. 180], П.Л. Фріс [829, с. 123], В.В. Шевчук та О.В. Охман [890, с. 197], а також інші відносять його до факультативних.

Виникають заперечення і загальноприйняті підходи. Йдеться про те, чи при умислі винний обов'язково повинен усвідомлювати суспільну небезпеку діяння. З цим не погоджується О.Л. Мартенко, який стверджує, що усвідомлення злочинцем суспільної небезпеки своєї поведінки не є обов'язковою складовою умислу [454, с. 526].

Дискусійним у вітчизняній науці залишається проблема необхідності усвідомлення протиправності злочину винним. З позицією, за якою злочинцю не обов'язково усвідомлювати протиправність, солідарні Р.В. Вереша [127, с. 186], В.М. Коробенко [379, с. 114], П.С. Матишевський [388, с. 172], О.М. Миколенко [803, с. 110], А.А. Музика [550, с. 84], А.А. Пінаєв [608, с. 143], В.В. Шевчук та О.В. Охман [890, с. 196]. Такі вчені як О.О. Дудоров [223, с. 113], П.А. Воробей [136, с. 11] та Б. Мелих [471, с. 302-303] вважають, що умислом злочинця протиправність повинна охоплюватися.

Не дійшли згоди українські криміналісти і у спорі щодо форми вини при вчиненні злочинів з формальним складом. Більшість вчених вважає, що формальні склади злочинів можуть вчинятися лише з умисною формою вини, а саме: Н.О. Гуторова [193, с. 251-256], Т.М. Данилюк [199, с. 227], В. Куц та О. Бондаренко [403, с. 39], В.А. Ломако [390, с. 149], О.Л. Мартенко [454, с. 523], А.А. Музика [550, с. 85], В.І. Павликівський [586, с. 96], М.І. Хавронюк [837, с. 81]. Такі ж науковці як П.С. Берзін [65, с. 153], В.І. Борисов [390, с. 153], Р.В. Вереша [127, с. 197-198] та П.Л. Фріс [829, с. 136] схиляються до думки, що необережність може мати місце і у формальних складах злочинів.

Не відзначається однозначністю також проблематика необережної форми вини. Наприклад, вчені сперечаються стосовно інтелектуального аспекту цієї форми вини, а саме того, чи при злочинній самовпевненості винний усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння, бо стосовно злочинної недбалості криміналісти майже одностайні – особа не усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння. Отже, більшість криміналістів вважають, що при злочинній самовпевненості є усвідомлення суспільної небезпечності вчиненого. До прихильників такої позиції можна віднести Р.В. Верешу [125, с. 91], П.С. Матишевського [551, с. 40], О.М. Миколенко [803, с. 113], А.А. Музику [550, с. 84], С.І. Нежурбиду [552, с. 4], А.А. Пінаєва [608, с. 157] та П.Л. Фріса [829, с. 136-137]. Інша група вчених, зокрема В.І. Борисов [390, с. 153] та В.М. Коробенко [388, с. 119], твердять, що при самовпевненості немає усвідомлення суспільної небезпечності.

Як правило, при розкритті такого виду необережної форми вини як злочинна недбалість вчені акцентують увагу на необхідності її відмежування від казусу. Такі криміналісти як В.І. Борисов [390, с. 159], В.М. Коробенко [389, с. 121], О. Коташевський [377, с. 99], А.А. Музика [550, с. 87], А.А. Пінаєв [608, с. 161] та Є.В. Романова [675, с. 247] обмежуються розкриттям випадку як ситуації, при якій особа не передбачала настання наслідків своєї поведінки та не могла їх передбачити. Дещо ширше вважають за необхідне підходити до розкриття казусу В. Гримайло [173, с. 131], П.С. Матишевський [388, с. 179], В.О. Навроцький [527, с. 603] та П.Л. Фріс [829, с. 139-140]. Ці криміналісти стверджують, що казус має місце також тоді, коли особа не усвідомлювала та не могла усвідомлювати суспільну небезпеку свого діяння. Подібної позиції притримується також К.М. Оробець, який зазначає, що “казус – суспільно небезпечне діяння, при вчиненні якого особа не могла або не повинна була ставитися до нього як до кримінально протиправного і забороненого” [577, с. 119].

В той же час вчені пропонують на законодавчому рівні вирішити проблему так званої “подвійної форми вини”, коли ставлення суб’єкта до

діяння і наслідків різняться. Зокрема, П.С. Берзін [68, с. 102] та С.А. Кузьмін [396, с. 198] пропонують доповнити КК України таким приписом: кримінальна відповідальність настає лише за тяжкі наслідки, які заподіяні внаслідок вчинення умисного злочину і не усвідомлювалися суб'єктом, лише за умови, якщо особа передбачала можливість їх настання, але без достатніх підстав самовпевнено розраховувала на їх відвернення, або у випадку, якщо особа не передбачала, але повинна була і могла передбачити можливість настання наслідків.

Досить значна кількість дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці суб'єктивної сторони злочину, свідчить про наявність багатьох невирішених кримінально-правових проблем. Це підтверджується й самим змістом публікацій з цієї тематики та спірними питаннями, що у них розкриваються. Проте значний масив постулатів в межах проблематики суб'єктивної сторони залишаються неоспорюваними. Учені в своїх дослідженнях, в цілому, не оминають увагою жодних питань, пов'язаних з цим елементом складу злочину.

Дослідження складу злочину та його елементів українською кримінально-правовою наукою після відновлення державної незалежності відбувалося досить інтенсивно, про що свідчить значна кількість дисертацій з відповідних тем та публікацій.

Дослідження інституту стадій вчинення злочину. Будь-який злочин, як явище реальної дійсності, існує в такому вимірі як час. Злочин з динамічної точки зору можна охарактеризувати таким поняттям як його стадії. В Україні тему стадій злочину розробляли близько півдесятка авторів. У 2002 році за цим напрямком наукових досліджень було захищено дві дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а саме: Ю.В. Гродецьким “Добровільна відмова при співучасті” [184] та А.В. Шевчуком “Стадії вчинення злочину” [887]. У 2005 році була захищена кандидатська дисертація Н.В. Маслак “Кримінальна відповідальність за готування до злочину” [463], а у 2010 році цей автор опублікувала монографію

“Кримінальна відповідальність за готування до злочину” [464]. У 2009 році світ побачили кандидатські дисертації Т.М. Данилюк “Теоретико-прикладні проблеми встановлення моменту закінчення злочину” [200] та М.Д. Дякур “Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності” [238]. 2011 рік відзначився захистом кандидатської дисертації А.В. Горностай “Кримінальна відповідальність за замах на злочин” [166].

Аксіомою доктрини кримінального права традиційно було положення, згідно з яким стадії можливі у злочинах, що вчиняються лише з прямим умислом. Проте правильність даного твердження піддається сумніву окремими науковцями. Так, А.В. Шевчук зазначає: “...чисто із теоретичної точки зору попередня злочинна діяльність можлива також і з складною формою вини” [887, с. 7]. П.Л. Фріс вказує, що визнання можливим вчинення замаху лише у злочинах, які вчиняються з прямим умислом, є невиправданим [834, с. 15].

Також науковці дискутують стосовно питання про можливість вчинення замаху на злочин особою, яка перебуває у стані сильного душевного хвилювання. Л.П. Брич вважає, що замах в такому випадку є можливим, оскільки особа у вищезгаданому стані здатна усвідомлювати свої дії та керувати ними [88, с. 227]. Подібну позицію розділяє О.В. Авраменко [3, с. 280], М.Д. Дякур [237, с. 535] та Л.С. Щутяк [909, с. 1160]. В.О. Навроцький притримується протилежної думки з огляду на неможливість особою точно передбачати наслідків своєї поведінки і небажання якихось певних наслідків [527, с. 175].

Поряд з питанням про форму вини, неоднозначно вирішується питання форми діяння при попередніх стадіях злочинної діяльності, зокрема при готуванні до злочину. Одна група вчених вважає, що готування можливе лише у формі активних дій, а саме: В.В. Кузнецов та А.В. Савченко [766, с. 91], Н.В. Маслак [465, с. 7], А.А. Пінаєв [608, с. 210]. Про те, що готування може мати також і форму бездіяльності пишуть О.М. Миколенко [803, с. 121],

В.О. Навроцький [527, с. 157] та В.П. Тихий [779, с. 236]. Слід зазначити, що дане питання дискутувалося і в радянській юридичній літературі [770, с. 104].

В межах проблеми визначення стадій злочину вивчається таке поняття кримінального права як добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Видається, що найбільш дискусійним питанням добровільної відмови, є те, чи вона є підставою, що виключає кримінальну відповідальність, чи ж підставою, яка звільняє від кримінальної відповідальності. Про звільнення від кримінальної відповідальності при добровільній відмові ведуть мову такі науковці, як Ю.В. Баулін [50, с. 92], Ю.В. Гродецький [184, с. 9-10], В.О. Жарікова [254, с. 115], П.В. Кобзаренко [390, с. 257], Д.В. Марцовенко [457, с. 128], Н.В. Маслак [463, с. 13], В.О. Навроцький [527, с. 187], П.Л. Фріс [829, с. 178], В.Б. Харченко [849, с. 174], П.В. Хряпінський [858, с. 66] та інші. Ю.В. Абакумова [2, с. 119], С.В. Клименко [323, с. 302], В.П. Тихий [776, с. 72], А.В. Шевчук [886, с. 110] вважають, що при добровільній відмові кримінальна відповідальність особи виключається.

Характерною рисою досліджень стадій злочину можна назвати те, що, в тому числі, завдяки одностайності відповідних наукових позицій вчених-криміналістів законодавець майже у повній мірі прислухався до їх точки зору стосовно необхідності нововведень у цій сфері. Це відобразилося, зокрема, у закріпленні у КК 2001 року понять закінченого злочину, різновидів замаху (закінченого та незакінченого), а також відображенні в цьому кодексі правил призначення покарання за попередню злочинну діяльність, що були передбачені у КК України згідно з Законом № 270-VI від 15 квітня 2008 року “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності.”

Розвиток вчення про співучасть. Чи не усі вчені-криміналісти погоджуються з думкою, що питання, пов’язані з співучастю, можна віднести до найбільш складних питань кримінального права. Тематику співучасті в Україні розробляло досить широке коло науковців. За даною тематикою було захищено 11 дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних

наук. У 1994 році Д.О. Савченко захистив дисертацію “Основи правових норм, що регулюють відповідальність за співучасть у скоєні злочину” [690]. В 1996 році дисертація за темою “Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект)” була захищена Н.О. Гуторовою [194]. Є.К. Марчук у 1998 році захистив дисертацію “Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій” [462]. 1999 рік відзначився дисертаціями О.О. Кваші “Організатор злочину (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)” [307] та О.Ф. Ковітіді “Інститут співучасті у кримінальному праві України” [333]. За 2001 рік була захищена одна дисертація в межах теми “причетність до злочину”, а саме – О.М. Лемешко “Кримінально-правова оцінка потурання вчиненого злочину” [418]. У 2002 році ступень кандидата юридичних наук отримали Ю.В. Гродецький за захист дисертації “Добровільна відмова при співучасті” [184] та Р.С. Орловський за захист дисертації “Кримінальна відповідальність за пособництво вчиненню злочину” [575]. Г.П. Жаровська у 2004 році захистила дисертацію “Співучасть у злочині за кримінальним правом України” [257]. У 2004 році також відзначився захистом дисертації “Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб” А.М. Мельников [475], а у 2005 році О.В. Ус захистила дисертацію “Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину” [807]. У 2007 році була захищена кандидатська дисертація О.І. Альошиною “Провокація злочину (кримінально-правове дослідження)” [9] та була опублікована монографія О.В. Ус “Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину” [808]. В 2009 році світ побачили кандидатська дисертація Ю.В. Білої “Кримінальна відповідальність за групові злочини” [72] та монографія І.І. Митрофанова “Кримінальна відповідальність осіб, які вчинили злочин у співучасті” [495]. М.К. Гнетнев у 2010 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності” [156].

Одним з дискусійних питань цього інституту є проблема “поглинання” дій співучасників, що характеризуються меншою суспільною небезпечністю, діями співучасників, які вважаються більш небезпечними. При цьому рівень суспільної небезпечності визначається, виходячи з черговості зазначення видів співучасників у кримінальному законі в порядку спадання: виконавець, організатор, підбурювач, пособник. Сприйняту більшістю позицію щодо необхідності такого “поглинання” розділяють С.В. Клименко [322, с. 119], О.М. Миколенко [803, с. 139], Р.С. Орловський [575, с. 15] та С.Д. Шапченко [551, с. 47]. З ними не погоджуються Г.П. Жаровська [257, с. 12], О.О. Кваша [306, с. 68], В.О. Навроцький [527, с. 245], які вважають, що функції кожного виду співучасників повинні знайти відображення у формулі кваліфікації.

Водночас, О.В. Ус в одному випадку вказує, що при здійсненні співучасником декількох ролей, передбачених відповідними частинами статті 27 цього Кодексу, його дії підлягають кваліфікації за відповідними частинами статті 27 [807, с. 10], а в іншому так: якщо діяння співучасника притаманна хоча б одна з ознак, яка свідчить саме про організацію ним злочину, його необхідно визнати організатором, незважаючи на всю можливу багатоплановість його діяльності в кожному конкретному випадку, у такій ситуації при кваліфікації не потрібне додаткове посилення на ч. 4 і (або) ч. 5 ст. 27 КК [806, с. 187].

До спірних питань в межах вчення про співучасть, в контексті посереднього виконання злочину, можна віднести проблему кваліфікації діяння особи у випадку, коли неделіктоздатність співучасника не усвідомлювалася цією особою. Зокрема, О. Дуванський [221, с. 30] та В.О. Навроцький [527, с. 254] вважають, що діяння учасника, який не усвідомлював неделіктоздатності використаної особи, слід кваліфікувати як замах на той злочин, який вони бажали вчинити. Ю.В. Баулін [49, с. 314], В.Г. Жук, В.В. Кузнецов і О.В. Смаглюк [265, с. 4] поділяють точку зору, відповідно до якої в такому випадку відповідальність повинна наставати за правилами про опосередковане виконання.

Не можуть вчені прийти до спільного знаменника у питанні того, чи у такій формі співучасті як група, яка діє за попередньою змовою, може мати місце лише співвиконавство чи також може бути співучасть з розподілом ролей. Підхід, згідно з яким кожен учасник такої групи може нести кримінальну відповідальність лише як виконавець або співвиконавець, підтримують Ю.В. Абакумова [1, с. 43], В.П. Ємельянов [244, с. 85], І.В. Іваненко [286, с. 144], М.Й. Коржанський [357, с. 4], М.П. Короленко [369, с. 90], М.І. Мельник [550, с. 100], А.М. Мельников [474, с. 264], В.О. Навроцький [527, с. 268], Г.В. Новицький [564, с. 67], С.Д. Шапченко [877, с. 119] та Н.М. Ярмиш [927, с. 57]. Такі ж вчені як Г.М. Андрусак [12, с. 263], Ю.В. Біла [73, с. 174-175], С.О. Єфремов [253, с. 67], Г.П. Жаровська [258, с. 97], В.Г. Жук, В.В. Кузнецов і О.В. Смаглюк [265, с. 4], М.В. Карчевський та Я.Г. Лизогуб [302, с. 51], О.О. Кваша [304, с. 328], А.А. Пінаєв [607, с. 35], В. Ткаченко [781, с. 118], З.А. Тростюк [787, с. 262], Є.В. Фесенко [815, с. 37] вважають, що до складу групи за попередньою змовою можуть входити також організатори, підбурювачі та пособники.

Ще одним проблемним питанням є те, яким чином тлумачити мету, з якою зорганізовується організована група відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України: чи достатньо одного злочину чи декількох? М.І. Бажанов [390, с. 204], Г.П. Жаровська [258, с. 98], І.В. Іваненко [286, с. 144], С.А. Кузьмін [397, с. 217], А.М. Мельников [476, с. 123], Є.В. Фесенко [816, с. 39] вважають, що організована група може мати місце при вчиненні одного злочину. Інші вчені, зокрема С.О. Єфремов [252, с. 42], В.Г. Жук, В.В. Кузнецов і О.В. Смаглюк [265, с. 5], О.О. Кваша [309, с. 152], Б.В. Романюк [677, с. 16], М.І. Хавронюк та М.І. Мельник [839, с. 61], С.Д. Шапченко [877, с. 121], доводять, що така група наявна лише при спрямованості її діяльності на вчинення не менше двох злочинів.

Неоднозначний підхід існує також щодо вирішення питання про необхідність посилення при співучасті особливого роду на частини 2 – 4 ст. 27 Кримінального кодексу України стосовно тих осіб, які є учасниками

відповідних об'єднань. С.О. Єфремов [253, с. 67], А.М. Мельников [474, с. 268], Г.В. Новицький [564, с. 73-74] притримуються думки, що при відповідних формах співучасті на ст. 27 КК України посилається потрібно. Протилежну думку розділяють І.М. Гриниха [175, с. 231], Н.О. Гуторова [194, с. 18] та В.О. Навроцький [527, с. 235-236], обґрунтовуючи її тим, що характер виконуваних дій співучасників поглинається самою участю у групі.

Даючи загальну характеристику дослідженням вчення про співучасть у вітчизняній кримінально-правовій науці слід зазначити те, що, з однієї сторони, застарілість нормативного забезпечення цього інституту Кримінальним кодексом України 1960 року, а з іншої сторони, наявність значного новаторського нормативного масиву у Кримінальному кодексі України 2001 року, присвяченого співучасті, призвело до появи надзвичайно великої кількості публікацій з цієї тематики. Це мало своїм наслідком вихід у світ наукових розробок нових наукових положень.

Трапляються у цій сфері наукових розвідок і приклади неповного врахування авторами вітчизняних досліджень з аналогічної тематики. Наприклад, С.А. Кузьмін при дослідженні наукового визначення організованої групи жодного разу не посилається на праці Г.П. Жаровської та А.М. Мельникова, які раніше підготували дисертаційні роботи, предметом дослідження яких було, в тому числі, поняття організованої групи [397, с. 215-221].

Дослідження інституту множинності злочинів. Як зазначалося у підрозділі 2.4 цієї наукової роботи, інститут злочину є фундаментальним елементом системи кримінально-правової доктрини. Як правило, особи, які вчинили злочин вперше, схильні до вчинення суспільно небезпечного діяння повторно. Покликанням інституту множинності і є регулювання відносин, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності за неодноразове вчинення злочину.

Над проблемами, пов'язаними з множинністю, в Україні працювали більше десятка учених. В межах цієї тематики об'єктом дисертаційних

досліджень стали триваючі та продовжувані злочини у кандидатській дисертації А.М. Ришелюка “Триваючі та продовжувані злочини в кримінальному праві” [666] (1992 рік) та злочини з похідними наслідками у дисертації Є.В. Шевченка “Злочини з похідними наслідками в кримінальному праві” [883] (2002 рік). Окрім того, у 2007 році А.А. Стрижевська захистила кандидатську дисертацію за темою “Сукупність злочинів за кримінальним правом України” [747], а у 2009 році Т.І. Созанський – “Кваліфікація сукупності злочинів” [727]. У 2008 році була опублікована монографія “Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання” за авторством І.О. Зінченка та В.І. Тютюгіна [284]. Н.І. Устрицька захистила у 2011 році кандидатську дисертацію “Кваліфікація повторності злочинів” [810].

Поміж позицій, які об’єднують вчених, що розробляли проблематику множинності, можна визнати те, що стосовно передбачених КК України 2001 року та теорією таких її проявів як повторність, сукупність та рецидив можна говорити не про їх класифікацію як видів множинності, а лише про певну систематизацію. Це пояснюється тим, що поділ множинності на вищезазначені прояви проведений не за одним критерієм, а за декількома. На це вказують М.І. Бажанов [33, с. 9-11], В.О. Навроцький [527, с. 331], Т.І. Созанський [726, с. 122-123], А.А. Стрижевська [745, с. 365], Н.І. Устрицька [810, с. 7], С.Д. Шапченко [388, с. 281].

Консенсусним підходом вчених відзначилася також позиція щодо недоцільності існування в кримінальному законодавстві України поняття особливо небезпечного рецидивіста, зокрема, про це писали В.С. Батиргарєєва [46, с. 194-195], А.Ф. Зелінський [280, с. 157]. Більше того, наприклад Ю.В. Дробот висловлюється за виключення з КК України 2001 року такої кваліфікуючої ознаки як рецидив [219, с. 49]. Проте, висловлювалася і протилежна думка про доцільність існування положення про такий статус злочинця у новому КК України – про це писав М. Косюта [376, с. 29].

Чи не найбільшій критиці була піддана низка правових позицій Верховного Суду України, виражених у Постановах Пленуму, саме щодо

правил кваліфікації множинності злочинів. Йдеться, зокрема, про Постанови № 5 від 29 червня 1984 року “Про практику застосування судами України законодавства про повторні злочини”, № 12 від 25 грудня 1992 року “Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності”, № 5 від 26 квітня 2002 року “Про судову практику у справах про хабарництво”, № 10 від 06 листопада 2009 року “Про судову практику у справах про злочини проти власності”, № 7 від 04 червня 2010 “Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки.” У більшості публікацій вчені висловлюють думки стосовно необґрунтованості положень цих Постанов, наприклад, про це згадують М.І. Бажанов [33, с. 45, 103], О.О. Дудоров [222, с. 56], К.П. Задоя [271, с. 72-77], В.О. Навроцький [534, с. 3], А.А. Стрижевська [746, с. 115], С.Д. Шапченко [879, с. 89-90].

Не оминули проблематику множинності злочинів і спори. Так, невирішеним залишається питання про необхідність окремої (самостійної) кваліфікації кожного злочину, який є елементом повторності. За окрему кваліфікацію виступають В.О. Навроцький [527, с. 352], Н.І. Устрицька [811, с. 49-50] та С.Д. Шапченко [551, с. 77]. Підхід про поглинання наступним злочином попереднього підтримують М.І. Бажанов [33, с. 58], О.О. Дудоров [222, с. 58], М.Й. Коржанський [359, с. 333], А.М. Ришелюк [550, с. 111] та інші науковці.

Не дійдуть вчені згоди і стосовно виділення такого виду сукупності, як ідеально-реальна. Наприклад, Т.І. Созанський [727, с. 14] на відміну від А.А. Стрижевської [747, с. 8] не підтримує виділення такого різновиду сукупності.

Оцінюючи дослідження інституту множинності слід зазначити, що як до прийняття, так і після прийняття КК України 2001 року наукові дискусії здебільшого точаться довкола правил кваліфікації множинності конкретних злочинів, передбачених Особливою частиною, а не теоретичних постулатів, в тому числі закріплених в Загальній частині.

Розвиток вчення про обставини, що виключають злочинність діяння.

Одним з основоположних завдань кримінального права є визначення поведінки, яка є протиправною, злочинною. Однак, кримінальне право регламентує також правомірну поведінку, до якої можна віднести вчинення діянь за обставин, що виключають злочинність діянь. Науковою розробкою обставин, що виключають злочинність діянь, в Україні займалися більше двадцяти авторів.

З 1991 року за даною тематикою була захищена низка дисертацій, а саме: в 1991 році докторська Ю.В. Бауліна “Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния” [48], у 1999 році кандидатська Л.Н. Подкоритовой “Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку: (соціальні та кримінально-правові проблеми)” [629], в 2000 році кандидатська С.І. Дячука “Юридична природа виконання наказу; кримінально-правова оцінка діяння особи, що віддала чи виконала протиправний наказ” [241], в 2002 році кандидатська С.О. Харитонova “Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції” [848], у 2003 році кандидатські Омара Мухамеда Мусси Ісмаїла “Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданії” [568] та О.І. Ющик “Кримінально-правове регулювання діяння пов'язаного з ризиком за законодавством України” [915], в 2004 році кандидатська М.В. Анчукової “Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння” [24], у 2006 році кандидатські дисертації С.Г. Блинської “Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння” [75] та Ю.В. Мантуляка “Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння” [446], у 2007 році – Н.В. Лісової “Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння” [437], у 2008 – О.Л. Гуртовенка “Психічне насильство у кримінальному праві України” [188],

В.Ф. Примаченко “Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння” [651] та Т.І. Якімця “Крайня необхідність за кримінальним правом України” [919], у 2009 році – Л.В. Гусар “Необхідна оборона: кримінологічні та кримінально-правові аспекти” [189] та у 2011 році – І.Є. Жданової “Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння” [260].

Незважаючи на той факт, що дискусія про те, чи є діяння, вчинені за обставин, що виключають злочинність, суспільно небезпечними сягає своїми коріннями шістдесятих років ХХ століття [400, с. 73], дане питання по сьогоднішній день викликає спори. Найбільш поширеною можна розглядати позицію вчених, які вважають, що вищезгадані обставини позбавляють діяння суспільної небезпечності. До них можна віднести: Ю.В. Бауліна [48, с. 12], Л.В. Гусар [190, с. 102], В.П. Діденка [215, с. 3], С.І. Дячука [240, с. 84], О.М. Миколенко [803, с. 157], та А.А. Пінаєва [608, с. 281]. Інші вчені притримуються протилежної думки. Так, В.М. Бурдін наголошує, що у тих випадках, коли особа заподіює шкоду об’єктам кримінально-правової охорони внаслідок застосування до неї фізичного впливу, який виключав можливість її керувати своїми діями, вчинене діяння не перестає бути суспільно небезпечним [101, с. 241]. О. Лашкет вважає, що вчинок, що здійснюється в межах необхідної оборони, не виключає суспільної небезпечності [412, с. 115], а В.А. Звіряка [279, с. 113] та Ю.В. Мантуляк [447, с. 114] стверджує, що діяння, вчинені за наявності окремих обставин, які виключають злочинність діяння, є суспільно небезпечними. Н.В. Лісова зазначає, що систему обставин, що виключають злочинність діяння утворюють як діяння, які не містять ознак суспільної небезпечності, так і діяння, що містять її ознаки [436, с. 59].

Як видається, залишається невирішеним питання щодо можливості необхідної оборони від “незлочинів”. Ю.В. Баулін вказує, що суспільно небезпечним посяганням, стосовно якого можлива необхідна оборона, повинен бути визнаний не лише злочин, а й будь-яке інше правопорушення [47, с. 27]. Схожу позицію розділяє Л.А. Остапенко [581, с. 502]. В свою чергу,

В.О. Навроцький наполягає на тому, що необхідна оборона в кримінально-правовому розумінні не може мати місця щодо адміністративних правопорушень чи цивільних деліктів [527, с. 519].

Спірним є питання щодо правомірності необхідної оборони від діяння, що вчиняється шляхом бездіяльності. П.П. Андрушко та П.В. Кобзаренко вважають, що необхідна оборона можлива не тільки від суспільно небезпечної дії, а й від суспільно небезпечної бездіяльності [17, с. 67]. Л.В. Гусар [189, с. 13-14], Л.А. Остапенко ж зазначає, що необхідна оборона припустима лише проти активних дій [581, с. 503].

Достатньо малодослідженою в Україні залишається проблема правової оцінки заподіяння шкоди захисними пристроями, які приводяться в дію без участі того, хто оборонявся. Вчені підтримують підхід, за яким не може бути правомірним в межах необхідної оборони заподіяння особі, яка здійснює посягання, смерті. На це вказують Л.В. Гусар [189, с. 5], О.О. Дудоров та М.І. Мельник [233, с. 43], Н.Р. Лашук [414, с. 193], В.О. Навроцький [527, с. 530].

Немало дискусій викликає в науковій літературі інститут затримання особи, що вчинила злочин. Наприклад, залишається спірним питання правомірності затримання особи, яка вчинила злочин та є малолітньою або неосудною. Таке затримання вважають протиправним А.А. Пінаєв [608, с. 296] та А.М. Ришелюк [550, с. 118], а Л.Н. Подкоритова [629, с. 7] розглядають таке затримання як правомірне.

Значний різнобій викликає тлумачення терміну “безпосередність” у частині 1 статті 38 Кримінального кодексу України. Більшість науковців вважають, що затримання буде правомірним лише, коли воно здійснюється відразу або через короткий відрізок часу після вчинення злочину. До цієї більшості можна віднести: А.А. Андрушка [388, с. 215], Ю.В. Бауліна [390, с. 261], П.С. Матишевського [467, с. 179], А.А. Пінаєва [608, с. 296], Л.Н. Подкоритову [622, с. 66], В.Ф. Примаченко [653, с. 232] та А.М. Ришелюка [550, с. 119]. Правомірним вважають так зване “запізніле”

затримання В.П. Діденко [215, с. 37], В.О. Навроцький [527, с. 535], Н.М. Плисюк [626, с. 365-366] та В.Ф. Примаченко [651, с. 11].

Неоднозначно вирішується також питання про допустимість заподіяння смерті особі, яка затримується. Думку про допустимість такого заподіяння розділяють Л.В. Багрій-Шахматов та Л.Н. Подкоритова [30, с. 185], П.С. Матишевський [467, с. 180], Н.М. Плисюк [626, с. 367], В.Ф. Примаченко [652, с. 46]. Опонують такому підходу А.А. Андрушко [551, с. 86] та А.А. Пінаєв [608, с. 299].

Залишається дискусійною проблема форм діяння, вчиненого у стані крайньої необхідності. А.А. Андрушко [388, с. 88], Ю.В. Баулін [390, с. 267], А.А. Пінаєв [608, с. 302] вважають, що акт крайньої необхідності може бути вчинений лише шляхом активних дій. В.К. Гришук [180, с. 405], В.П. Діденко [215, с. 36], І. Жданова [259, с. 20], Н.В. Лісова [437, с. 7], О.М. Миколенко [803, с. 165] та Т.І. Якімець [919, с. 10] вважають, що крайня необхідність може мати місце і при бездіяльності суб'єкта.

Незважаючи на те, що стаття 39 КК України 2001 році була викладена у порівнянні зі статтею 16 КК України 1960 року в такій редакції, яка однозначно вказує на те, що заподіяння при крайній необхідності шкоди, що є рівнозначною відверненій, є правомірним, суперечки щодо питання такої правомірності точаться по сьогоднішній день. Не визнають вибачальною з точки зору кримінального права поведінку, за якої завдана шкода рівна відверненій, Ю.В. Александров [389, с. 198], О.М. Миколенко [803, с. 165], А.А. Пінаєв [608, с. 301] та П.Л. Фріс [829, с. 265]. Протилежної позиції притримуються П.П. Андрушко [551, с. 88], Н.В. Лісова [435, с. 84], А.М. Ришелюк [550, с. 121] та Т.І. Якімець [917, с. 89].

Також вчені погоджуються з тим, що такі закріплені у VIII розділі КК України обставини як фізичний або психічний примус; діяння, пов'язане з ризиком; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за своєю суттю наближені до різних варіантів прояву поведінки особи в стані крайньої

необхідності. Про це зазначають Н.В. Лісова [437, с. 14-15] та В.О. Навроцький [521, с. 142-145].

Не втратило ознаки дискусійності питання віднесення гіпнозу до різновиду психічного примусу. Зокрема, В.М. Бурдін вважає, що гіпноз не може розглядатися як вид психічного примусу [101, с. 246]. Протилежну думку відстоює В.А. Звіряка [279, с. 114]. Слід відзначити, що дана проблема обговорювалася ще за дореволюційних часів [756, с. 388-389].

Стосовно такої обставини, що виключає злочинність діяння як діяння, пов'язане з ризиком, то серед вчених відсутній однозначний підхід стосовно видів форм вини при перевищенні меж виправданого ризику. Так, А.Я. Билиця вважає, що перевищення меж виправданого ризику може бути вчинене як через недбалість, так і самовпевненість [70, с. 483]. М.В. Анчукова стверджує, що при перевищенні має місце тільки злочин з формою вини – злочинна самовпевненість [24, с. 6].

Науковці, зокрема М.В. Анчукова [25, с. 496], А.Я. Билиця [70, с. 413] та О.І. Ющик [916, с. 20], одностайні у тому, що якщо ризик є виправданим (обґрунтованим), то розмір спричиненої в результаті такого ризику шкоди кримінально-правового значення не має.

Лунають також і думки щодо необхідності виключення з КК України низки обставин, що виключають злочинність. В.М. Бурдін пише про відсутність підстав для окремого виділення такої обставини, як “виконання наказу чи розпорядження” [94, с. 184]. Т.І. Якімець пропонує виключити статтю 40 із КК України, якою передбачена така обставина, як вчинення діяння під впливом фізичного та психічного примусу [919, с. 5]. Обидва учених обґрунтовують свою думку тим, що відповідні відносини регламентуються нормами інших обставин, передбаченими розділом VIII КК України, зокрема крайньою необхідністю чи затриманням.

Даючи загальну характеристику стану наукових досліджень вітчизняною наукою кримінального права інституту обставин, що виключають злочинність діяння, слід визнати, що більшість з них здійснювались у руслі концепції цих

обставин, запропонованої Ю.В. Бауліним у дисертації на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук. Поряд з цим варто зазначити, що такі апробовані правозастосовною практикою обставини як необхідна оборона, крайня необхідність, затримання злочинця й надалі породжують багато дискусійних питань. А обставини-новели, передбачені КК України 2001 року, не лише залишаються не надто затребуваними у сфері правозастосування, але й не породжують надто жвавих наукових дискусій.

Мають місце і приклади ігнорування науковцями публікацій своїх вітчизняних колег, що вийшли у світ раніше. Наприклад, А.Я. Билиця при дослідженні основних ознак поняття виправданого ризику жодного разу не звертається до висловлених раніше українськими вченими думок щодо цього питання, хоча на той момент були захищені дві ранішезгадувані дисертації про виправданий ризик: М.В. Анчукової та О.І. Ющик. При цьому, з чотирьох використаних при підготовці статті джерел, опублікованих після 1991 року, – чотири вийшли в світ на території РФ [71].

2.3. Удосконалення теоретичних положень щодо кримінально-правових засобів реагування на злочин

Дослідження інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Гуманність кримінального права чи не в першу чергу проявляється завдяки інституту звільнення від кримінальної відповідальності, через який здійснюється своєрідне прощення особи, яка вчинила злочин. Науковою розробкою питань звільнення від кримінальної відповідальності з 1991 року в Україні займалися понад сорок авторів. Окрім цього, була захищена низка дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук, присвячених тематиці звільнення від кримінальної відповідальності, а саме: А.М. Бойком “Кримінально-правовий обов’язок відшкодування заподіяної злочином шкоди” [76] у 1995 році, Г.О. Усатим “Компроміс як засіб вирішення кримінально-правового конфлікту” [809] у 1999 році, О.О. Житним

“Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з дійовим каяттям” [262] та О.В. Перепадею “Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН)” [604] у 2003 році, А.М. Ященком “Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання” [937] в 2006 році, М.Є Григор’євою “Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв’язку з її дійовим каяттям” [171], Ж.В. Мандриченко “Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим” [444] у 2007 році, О.С. Козак “Звільнення від кримінальної відповідальності” [340], Т.Б. Ніколаєнко “Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з передачею особи на поруки” [558] та Н.Б. Хлистовою “Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти” [852] у 2008 році. У 2009 році П.В. Хряпінський опублікував монографію “Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України” [855], а у 2010 році цей учений захистив докторську дисертацію за темою “Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми” [856]. О.С. Козак у 2009 році також опублікувала монографію “Ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні” [339], а Ж.В. Мандриченко – “Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим” [445]. 2009 рік також відзначився захистом кандидатської дисертації О.В. Чепелюк “Амністія та помилування в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)” [864].

Більшість вчених піднімають проблему певної “нелогічності” інституту звільнення від кримінальної відповідальності, пов’язаної з положенням частини першої ст. 62 Конституції України: “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. Тобто, проблема полягає у тому, що застосовуючи норми КК

України про звільнення від кримінальної відповідальності, відповідні органи державної влади звільняють від того, що ще нібито не настало для особи. Про цю проблему пишуть Ю.В. Баулін [50, с. 46-48, 53], В.М. Бурдін [104, с. 339-340], В. Буткевич [113, с. 39], І.В. Дмитренко [216, с. 118-121], С.В. Дрьомов [220, с. 103], О.О. Дудоров [229, с. 40-48], В.О. Жарікова [254, с. 114], О.С. Козак [342, с. 59-65], Ю. Козакевич, М. Коржанський, І. Мирвода, Р. Щупаківський [343, с. 220-226], В.М. Куц [402, с. 25-26], В.Р. Мойсик [504, с. 42], О.В. Перепадя [604, с. 10], Г. Рось [679, с. 232-237], Л. Хруслова [853, с. 52-58], С.С. Яценко [934, с. 56-57], А.М. Ященко [937, с. 11] та інші.

Також викликає дискусії питання віднесення помилування до підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Ю.В. Баулін [50, с. 185], С.М. Благодир [74, с. 127], О.Ф. Ковітіді [332, с. 126], О.М. Лемешко [419, с. 148], Є.С. Назимко [546, с. 118], С.В. Сахнюк [694, с. 113, 114], Б.М. Телефанко [765, с. 164] та А.Г. Шиян [902, с. 151] розглядають помилування як різновид звільнення від кримінальної відповідальності. С.В. Дрьомов [220, с. 104-105], О.С. Козак [341, с. 74], А.А. Музика, Т.Б. Ніколаєнко [559, с. 374] та С.М. Школа [514, с. 12, 23], О.В. Палійчук [589, с. 256], С.С. Яценко [935, с. 5] не погоджуються з віднесенням помилування до інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Л. Мостепанюк ж вважає, що як і амністія, помилування у Кримінальному кодексі розглядається як підстава звільнення і від кримінальної відповідальності, і від кримінального покарання [506, с. 23]. Слід відзначити, що Законом України від 2 червня 2011 року № 3465-VI “Про внесення змін до Закону України “Про застосування амністії в Україні” та інших законодавчих актів України” з ч. 1 ст. 44 КК України амністією та акт помилування були виключені в якості підстав звільнення від кримінальної відповідальності.

По-різному підходять науковці до вирішення питання про часові рамки звільнення від кримінальної відповідальності. Так, наприклад, Ю.В. Баулін [50, с. 46-56], О.О. Житний [262, с. 14] та О.В. Перепадя [604, с. 10] вважають, що звільнення можна застосовувати до видалення суду до нарадчої кімнати.

О.А. Губська [186, с. 18], В. Півненко [621, с. 39] та Д. Філін [824, с. 46] стверджують, що звільнити особу від кримінальної відповідальності доцільно після вирішення кримінальної справи по суті, зокрема оформляти таке звільнення обвинувальним вироком. Т.Б. Ніколаєнко вказує на можливість звільнення від кримінальної відповідальності лише до моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду [558, с. 8]. О.О. Дудоров та Є.О. Письменський наполягають на тому, що таке звільнення неможливе ні шляхом обвинувального вироку, ні шляхом виправдувального вироку [225, с. 49].

Дискусійним залишається питання кримінально-правового обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду (збитки) при звільненні від кримінальної відповідальності в двох аспектах: чи допускається відшкодування третіми особами та чи допускається воно після процесуального оформлення звільнення.

Щодо першого аспекту, то на засадах особистого відшкодування шкоди (збитків) стоять А.М. Бойко [76, с. 17-18], О.М. Миколенко [803, с. 177, 179], О.В. Перепадя [604, с. 12], О.Є. Соловйова [736, с. 180] та С.С. Яценко [551, с. 99]. Допускають же ж відшкодування третіми особами Г.І. Глобенко [154, с. 124], М. Григор'єва [170, с. 141] та В.В. Навроцька [518, с. 51].

Стосовно другого аспекту, то умовою звільнення від кримінальної відповідальності за статтями 45 та 46 КК України називають реальне відшкодування шкоди (збитків) до винесення відповідного рішення суду про звільнення М. Григор'єва [170, с. 143], О.О. Дудоров [389, с. 215], О.С. Козак [338, с. 167] та О.Є. Соловйова [736, с. 180]. Допускають відшкодування заподіяної злочином шкоди (збитків) після прийняття постанови про закриття провадження у кримінальній справі Ю.В. Баулін [50, с. 141], О.М. Миколенко [803, с. 179], В.В. Навроцька [518, с. 54-55], Т.П. Підюкова [624, с. 221] та А.М. Яценко [937, с. 12-13].

Більшість підстав звільнення від кримінальної відповідальності, що містяться в розділі IX КК України, умовою звільнення передбачають вчинення

злочину вперше. За наявності відповідних обставин особа може вважатися такою, що вчинила злочин вперше, незважаючи на те, що фактично вчиняє злочин повторно, зокрема при спливу строку погашення судимості, звільненні від покарання тощо. Такий підхід законодавця щодо неврахування попередньої злочинної поведінки при звільненні від кримінальної відповідальності видається необґрунтованим Г.І. Глобенку [154, с. 121], М.Є. Григор'євій [171, с. 14-15], О.О. Дудорову [389, с. 213], О.О. Житному [262, с. 7], Т.Б. Ніколаєнко [557, с. 32], С.В. Сахнюку [694, с. 117] та П.В. Хряпінському [857, с. 172]. Ці науковці пропонують законодавчо закріпити обмеження стосовно застосування звільнення від кримінальної відповідальності щодо осіб, які протягом певного часу до вчинення злочину вже звільнялися за відповідними статтями КК України. О.С. Козак же ж критично ставиться до запропонованого вищенаведеними науковцями обмеження права, наданого державою особі бути звільненою від кримінальної відповідальності [340, с. 16-17].

Окрім того, низка учених пропонує визнавати потерпілими, які мають право на примирення з особою, що вчинила злочин, юридичних осіб. Зокрема, таку позицію відстоюють О.О. Дудоров [389, с. 217], О.В. Перепадя [604, с. 11] та А.М. Ященко [937, с. 8]. Ж.В. Мандриченко вважає, що потерпілим може бути представник юридичної особи, який на підставі установчих документів чи закону виступає від імені юридичної особи, визнаної цивільним позивачем відповідно до кримінально-процесуального законодавства [444, с. 10].

Щодо такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності, як передача особи на поруки, то наукова спільнота не може дійти єдиної позиції стосовно того, який суб'єкт може бути поручителем. Зокрема, Ю.В. Баулін вважає, що не може бути поручителем за ст. 47 КК України громадське об'єднання (наприклад, профспілка, політична партія, різні товариства тощо) [50, с. 141]. Іншої позиції притримується Т.Б. Ніколаєнко, яка вважає, що таким суб'єктом може бути громадська організація [561, с. 218], такої ж думки

притримуються Н. Гуторова та А. Золотарьов, додаючи ще, що також суб'єктом може бути політична партія [196, с. 164].

Загальноприйнятою є думка, що при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки за ст. 48 КК України до уваги повинні братися лише зовнішні чинники, які не залежать від зміни поведінки особи, зміни її ціннісних орієнтирів тощо. Наприклад, так вважають Ю.В. Баулін [50, с. 156], О.О. Дудоров [228, с. 47], О.О. Житний [261, с. 26], І. Івасюк [290, с. 207], Д.П. Письменний [612, с. 270] та А.А. Пінаєв [608, с. 322]. Проте, такі вчені як П.Л. Фріс [829, с. 283] і П.В. Хряпінський [859, с. 138] вважають, що при застосуванні цієї статті повинні братися до уваги внутрішні чинники, що відносяться до особи, яка вчинила злочин.

Наукова дискусія стосовно часу вчинення злочину не могла не вплинути на доктринальне тлумачення моменту початку перебігу строку давності. Так, О.А. Губська [185, с. 24], Н.М. Петрова [606, с. 152], Н. Рогатинська [672, с. 136] вважають, що таким моментом є час вчинення дії або бездіяльності. Г.Р. Крет та В.К. Король [385, с. 281], П.В. Хряпінський [860, с. 127] уточнюють, що для злочинів з матеріальним складом перебіг строку давності починається з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків.

Усе частіше лунала думка про доцільність запровадження у кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України процедур примирення або медіації. Про це, наприклад, наголошували С. Малихіна [442, с. 37-42], О.О. Северин [704, с. 10], О. Соловійова [735, с. 107-111]. Частково такі пропозиції були враховані у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 року.

Гуманізація кримінального законодавства України значною мірою проявилася у появі нових підстав звільнення від кримінальної відповідальності в КК України 2001 року та розширенням сфери застосування вже відомих кримінальному законодавству підстав. Однак, проблеми конституційного та кримінально-процесуального права наклали свій негативний відбиток на розвиток наукових досліджень згаданого інституту та

призвели до неможливості побудови єдиної концепції звільнення від кримінальної відповідальності.

Розвиток досліджень про покарання його мету, систему і види покарань. Покарання, як і злочин, є фундаментальним поняттям кримінального права. Воно значною мірою характеризує стан розвитку суспільних відносин та гуманність державної політики. Перед розробниками Кримінального кодексу України 2001 року було поставлено завдання гуманізувати кримінальну політику держави. Така гуманізація віднайшла своє вираження, зокрема, у новій побудові системи покарань від найменш до найбільш суворішого покарання, в розширенні застосування покарань, не пов'язаних з обмеженням волі, передбаченням нових видів покарань тощо.

З 1991 року над питанням поняття, мети, видів та системи покарань в Україні працювали близько ста авторів. Цій темі було присвячено більше двохсот публікацій, з них, зокрема такі монографії: Т.А. Денисової “Функции уголовного наказания” [209] (2004 рік) та “Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз” [211] (2007 рік), О.О. Книженко “Санкції у кримінальному праві” [327] (2011 рік), В.Т. Маляренка “Про покарання за новим Кримінальним кодексом України” [443] (2003 рік), Є.С. Назимка “Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення депеналізації в Україні” [545] (2011 рік), Н.А. Орловської “Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций” [571] (2011 рік), Ю.А. Пономаренка “Виды наказаний по уголовному праву Украины” [635] (2009 рік), В.О. Попраса “Штраф як вид покарання за кримінальним правом України” [645] (2009 рік), В.М. Трубникова “Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування” [789] (2007 рік).

Окрім того, були захищені такі дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук: І.А. Вартилицькою за темою “Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі проблеми” [117] у 1997 році,

О.І. Шинальським “Покарання в системі засобів протидії злочинності” [898] у 2003 році, Л.О. Мостепанюк “Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання” [507] у 2005 році, В.П. Козирєвою “Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України” [349] та Ю.В. Шинкарьовим “Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування” у 2007 році, В.Г. Павленком “Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання” [585], Г.М. Собко “Конфіскація за кримінальним законодавством України” [724], С.Д. Шияном “Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання” [905] у 2008 році, Н.В. Марченко “Додаткові покарання та особливості їх призначення” [461] та В.О. Попрасом “Штраф як вид покарання за кримінальним правом України” [645] у 2009 році. В 2010 році Т.А. Денисова захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук “Кримінальне покарання та реалізація його функцій” [207]. 2011 рік відзначився захистом двох кандидатських дисертацій: Є.С. Назимка “Депеналізація як елемент пенальної політики України” [544] та О.С. Пироженка “Покарання, що обмежують майнові права засуджених за кримінальним правом України” [611].

По сьогоднішній день не сходить зі сторінок наукових публікацій питання, яке за своїми корінням є світоглядно-філософським, зокрема щодо того, чи є кара метою покарання? Позитивну відповідь на це питання дають В.М. Бурдін [105, с. 74], Т.А. Денисова [210, с. 12], Д.В. Ілієнко [292, с. 243], В.А. Ломако [438, с. 113], Л.О. Мостепанюк [508, с. 46], А.А. Смирнов [720, с. 171] та В.М. Трубніков [791, с. 123], Д.С. Шиян [904, с. 193]. Проти того, щоб кара розглядалася метою покарання виступають Н.Л. Березовська [59, с. 11], Т.О. Гончар [159, с. 174], О. Дяченко [239, с. 95], А.О. Клевцов [320, с. 229], С.В. Сахнюк [696, с. 6-7], Ю.В. Філей [823, с. 173] та О.І. Шинальський [897, с. 45]. При цьому, ці науковці аргументують свою позицію тим, що кару слід розглядати не як мету покарання, а як елемент,

зміст або ознаку покарання. Слід відзначити, що питання віднесення кари до мети покарання активно дискутувалося ще у радянській доктрині кримінального права [394, с. 76-80; 401, с. 220].

На відміну від КК України 1960 року у КК України 2001 року не передбачено, що перевиховання засудженого є метою покарання. Відбулося це, в тому числі, завдяки однозначній позиції вчених щодо необґрунтованості вказівки на таку мету. Наприклад, про це писали М.І. Бажанов [34, с. 169], В.А. Бугаєв [92, с. 64], В.А. Ломако [438, с. 115], С.В. Сахнюк [696, с. 8], Ю.В. Філей [823, с. 173] та інші. Окрім того, окремі вчені, зокрема А.Ф. Степанюк, навіть ставлять під сумнів доцільність передбачення в КК такої мети покарання як виправлення [741, с. 118-119]. Водночас, окремі науковці й надалі підтримують тезу стосовно того, що метою застосування кримінального покарання є перевиховання злочинця, про це, наприклад, вказує О.В. Охман [583, с. 252].

Разом з тим, піднімається проблема відповідності Конституції України назв окремих покарань з огляду на те, що в ст. 63 Конституції йдеться про *обмеження* прав, а окремі покарання згідно з КК України передбачають *позбавлення* окремих прав. Про таку невідповідність зазначають В.І. Рудник [682, с. 471, 474], О.І. Шинальський [899, с. 453, 455] та Д.С. Шиян [903, с. 214-215]. Дану невідповідність, але вже у контексті Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, згадує С.Я. Лихова [433, с. 64].

Виникають у науковців зауваження щодо нормативного регулювання такого покарання, як штраф. Зокрема, одностайні учені у тому, що максимальний розмір штрафу має бути імперативно встановлений в Загальній частині без допущення можливості виходу за нього в статтях Особливої частини кримінального закону. На цьому наголошують, наприклад, О.О. Книженко [329, с. 81] та В.О. Попрас [645, с. 9]. Також пропонується використання законодавцем для визначення розмірів штрафів в санкціях не умовних розрахункових одиниць, а твердих грошових сум у гривні – таку ідею підтримують Ш.Б. Давлатов [197, с. 205], В.О. Попрас [644, с. 138].

Незважаючи на те, що при розробці КК України 2001 року була здійснена досить детальна ревізія системи покарань, що існувала за КК 1960 року, низка вчених не розділяє наступність діючого кримінального закону в розрізі збереження окремих покарань. За виключення з КК України покарання “позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу” виступають Т.А. Денисова [208, с. 209-215], Н.В. Марченко [461, с. 9], І.І. Митрофанов [491, с. 114], С. Шевченко [885, с. 103].

Також науковці ставлять під сумнів доцільність існування в чинному кримінальному законодавстві такого покарання, як конфіскація майна. Зокрема, таку позицію підтримують Ю.В. Баулін [54, с. 33], Н. Гуторова [192, с. 394], О.О. Книженко [326, с. 12], Н.В. Марченко [461, с. 15], І.І. Митрофанов [491, с. 115], В.М. Мельнікова-Крикун [479, с. 65], О.С. Пироженко [611, с. 12], М.І. Хавронюк [846, с. 139], Ю.Б. Хім’як [851, с. 7], М.П. Черненко [865, с. 16] аргументуючи її тим, що конфіскація усього майна необґрунтовано вражає право приватної власності, зачіпає інтереси членів сім’ї засудженого тощо. Думку щодо необхідності збереження конфіскації поділяють, наприклад, Б.О. Кириш [314, с. 237], В. Козирєва [348, с. 99], М.Й. Коржанський та Р.В. Щупаківський [367, с. 261], Г.М. Собко [724, с. 7], О.Ю. Шостко [907, с. 229].

Поряд з тим, вченими піднімається проблематика невідповідності між положенням ст. 59 КК України, відповідно до якого конфіскація може призначатися лише за корисливі злочини, та положеннями Особливої частини, в яких конфіскація передбачена як обов’язкове додаткове покарання, однак відповідні злочини не завжди є корисливими. Про це у своїх публікаціях згадують В.М. Бурдін [102, с. 169], Н. Ковтун [335, с. 56-59], Ю.А. Пономаренко [638, с. 50], В.І. Тютюгін [799, с. 111-112], М.І. Хавронюк [842, с. 300] та Р.М. Янович [923, с. 168-169].

Подібна колізія між положеннями Загальної частини КК та Особливої щодо необхідності призначення такого покарання як позбавлення права

обіймати певні посади або займатися певною діяльністю лише спеціальним суб'єктам злочину, коли в Особливій частині дане покарання фігурує як обов'язкове щодо складів з “неспеціальним суб'єктом”, стала об'єктом уваги В.М. Василяша [119, с. 253-254], В.І. Тютюгіна [800, с. 108] та Д.С. Шияна [906, с. 276-277].

Надзвичайно гостра дискусія, яка сягає своїми коріннями у XVIII століття [55, с. 143], має місце в науковій літературі з приводу такого покарання, як смертна кара. На цю тему було опубліковано близько вісімдесяти публікацій, як правило, у періодичній літературі. Окрім того, у 1995 році О.Т. Шевченко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук за темою “Смертна кара: (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)” [884].

За збереження смертної кари виступали або про передчасність її скасування писали такі вчені, як Ю. Анісімов [20, с. 133], О. Бантишев [42, с. 87], В.В. Гудим [187, с. 32], М. Даньшин [201, с. 128], О.Я. Светлов [698, с. 91], О.І. Шинальський [898, с. 4]. Ці науковці наводять різні доводи, як-то: високий рівень злочинності в Україні, неготовність громадськості відмовитися від смертної кари, необхідність дотримання принципу “рівне за рівне”, негуманність покарання у вигляді довічного позбавлення волі, скрутна економічна ситуація в державі тощо. Проти існування такого виду покарання висловлювалися С. Головатий [158, с. 18], І.С. Загоруй [270, с. 212], П. Мартиненко [455, с. 30], С. Солдатенко [729, с. 48], А. Степанюк [740, с. 201], С. Сухомлинов та О. Туменко [754, с. 51], М.І. Хавронюк [846, с. 137], О.Т. Шевченко [884, с. 21], В. Шевчук [888, с. 96-97] та інші вчені. Зайняту позицію вони аргументують, як правило, невідповідністю смертної кари принципам гуманності та моральності, принципу верховенства права, неможливістю виправити судову помилку, необхідністю дотримання міжнародно-правових договорів, тим, що кількість смертних вироків не впливає на кількість злочинів, що право на життя є невід'ємним.

Перед науковою громадськістю досі гостро стоїть питання правомірності заміни смертної кари довічним позбавленням волі особам, яким смертна кара була призначена і не виконана до винесення Конституційним Судом України 29 грудня 1999 рішення № 11-рп/99 щодо неконституційності найвищої міри покарання. Суди здійснювали вищезгадану заміну керуючись Законом України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України” від 22 лютого 2000 року, відповідно до якого смертна кара була замінена довічним позбавленням волі. При цьому суди мотивували свої рішення тим, що Закон від 22 лютого 2000 року, як такий, що пом’якшує покарання, має зворотну силу, у зв’язку з чим призначене засудженням покарання у вигляді смертної кари підлягало заміні довічним позбавленням волі. Однак, учені-криміналісти не погоджуються з таким підходом, оскільки з моменту винесення Конституційним Судом України 29 грудня 1999 рішення № 11-рп/99 найбільш суворим покаранням для засуджених стало позбавлення волі на певний строк. Довічне позбавлення волі як більш суворе покарання відносно позбавлення волі на певний строк було введене у законодавче поле з набуттям чинності Законом від 22 лютого 2000 року № 1483–III. Тому саме позбавлення волі слід було призначати вищезазначеним засудженим. На цю тему писали В. Борисов та С. Гізімчук [77, с. 147-157], О.О. Дудоров, М.В. Мазур та А.О. Данилевський [232, с. 101-115], Б.О. Кирись [315, с. 175-176] та В.О. Навроцький. Окрім того, Конституційний Суд України ухвалами від 29 грудня 2002 року № 71-у/2002, № 72-у/2002, від 30 січня 2004 року № 8-у/2004, від 19 лютого 2004 року № 11-у/2004, № 12-у/2004, № 13-у/2004 відмовив засудженим до довічного позбавлення волі у відкритті конституційного провадження щодо офіційного тлумачення частини першої статті 58 Конституції України і Закону України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України” стосовно дії в часі положення, що передбачає заміну смертної кари довічним позбавленням волі. Проте згодом, 26 січня 2011 року,

Конституційний Суд України виніс рішення-тлумачення з цього питання, в якому підтримав позицію про те, що норми Закону № 1483–III пом'якшують кримінальну відповідальність особи і мають зворотну дію в часі. Таким чином, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні “освятив” заміну смертної кари таким покаранням, яке не було передбачене законом на момент вчинення посягання.

Поступ у дослідженнях щодо призначення покарання. Над проблематикою призначення покарання в Україні працювали більше тридцяти учених, було опубліковано близько вісімдесяти публікацій, серед них дві монографії: В.В. Антипов, В.І. Антипов “Обставини, які виключають застосування кримінального покарання” [22] та В.В. Полтавець “Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України” [630]. Поряд з тим, були захищені такі дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: у 2005 році В.В. Антипова “Обставини, що виключають можливість застосування певних видів покарань” [23], В.В. Полтавець “Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення” [631], у 2006 році Т.І. Іванюк “Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України” [289] та Т.В. Сахарук “Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз” [693], у 2007 році О.Є. Євдокімовою “Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом” [247], у 2010 році Л.М. Федорак “Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують” [812] та І.М. Федорчук “Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України” [813].

Низка науковців пропонують внести у механізм призначення покарання елемент диспозитивності. Наприклад, Л.І. Аніканова пропонує доповнити КК України положенням про те, що суд не може призначити громадські роботи без попередньої згоди засудженого [18, с. 27]. С.Я. Лихова [433, с. 62] та М.О. Селезньов [705, с. 217] зазначають, що призначення підсудному такого покарання як виправні роботи без його згоди суперечить Європейській

конвенції про захист прав і основних свобод людини. В. Мельничук пропонує надати злочинцю право вибору смертної кари чи довічного позбавлення волі [478, с. 94]. Є.О. Письменський підтримує позицію щодо доцільності запровадження такого виду покарання з диспозитивною основою, як штраф на користь потерпілого [619, с. 224].

З прийняттям КК України 2001 року суди стикнулися з проблемою неможливості призначення жодного виду покарання окремим категоріям осіб, наприклад неповнолітнім, пенсіонерам, вагітним жінкам, за вчинення низки злочинів. Зокрема, про це писали А. Андрушко [13, с. 120-123], В.В. Антипов [23, с. 9], В.М. Бурдін [105, с. 167], В.М. Василяш [119, с. 250-252], Є.В. Євдокімова [242, с. 64-65], І. Гриниха [174, с. 317-319], С.В. Сахнюк [695, с. 458-459], В.І. Тютюгін [798, с. 50], Ю.В. Шинкарьов [901, с. 79], Н.С. Юзікова [910, с. 156].

Також на сторінках наукових видань активно дискутувалася проблема невідповідності ч. 1 ст. 69 КК України, в редакції від 5 квітня 2001 року, ст. 13 Конституції України, зокрема щодо нерівності перед законом осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості. Про таку невідповідність зазначали В.М. Василяш [122, с. 277-291], В. Демченко [205, с. 95-99], В.Т. Малярєнко [443, с. 107], В. Скомороха [718, с. 3-9], М.К. Якимчук та С.І. Нежурбіда [918, с. 110]. 02 листопада 2004 року Конституційний Суд України Рішенням № 15-рп/2004 визнав таким, що не відповідає Конституції України, положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможливорює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Не розділяють такого висновку органу конституційної юрисдикції Є.В. Євдокімова [247, с. 14], Т.І. Іванюк [287, с. 58], О.М. Омельчук [569, с. 332].

Питання недопустимості подвійного врахування такої обставини, що пом'якшує покарання, як виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

відповідно до ч. 3 ст. 43 та п. 9 ч. 1 ст. 66 КК України піднімали Т.І. Іванюк [289, с. 4] та Л.А. Остапенко [582, с. 328].

Висловлюється в науковій літературі думка щодо доцільності зробити вичерпним перелік обставин, які пом'якшують покарання. Про це пише Т.І. Іванюк [288, с. 237]. Проти цього виступає О.С. Яцун [936, с. 6].

Розвиток досліджень щодо звільнення від покарання та його відбування. Над проблематикою звільнення від покарання та його відбування працювало близько двадцяти науковців. У 2001 році С.В. Сахнюк захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Теоретичні та практичні аспекти пом'якшення покарання за кримінальним законодавством України” [696], а у 2003 році О.О. Книженко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України” [326]. 2007 рік відзначився захистом кандидатської дисертації В.П. Герасименка “Заміна покарання більш м'яким при його відбуванні за кримінальним правом України” [148]. Окрім того, у 2011 році Д.В. Казначеева захистила кандидатську дисертацію “Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання” [294].

Низка авторів висловлюють різні думки щодо того, чи доцільно при звільненні особи від покарання з випробуванням до засудженого застосовувати додаткові покарання. В.В. Голіна зазначає, що необхідність відбування додаткового покарання після закінчення іспитового строку створює нормативну “напруженість” і не повинно мати місце в кримінальному законодавстві [157, с. 191]. А.О. Клевцов вважає, що таке виконання додаткових покарань суперечить інституту звільнення від покарання та його функціональному призначенню, оскільки, з одного боку, особа звільняється від відбування основного покарання, і разом з цим до цієї особи застосовуються додаткові покарання, отже, фактично, “повного” звільнення особи від відбування покарання не відбувається [317, с. 228]. О.О. Книженко переконує в доцільності відбування додаткового покарання при звільненні

спираючись на те, що додаткове покарання, як один із складників режиму відбування іспитового строку, не лише обмежує права та свободи засудженого, а й тягне за собою певні правові наслідки по закінченні іспитового строку [326, с. 11].

Існує в літературі дискусія стосовно того, чи прив'язана тривалість іспитового строку до тривалості призначеного покарання. А.О. Клевцов зазначає, що тривалість іспитового строку не залежить від строку покарання [319, с. 303]. О.О. Книженко ставить у залежність термін іспитового строку від тривалості призначеного додаткового покарання [328, с. 160].

Вважають за доцільне закріпити на законодавчому рівні граничний мінімальний строк, протягом якого було б неможливо застосовувати звільнення покарання з випробуванням до осіб, до яких воно вже застосовувалось, О.О. Книженко [326, с. 12] та Є.О. Письменський [614, с. 370].

Сперечаються криміналісти щодо можливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, після їх помилування. За таку можливість висловлюються С. Гізімчук та Д. Говорун [153, с. 118], Т.В. Дуюнова [236, с. 205-206], Є. Назимко [543, с. 128], проти – Є. Письменський та А. Рязський [615, с. 121].

Пропонують також науковці за аналогією зі ст. 79 КК України збільшити строк звільнення жінок від відбування покарання за ст. 83 КК України з строку досягнення дитиною трирічного віку до строку досягнення дитиною семирічного віку. Таку пропозицію підтримують В.О. Меркулова [480, с. 23] та І.В. Шимончук [896, с. 213]. П.В. Хряпінський виступає за збільшення вищенаведеного строку до досягнення дитиною чотирнадцятирічного віку [861, с. 72]. Не розділяє їх позицію Є.О. Письменський [613, с. 101].

Оцінюючи в цілому стан розвитку вчення про покарання в науці кримінального права України, слід відзначити наявність значного масиву

публікацій з цієї тематики. За кількістю публікацій проблема смертної кари стала лідером в межах тематики покарання, що навряд чи можна пояснити недостатньою дослідженістю цього питання. При цьому детальних досліджень окремих різновидів покарань, наприклад таких, як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, бракує.

Поступ у дослідженнях інституту судимості. Одним з юридично значимих наслідків засудження особи за вчинення злочину є судимість. Науковою розробкою цього інституту в Україні займалося близько десяти учених. По даній тематиці була опубліковано дві монографії: В.В. Голіни “Судимість” [157] та Є.О. Письменського “Інститут судимості в кримінальному праві України” [616].

Окрім цього, у 2009 році Є.О. Письменський захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою “Інститут судимості в кримінальному праві України” [617].

Серед питань, які видається за можливе назвати дискусійними в літературі про судимість, слід назвати питання моменту виникнення судимості. Так, П. Сердюк вважає, що судимість як певний матеріально-правовий стан мала б виникати з моменту визнання особою винною у вчиненні злочину, тобто з моменту винесення вироку. Дану позицію автор обґрунтовує тим, що процесуальний строк для набуття вироком законної сили має суто процесуальну природу і зумовлений необхідністю надати заінтересованій особі юридичну можливість оскаржити рішення суду [711, с. 137]. Правомірність визнання особи такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком підтримують Б.О. Кириш [310, с. 444-453], Є.О. Письменський [617, с. 11] та інші. Таке твердження, зокрема, пояснюється тим, що бути судимою може бути лише особа, яка визнана такою, що вчинила злочин. А відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається такою, що вчинила злочин, з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Неоднозначно вирішується також питання визнання такими, що не мають судимості, осіб, звільнених від покарання. Це, зокрема, стосується судимості осіб, звільнених від покарання за хворобою. Так, В.В. Голіна вважає, що особи, звільнені від покарання в порядку, передбаченому частинами 1, 2, 3 ст. 84 КК України, повинні вважатися судимими, не дивлячись на звільнення від покарання, оскільки для перевірки дійсності досягнення і закріплення цілей покарання щодо цих осіб необхідно більш тривалий перебіг часу, який повинен складатися зі строку погашення судимості [157, с. 183]. С.С. Яценко також стверджує, що при звільненні від покарання за хворобою судимість у особи зберігається і строк її погашення обчислюється з дня дострокового звільнення [551, с. 189]. В.О. Навроцький вважає, що особи, звільнені від покарання відповідно до частин 1, 2 ст. 84 КК України, не можуть вважатися такими, що остаточно не мають судимості, оскільки у разі одужання можуть бути направлені для відбування покарання. Однак, даний вчений зазначає, що військовослужбовці, засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні при звільненні від покарання за ч. 3 ст. 84 КК України визнаються такими, що не мають судимості, з огляду на те, що їх звільнення є повним [550, с. 210].

Мають місце у доктрині кримінального права різні підходи щодо того, чи застосовуються положення ч. 3 ст. 88 КК України стосовно визнання такими, що не мають судимості, до осіб, звільнених від покарання на підставі закону про амністію та акта помилування. В.В. Голіна зазначає, що до даної категорії осіб ч. 3 ст. 88 КК України не застосовується і у них виникає судимість через те, що актами амністії та помилування особи не реабілітуються, ці акти лише пом'якшують долю засуджених, не знімаючи з них провину [157, с. 184]. В.О. Паневін стверджує, що при застосуванні амністії засуджених осіб можна вважати такими, що не мають судимості [592, с. 43-45]. Думку щодо того, що моментом погашення судимості є застосування акта амністії, відповідно до якого особа вважається несудимою, розділяє В.О. Навроцький [550, с. 208].

Відсутня однастайність серед учених щодо питання про те, з якого моменту відбувається погашення судимості у осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 КК України. В.В. Голіна [157, с. 190] та В.О. Навроцький [550, с. 210] вважають, що таке погашення відбувається після спливу іспитового строку. В.А. Ломако [391, с. 269] та Є.О. Письменський [617, с. 11] прив'язують момент припинення судимості до прийняття рішення суду про звільнення від покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку в порядку ч. 4 ст. 79 КК України. Позиція останніх пояснюється тим, що успішність спливу іспитового строку має підтверджуватися рішенням суду про звільнення від призначеного особі покарання.

Виникають дискусії у доктрині також щодо питань, пов'язаних з обчисленням строків погашення судимості, зокрема щодо переривання строку погашення судимості вчиненням нового злочину. В.В. Голіна [157, с. 218] та Є.О. Письменський [617, с. 15] підтримують позицію, згідно з якою вищезазначений строк може перериватися лише за наявності обвинувального вироку суду. Ю.В. Баулін вважає, що підставою переривання строку погашення судимості може бути також постанова (ухвала) про звільнення особи від кримінальної відповідальності, якою підтверджується факт вчинення нового злочину [53, с. 29].

Такий вид припинення судимості як її зняття також став предметом дискусії в розрізі допустимості зняття судимості актом амністії та помилування. А.А. Пінаєв притримується думки, що зняття судимості відповідно до Закону “Про застосування амністії в Україні” не допускається, а зняття актом помилування є неможливим, оскільки помилування полягає лише у заміні довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менше 25 років [608, с. 439]. В.О. Навроцький вважає, що судимість може достроково знята на підставі актів амністії чи помилування [550, с. 216].

Наукова полеміка щодо питання врахування факту засудження особи за вчинення злочину після припинення судимості не сходить зі сторінок

літератури більше століття [150, с. 59; 198, с. 69]. Сучасні українські науковці також активно висловлюють свої міркування з цього приводу. Наприклад, В.В. Голіна [157, с. 102], Б.О. Кирись [311, с. 178-183], В.О. Навроцький [550, с. 217], А.О. Расюк [663, с. 103], С.С. Яценко [551, с. 187] стверджують, що погашена чи знята судимість не повинна породжувати будь-яких правових наслідків. А Є. Мирошніченко [488, с. 60] та Є.О. Письменський [617, с. 13] вважають за можливим враховувати факт засудження незалежно від припинення судимості.

Даючи оцінку розвитку вчення про судимість в науці кримінального права України слід відзначити, що значна кількість законодавчих новел щодо судимості, які знайшли своє відображення у розділі XIII Загальної частини КК України 2001 року, стали результатом імплементації доробок науковців. Однак, нормативне регулювання цього інституту в новому кодексі не позбавлене недоліків, що й надалі дає ґрунт для наукових дискусій.

Дослідження інститутів примусових заходів медичного характеру та примусового лікування. Окремі вади здоров'я людини не можуть не впливати на процес притягнення її до кримінальної відповідальності. Призначенням інститутів примусових заходів медичного характеру та примусового лікування і є нормативне урегулювання суспільних відносин щодо притягнення до кримінальної відповідальності певних категорій хворих осіб. Цю тематику в Україні розробляло близько двадцяти науковців, було опубліковано три монографії: В.В. Леня “Примусові заходи медичного характеру: цілі і підстави застосування”, В.В. Леня та М.М. Книги “Примусові заходи медичного характеру: історія, стан, тенденції” [425], А.А. Музики “Примусові заходи медичного і виховного характеру” [512] та О.В. Юношева “Примусове лікування від наркоманії: за і проти (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)” [911]. Разом з тим, було захищено чотири дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: у 2006 році О.В. Юношевим за темою “Примусове лікування від наркоманії: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти” [912], в 2008 році І.М. Горбачовою

“Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз)” [165], у 2009 році І.В. Жук за темою “Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування у кримінальному праві України” [267] та у 2009 році М.М. Книгою “Примусові заходи медичного характеру як засіб попередження злочинності” [325].

Незважаючи на те, що у КК України 2001 року було введено поняття примусових заходів медичного характеру, на сторінках наукової літератури триває дискусія щодо правової природи цих заходів. Наприклад, О.В. Беклеміщев [56, с. 142], К.В. Бородіна [83, с. 26], О.О. Житний [264, с. 147], І.В. Жук [267, с. 10], В.В. Лень та Т.В. Дерибас [424, с. 164], Р. Вереша [124, с. 99] не вважають, що примусові заходи медичного характеру є формою реалізації кримінальної відповідальності. Така позиція обґрунтовується, зокрема, тим, що дані заходи мають медичний, а не репресивний характер, а також є лише заходами соціально-правового захисту. Т.А. Гончар [803, с. 241], Н.А. Орловська [573, с. 63] відносять примусові заходи медичного характеру до форм реалізації кримінальної відповідальності, зокрема через те, що дані заходи розглядаються в якості кримінально-правового впливу на особу, що, в свою чергу, є реалізацією кримінальної відповідальності. О.О. Дудоров вказує на поліфункціональність даних заходів – вони можуть бути, як формою реалізації кримінальної відповідальності, так і бути альтернативою такій відповідальності [230, с. 157].

Незважаючи на те, що абсолютна більшість криміналістів, наприклад Л.М. Кривоченко [390, с. 371], А.А. Музика [512, с. 30], О.І. Ткачук [782, с. 186], С.С. Яценко [551, с. 192] та інші, у застосуванні примусових заходів медичного характеру вбачають право, а не обов’язок суду, Н.А. Орловська зазначає про ставлення в обов’язок суду застосовувати до обмежено осудних правопорушників такі примусові заходи [573, с. 64].

Ключовою науковою дискусією щодо примусового лікування стало вирішення питання, чи може воно застосовуватися до осіб, які хворіють на наркоманію, алкоголізм та токсикоманію. Посилаючись на те, що Перелік

особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб (затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України № 133 від 19 липня 1995 року) не містить вищезгаданих захворювань, В.М. Бурдін [96, с. 210], І.В. Жук [267, с. 10], Г. Зільберблат, О. Ревенюк, С. Жабокрицький, Г. Войтюк, Л. Чеченюк, І. Черняхівський [282, с. 92], І. Митрофанов [483, с. 79], А.А. Пінаєв [608, с. 450], В.М. Трубніков та А.А. Яровий [792, с. 144], О.В. Юношев [913, с. 146], С.С. Яценко [551, с. 195] вважають, що наркоманія, алкоголізм та токсикоманія не підлягають примусовому лікуванню відповідно до ст. 96 КК України. В. Клименко та Т. Приходько [324, с. 143], А.А. Музика [550, с. 224], О. Козаченко [345, с. 60] відносять дані спірні хвороби до таких, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб, а відповідно розглядають їх як об'єкт правового регулювання ст. 96 КК України.

У КК України 2001 року, у порівнянні з КК 1960 року, з'явилася досить значна кількість новел, що стосуються інститутів примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: уведено в текст закону поняття примусових заходів медичного характеру, вибір примусових заходів медичного характеру поставлено у залежність від ступеня небезпечності психічно хворого для себе, детально регламентовано процедуру застосування примусових заходів медичного характеру, виключено можливість застосування примусового лікування до алкоголіків, наркоманів тощо. Даний факт призвів до появи наукових робіт, які досліджують їх обґрунтованість. Окрім того вчені та експерти-медики схиляються до думки про передчасність відмови від примусового лікування осіб, що хворіють на алкоголізм та наркоманію.

Дослідження інституту кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Особливому кримінально-правовому статусу неповнолітніх завжди приділялася увага, як науковцями, так і законодавцем. У КК України 2001 року цей особливий статус був закріплений на нормативному рівні

шляхом викладення законодавчих приписів щодо кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх у розділі XV Загальної частини.

В Україні над проблематикою кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх працювало понад тридцять вчених. За цією тематикою світ побачила низка монографій: Н.Л. Березовської “Покарання неповнолітніх і виправно-трудоий вплив” [58], В.М. Бурдіна “Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні” [105], Н.Я. Ковтун “Види додаткових покарань для неповнолітніх” [336]. Також було захищена низка кандидатських дисертацій: В.М. Бурдін “Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні” [106] у 2002 році, О.О. Ямкова “Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види” [921] у 2004 році, Т.О. Гончар “Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України” [160] у 2005 році, О.В. Дашенко “Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх” [202], А.О. Клевцов “Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України” [318], О.О. Северин “Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі” [704], О.С. Яцун “Особливості кримінального покарання неповнолітніх” [936] у 2009 році, Н.Я. Ковтун “Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх за КК України” [337] у 2010 році, Н.Л. Березовська “Покарання, пов'язані з виправно-трудоим впливом, що застосовуються до неповнолітніх” [59], Г.О. Єремій “Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності” [251] у 2011 році.

Притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності нерозривно пов'язане з застосуванням до них пільгових інститутів, зокрема таких як примусові заходи виховного характеру. Ще з 60-их років минулого століття серед криміналістів точиться дискусія стосовно того, чи є примусові заходи виховного характеру формою кримінальної відповідальності. Позитивну відповідь на це питання дають В.М. Бурдін [105, с. 78-79] та А.А. Смірнов [719, с. 113]. Така позиція учених обґрунтовується, зокрема,

частковим співпадінням цілей покарання та примусових заходів виховного характеру. Т.О. Гончар [160, с. 11], Л. Хруслова [854, с. 45-47] та О.О. Ямкова [920, с. 90] уточнюють, що примусові заходи є формою реалізації кримінальної відповідальності лише для неповнолітніх, які досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Дане твердження пояснюється тим, що до досягнення відповідного віку особа не може бути суб'єктом кримінальної відповідальності, відповідно такої відповідальності існувати не може. Хоча, В.М. Бурдін зазначає, що по суті неповнолітні вже з 11-річного віку фактично притягуються до кримінальної відповідальності [105, с. 43]. Звідси також впливає позиція окремих науковців, наприклад О.Ф. Ковітіді [334, с. 41] та В.О. Навроцького [550, с. 230], про те, що застосування примусових заходів виховного характеру до особи, молодшої 11 років не пов'язане з її звільненням від кримінальної відповідальності, оскільки вона, не будучи суб'єктом злочину, не підлягає такій відповідальності.

Криміналісти звертають увагу на низку недоліків розділу XV Загальної частини КК України. В.М. Бурдін [107, с. 148], А.О. Клевцов [318, с. 9] та В.І. Тютюгін [798, с. 49] вважають необґрунтованим відсутність можливості звільняти від відбування покарання неповнолітніх, які були засуджені до виправних робіт. П.П. Сердюк [715, с. 203] та В.І. Тютюгін [798, с. 48] пишуть про недостатню чіткість вживання слова “неповнолітній” – для застосування окремих частин ст. 102 КК України особа повинна бути неповнолітньою на момент вчинення злочину чи на момент розгляду кримінальної справи? Разом з тим, В.О. Навроцький [550, с. 229] та С.С. Яценко [551, с. 197] однаково стверджують, що звільнення від кримінальної відповідальності з застосуванням примусових заходів виховного характеру має застосовуватися лише щодо осіб, які є неповнолітніми на час розгляду справи. Отже, така особа тим більш повинна бути неповнолітньою на момент вчинення злочину.

Найбільш обговорюваною на сторінках наукових видань є проблема неможливості призначення неповнолітнім жодного покарання відповідно до

окремих статей Особливої частини КК України через наявність або відсутність відповідних умов застосування покарань, що встановлені Загальною частиною. Про це зазначали В. Антипов [21, с. 136], В.М. Бурдін [105, с. 170-171], О.О. Житний [263, с. 286], Н. Ніколаєнко [556, с. 93-94], П.П. Сердюк [715, с. 203], В.І. Тютюгін [798, с. 49], Н.С. Юзікова [910, с. 116-119] та інші. В більшості випадків ці автори пропонують усувати такі законодавчі пробіли шляхом внесення змін до КК.

Висувається ученими пропозиція закріплення в КК України норми, яка надавала б можливість суду застосовувати передбачені кримінальним законодавством особливості покарання неповнолітніх і щодо молоді віком понад вісімнадцять років. С.В. Сахнюк та К.М. Концур [697, с. 73] висловлюються за встановлення таких особливостей для осіб віком до двадцяти років [697, с. 73], О.С. Яцун – віком до двадцяти одного року [936, с. 4].

Наукова література періоду відновлення незалежності України щодо кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх відрізняється значним масивом пропозицій щодо внесення змін до відповідного кримінального законодавства.

Висновки до розділу 2

До достатньо розроблених наукою кримінального права України можна віднести теми принципів кримінального права, кримінально-правової політики, кримінального закону, кримінально-правового тлумачення, кодифікації кримінального законодавства, криміналізації та декриміналізації, злочину, складу злочину та його елементів, стадій злочину, обставин, що виключають злочинність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності, покарання, судимості, кримінально-правової кваліфікації. Водночас, вітчизняна кримінально-правова доктрина потребує досліджень щодо методу правового регулювання, системи кримінального права, правової

сутності рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини як джерел кримінального права, класифікації злочинів, окремих видів покарань (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службових обмежень для військовослужбовців, арешту, обмеження волі).

Таким питанням, як суспільна небезпечність злочину, смертна кара приділено непропорційно багато уваги у науці.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ)

Розвиток – це зміни. Зміни охоплюють як кількісні зменшення або збільшення характеристик предмета, процесу чи явища, так і їх якісні трансформації. Таким чином, щоб встановити, чи мав місце розвиток науки кримінального права України, зокрема щодо питань загальної частини, після відновлення державної незалежності, слід проаналізувати кількісні та якісні характеристики змін в царині відповідних наукових досліджень.

Кількісні зміни

Нижченаведений графік (рис. 3.1.) відображає кількість публікацій з загальної частини кримінального права України, що вийшли у світ з 1991 року.

Рисунок 3.1

Як вбачається з даної діаграми, кількість публікацій постійно зростала до 2001 року. Згодом річна кількість опублікованих праць була приблизно однаковою до 2005 року. Очевидно, що високу активність науковців у період

початку нульових років можна пояснити потребою наукового обговорення нового КК України 2001 року.

Кількісне зростання публікацій відносно періоду дев'яностих років можна віднести до позитивних змін, оскільки а priori передбачає більшу кількість альтернативних точок зору на вирішення проблемних питань кримінального права та посилення конкуренції поміж ученими щодо доступу до споживача наукової літератури.

Якісні зміни

Як видається, якісні зміни наукових досліджень слід аналізувати в розрізі двох категорій – їх новизни та актуальності.

Новизна досліджень

Як вбачається з розділу 2 даної дисертації більшість тем, які ставали об'єктом уваги наукового товариства, почали розроблятися ще до 1991 року. Це, в свою чергу, дозволяє прийти до висновку, що узагальнююча оцінка новизни новітніх досліджень з загальної частини кримінального права тяжіє до таких ступенів новизни, як “удосконалено” та “дістало подальший розвиток.”

При цьому, вищенаведена оцінка підтверджується, в тому числі, діяльністю Вищої атестаційної комісії України. За період діяльності ВАК були приклади відмови у видачі дипломів кандидата юридичних наук за захищеними дисертаціями щодо тематики, пов'язаної з питаннями загальної частини кримінального права (див. додаток “Б”). Так, постановою президії ВАК України від 14 вересня 2006 року № 15-06/8 відмовлено у видачі диплома кандидата юридичних наук С.Г. Блинській, тема дисертації – “Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння”. С.Г. Блинська до особистого внеску віднесла пропозицію використовувати декілька нових способів (прийомів) характеристики обставин, що виключають злочинність діяння [75]. Водночас, одним з зауважень експерта ВАК було те, що такі способи були виділені раніше в дисертації С.О. Харитонова [115].

Принагідно доцільно згадати лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.02.2013 року № 1/9-116, за яким базуючись на аналізі дисертаційних робіт, Атестаційна колегія МОНмолодьспорту рекомендує відповідним суб'єктам звертати увагу на необхідність ґрунтовнішого підходу до планування дисертаційних досліджень, формулювання їх тематики, зокрема щодо уникнення висловлювань загального характеру під час формулювання новизни дослідження.

Оцінка узагальнюючого ступеня новизни критеріями “удосконалено” та “дістало подальший розвиток” частково зумовлена такою особливістю Загальної частини кримінального закону, у порівнянні з Особливою частиною, як більша стабільність першої. Так, з моменту прийняття Кримінального кодексу України 2001 року до 1 січня 2012 року було прийнято всього дев'яносто один закон, яким були внесені зміни до нього. З них вісімдесяти одним законом було внесено зміни до Особливої частини, трьома – до Загальної, шістьома – як до Особливої, так і до Загальної частин. Рівень стабільності різних структурних елементів кримінального закону екстраполюється на необхідність здійснення нових наукових досліджень. Вищенаведені цифри щодо внесення змін в закон наштовхують на висновок, що науковцям легше знайти недосліджені об'єкти в межах законодавчих положень Особливої частини КК, аніж Загальної, оскільки до Особливої частини частіше вносяться зміни.

Водночас, якщо проаналізувати зворотній вплив, тобто вплив по лінії “наука-законодавство”, то доводиться констатувати, що вплив наукової спільноти на законодавця є суттєво меншим, аніж зворотній. Це підтверджується тим, що в Україні з 2001 року було захищено понад сто дисертацій, що містили пропозиції стосовно внесення змін до Загальної частини КК України. Разом з тим, як зазначено вище, зміни до цієї структурної одиниці закону про кримінальну відповідальність були внесені лише сім разів і лише до двадцяти шести статей Загальної частини зі ста восьми.

Окрім того, слід наголосити на тому, що з трьох рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень КК України 2001 року три присвячені тлумаченню саме положень його Загальної частини. Це можна пояснити фундаментальністю приписів загальної частини кримінального права, поширенням їх дії на все кримінальне право.

Актуальність досліджень

Актуальність наукових досліджень можна проаналізувати через призму пріоритетних напрямків досліджень в галузі держави і права, які визначаються Академією правових наук України з певною періодичністю. Так, у 1994 році такими напрямками щодо загальної частини кримінального права були: теоретичні проблеми розробки нового КК України, боротьби з організованою злочинністю та іншими видами злочинів, наукове обґрунтування нової системи покарань [762, с. 4]. На період 1998–2000 років – місце кримінального права в системі загального права України, принципи кримінального права, проблеми системи нового КК України, вивчення практики призначення покарань та санкцій за новим кримінальним законодавством, проблеми відстрочки виконання вироку і відстрочки відбування покарання, застосування КК України щодо діянь, скоєних за межами України [580]. На 2005–2010 роки – дослідження кримінального права як публічної галузі права в національній системі права України, теоретичні та прикладні проблеми кримінальної відповідальності та покарання у XXI ст., моніторинг дії КК України 2001 р. та проблеми наукового забезпечення ефективності його застосування, проблеми міжнародного кримінального права та його співвідношення з національним кримінальним законодавством України, науково-методичне забезпечення процесу адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю до законодавства Європейського Союзу. На 2011–2015 роки – методологічні та теоретичні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні в умовах сучасного розвитку, теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правового, забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина [660].

Зважаючи на те, що вищенаведеними напрямками охоплюється досить широке коло досліджуваних питань, співставити їх принаймні з темами захищених дисертацій не видається за можливе.

Окрім того, тенденції розвитку науки кримінального права можна проаналізувати з точки зору тенденцій розвитку системи юридичних наук України. Як відомо, наука кримінального права України є складовою частиною системи юридичних наук України, тому тенденції та чинники розвитку останньої повинні бути притаманні першій. Вони співвідносяться як загальне та частина. Аналогічний підхід слід застосовувати і до співвідношення розвитку науки кримінального права України та розвитку наукових досліджень, присвячених загальній частині кримінального права України.

П.М. Рабінович у статті “Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи” наводить такі характеристики у зміні об’єкта та предмету сучасної юриспруденції: антропологізація, глобалізація і деформалізація [662, с. 6]. Як видається, з точки зору цих характеристик варто проаналізувати дослідження, присвячені загальній частині кримінального права України.

1. *Антропологізація.* Після розпаду СРСР українська наука звільнилася від так званого “наказового праворозуміння” [554, с. 179]. Відповідно, ідейним центром наукових досліджень в галузі кримінального права стає не держава, а людина. Це проявилось в тому, що змістовна спрямованість наукових дискусій зміщується від необхідності неухильного слідування принципу “диктатури закону” до необхідності захисту прав людини. Окрім того, визнана науковим співтовариством гуманізація Загальної частини КК України також стала наслідком вищенаведених змін у суспільствознавстві. Так, В.Я. Тацій вказує, що чинний КК України керується необхідністю пріоритетного кримінально-правового захисту прав і свобод людини і громадянина [759, с. 7]. В якості прикладу даної тенденції також можна навести пропозицію В.О. Навроцького поширити правило щодо

тлумачення сумнівів щодо доведеності вини особи на її користь на сферу матеріального кримінального права – спірні питання вирішуються на користь особи, дії якої кваліфікуються [535, с. 329].

Разом з тим, прагнення багатьох криміналістів бути причетними до наукових дискусій щодо гуманізації кримінального права призводило до перекосів у сфері наукових досліджень. Як видається, цим можна пояснити існування надмірної кількості (понад вісімдесят) публікацій, присвячених скасуванню смертної кари як кримінального покарання.

2. *Глобалізація.* Тенденції зближення кримінально-правових систем сучасності, збільшення в національному кримінальному праві міжнародного елементу [54, с. 23] створюють запит на наукове обґрунтування цих процесів.

Окрім того, необхідність спиратися при здійсненні наукових досліджень на публікації в іноземних виданнях постійно декларується на сторінках літератури: «Вивчення права у цей час взагалі не може не мати яскраво вираженого інтернаціонального аспекту» [760, с. 7]. Як зазначає В.О. Навроцький: “Рідко зустрінеш дисертаційну роботу, в якій не було б розділу, присвяченого вирішенню відповідної проблеми за кордоном” [523, с. 43].

Для того, щоб проаналізувати, в якій мірі вітчизняні науковці використовують у своїх дослідженнях наукові доробки колег з іноземних держав дисертантом було підраховано публікації, які використовувалися дисертантами при написанні дисертацій та були зазначені у списках використаної літератури. До уваги шляхом випадкового вибору було взято сорок дев'ять дисертацій по спеціальності 12.00.08 з тематики загальної частини кримінального права за різні роки, починаючи з 1991 року. Було проаналізовано сорок вісім кандидатських та одну докторську дисертацію. Перелік досліджених дисертацій зазначено у додатку “А” до дисертації. До уваги не бралися посилання на нормативно-правові акти та судову практику.

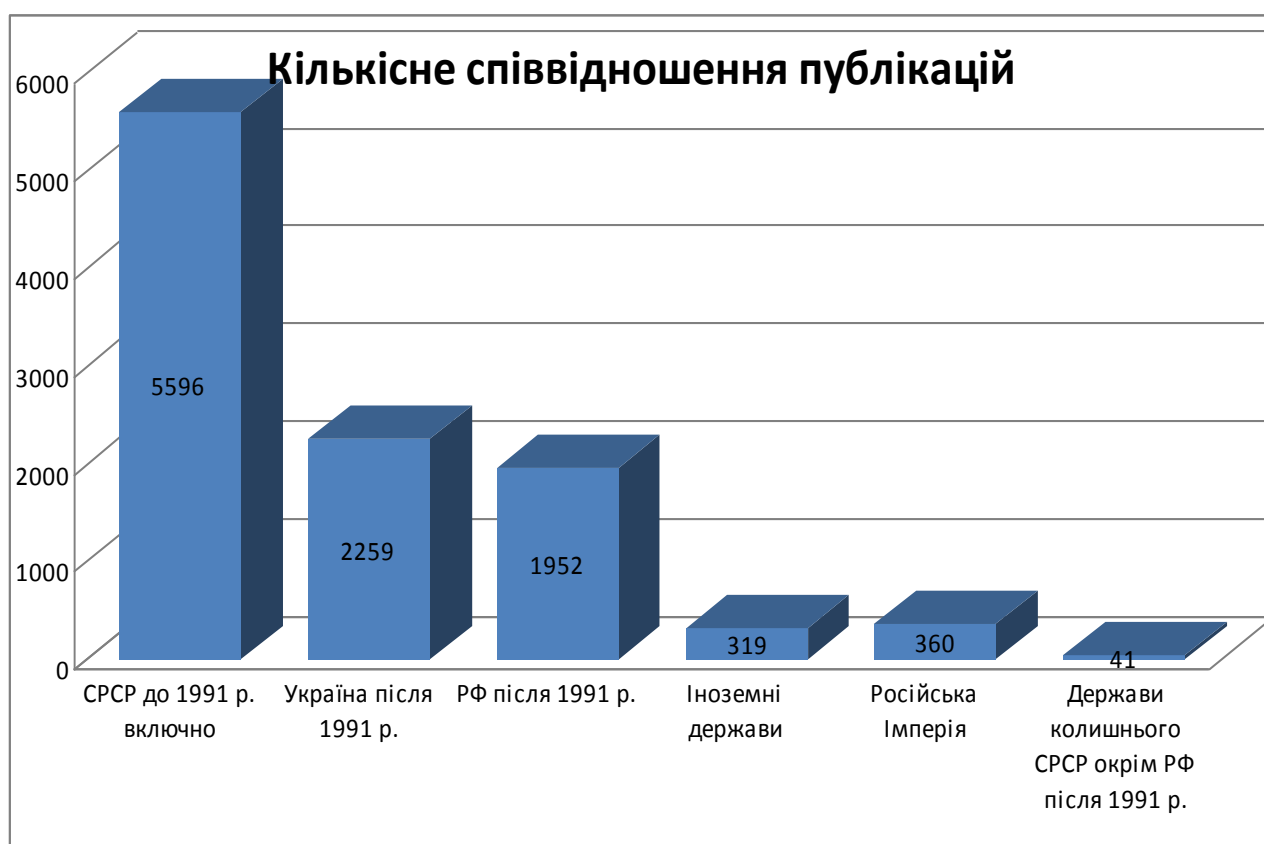
Усі публікації було розділено на такі категорії:

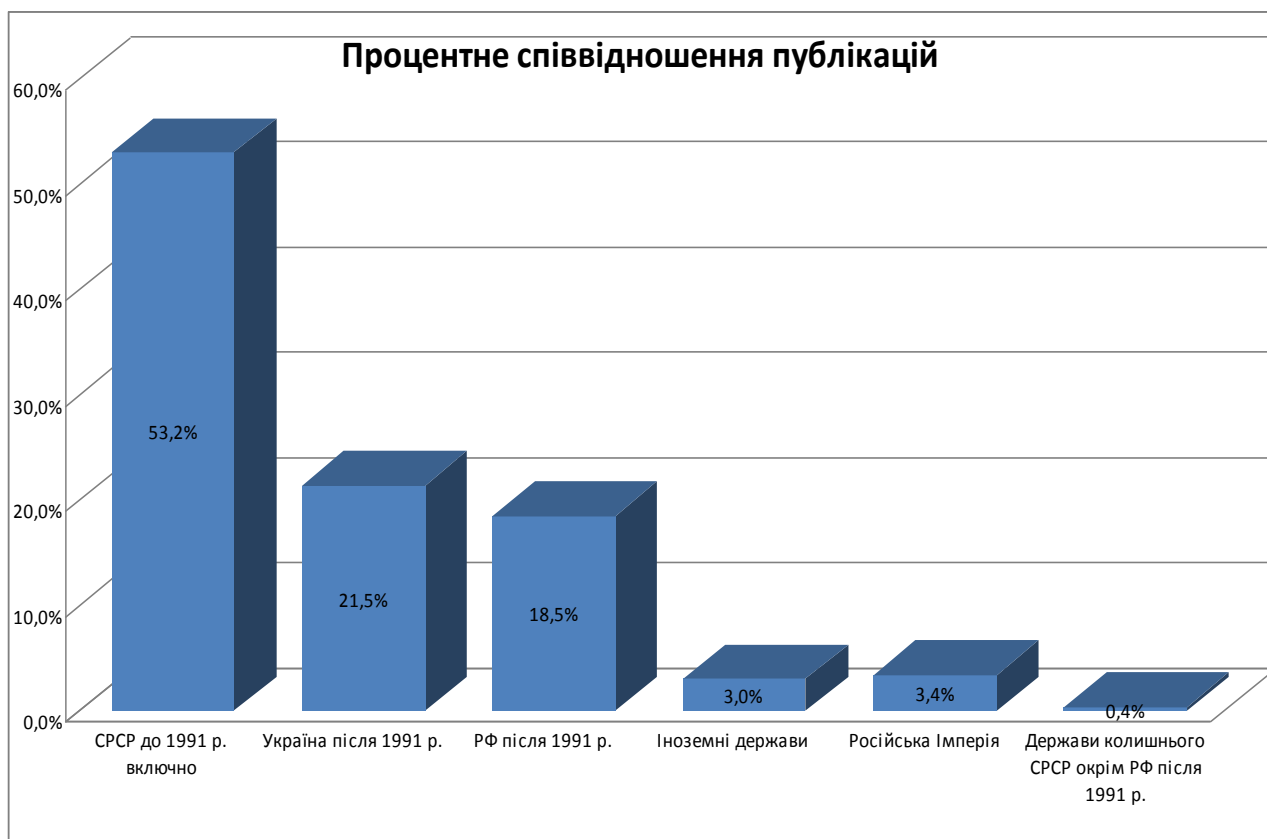
1) опубліковані в СРСР до 1991 р. включно;

- 2) опубліковані в Україні після 1991 р.;
- 3) опубліковані в РФ після 1991 р.;
- 4) опубліковані в інших іноземних державах незалежно від часу;
- 5) опубліковані в Російській імперії до 1917 р. включно;
- 6) опубліковані в державах колишнього СРСР окрім РФ після 1991 р.

В підсумку, було проаналізовано близько 10 500 публікацій. Результати підрахунку відображені у нижченаведених діаграмах (рис. 3.2, рис. 3.3).

Рисунок 3.2

З цих діаграм вбачається, що українська наука кримінального права в питаннях дослідження її загальної частини значною мірою тяжіє до наукової спадщини радянського періоду. Це можна пояснити явищем як наступності правової науки, так і її інерційності. Однак, з моменту відновлення державної незалежності критична більшість наукових досліджень базується на літературі, опублікованій у Російській Федерації. При цьому, рівень використання доробків криміналістів з інших держав, окрім РФ, є надзвичайно низьким. Дану тенденцію можна пояснити як мовною доступністю російської літератури для українських учених, так і більшою легкістю у способах отримання самих друкованих публікацій.

Для наочності варто навести декілька прикладів одностороннього звернення українських науковців до російського досвіду. Так, М.А. Мороз за взірць для формулювання норм КК України щодо сукупності злочинів рекомендує взяти відповідні норми КК РФ. При цьому, досвід законодавчої регламентації вищезгаданого різновиду множинності в інших державах цим автором не аналізується [505, с. 39].

І.В. Жук в якості наведення прикладу доцільності визначення мети застосування примусових заходів медичного характеру процесу лікування згадує кримінальний закон лише однієї держави – КК РФ [266, с. 69].

М.В. Палій та Є.С. Назимко з метою більш детальнішого дослідження інституту конфіскації майна пропонують звернутися лише до КК Російської Федерації [588, с. 117-118]. В.І. Тютюгін при обговоренні пом'якшення покарання для осіб, яким може бути призначене довічне позбавлення волі, в порядку статей 68, 69-1 КК України, вважає більш обґрунтованою та виваженою позицію з цих питань лише російського законодавця у порівнянні з українським. При цьому досвід інших зарубіжних держав, окрім РФ, не аналізується [801, с. 320].

В.І. Напиральська при дослідженні мети покарання, що застосовується до неповнолітніх, посилається на виділення у російському законодавстві метою покарання досягнення соціальної справедливості. При цьому, аналіз вирішення цього питання у кримінальних кодексах інших держав не здійснюється [548, с. 123].

Слід також відзначити майже повну непередставленість українських авторів-криміналістів та видань в універсальних базах даних та наукометричних платформах всесвітнього масштабу – Web of Science (Web of Knowledge) та Scopus. Так, станом на 1 січня 2012 року жодне наукове фахове видання України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата юридичних наук, не є джерелом, з якого формується база даних наукометричних платформ Web of Science (Web of Knowledge) та Scopus.

Разом із тим, вищеназвані бази даних надають доступ до наукових публікацій, за допомогою них здійснюється рейтингування наукових установ та навчальних закладів, а також окремих авторів за допомогою індексу цитування. Більше того, відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1112 з 1 вересня 2013 року для здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук враховуються,

зокрема, публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз [547].

3. *Деформалізація.* Під деформалізацією права слід розуміти заміщення формально закріплених державою правил поведінки на такі, що не регламентуються законодавчо, тобто на такі, що диспозитивно встановлюються на розсуд суб'єктів. Згадана тенденція в контексті досліджень кримінального права проявилася, в першу чергу, в намаганні науковців знайти новий вододіл у співвідношенні кримінального права як публічного та приватним правом. На шпальтах наукової літератури активно обговорювалися нові принципи кримінальної політики, яка б полягала в звуженні сфери захисту загальнодержавних інтересів кримінально-правовими методами по відношенню до інтересів та потреб конкретної людини, а також введення до КК України диспозитивних приписів. Про ці публікації згадувалося при дослідженні тем предмету та методу кримінального права.

Окрім того, ця тенденція проявилася в спробах науковців обґрунтувати множинність джерел кримінального права, в тому числі включення до них рішень Європейського суду з прав людини. Дані публікації аналізувалися при дослідженні тематики джерел кримінального права.

Наявність описуваної тенденції підтверджує наявність значної кількості прихильників запровадження інституту кримінальних проступків (аналізувалося в межах теми класифікації злочинів), інституту медіації (вивчалося при дослідженні інституту звільнення від кримінальної відповідальності), заклики науковців призначати окремі покарання за згодою підсудного (бралося до уваги при дослідженні теми призначення покарання).

Разом з тим, слід відзначити, що в науці кримінального права автори при дослідженні інститутів загальної частини почасти виходять з засад позитивізму. Тобто положення кримінального закону сприймаються як істина в останній інстанції, незважаючи на те, що в теорії держави і права загальновизнаним вважається пріоритет науки перед законом. Прикладом такої практики можна назвати домінуючий у вітчизняній доктрині підхід щодо

визначення підстави кримінальної відповідальності її легальне тлумачення на основі ст. 2 КК України. Водночас, як зазначав В.Г. Сокурєнко: «Наука є соціальним джерелом, фактором, який чинить вплив на формування права, виступає рушійною силою, що знаходиться поза межами кожного зокрема закону і передує йому» [728, с. 11].

В підсумку, описані вище тенденції змін у науці кримінального права України (питаннях загальної частини) свідчать про те, що ця наука з 1991 року по сьогоднішній день розвивалася.

Висновки до розділу 3

Кількість публікацій з питань загальної частини зростала з 1991 року по 2001. До 2005 року річна кількість опублікованих праць була приблизно однаковою.

Тяжіння української науки кримінального права в питаннях дослідження її загальної частини до наукової спадщини радянського періоду можна пояснити явищем як наступності правової науки, так і її інерційності.

Науковцям легше знайти недосліджені об'єкти в межах законодавчих положень Особливої частини КК України, аніж Загальної, оскільки до Особливої частини частіше вносяться зміни.

Ідейним центром наукових досліджень в галузі кримінального права України після відновлення державної незалежності стає не держава, а людина.

Вітчизняні кримінально-правові дослідження значною мірою базуються на літературі, опублікованій у Російській Федерації, у порівнянні з публікаціями, що вийшли в світ в інших іноземних державах.

Деформалізація, як одна з тенденцій науки кримінального права, проявилася в першу чергу в намаганні науковців знайти новий вододіл у співвідношенні кримінального права як публічного та приватним правом на користь збільшення частки приватноправових начал.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукових проблем наукознавства у сфері кримінального права України (питань загальної частини). Виконане єдине комплексне дослідження дозволило дисертанту сформулювати такі основні висновки, що мають теоретичне та прикладне значення.

Актуальність теми дисертації підтвердилася під час дослідження. Відсутність наукознавчих робіт із питань загальної частини кримінального права негативно впливає на розвиток вітчизняної кримінально-правової доктрини.

Українська кримінально-правова наука, зокрема та її складова, що стосується загальної частини, як об'єкт наукознавчих розробок малодосліджена.

Сучасна наука, що вивчає загальну частину кримінального права України, та відповідна радянська наука характеризуються таким зв'язком між ними, як наступність. Так, доктринальні розробки попередників, що датуються до 1991 р., є основною літературною базою для науковців, які працюють після відновлення державної незалежності.

Ступінь наукової новизни вітчизняних кримінально-правових досліджень, присвячених загальній частині, значною мірою визначається з урахуванням кримінально-правових досліджень, що здійснюються в РФ. Наукові результати, отримані в інших державах, значно менше використовуються українськими науковцями.

Простежується нехтування українськими вченими результатами кримінально-правових досліджень загальної частини, що здійснювалися в Україні після 1991 р. Тобто не беруться до уваги публікації колег-співвітчизників із подібної наукової проблеми, які вийшли у світ раніше.

У змісті наукових досліджень питань загальної частини кримінального права України простежується позитивістський ухил, коли здійснення дослідження зводиться до аналізу тексту закону.

Якість результатів наукового пошуку лінійно не залежить від кількості авторів і публікацій з відповідної тематики. Доводиться констатувати, що чимала кількість публікацій часто не призводить до глибокого проникнення в сутність проблем.

Показником розвитку науки є наявність і гострота дискусій. Не можна констатувати розвиток, зміни у стані досліджень положень, щодо яких не тривають суперечки у літературі.

Загальна частина КК України більш стабільна порівняно з Особливою. Відповідно, потреба в науковому обґрунтуванні внесення змін до Загальної частини закону про кримінальну відповідальність виникає рідше, ніж потреба у внесенні змін до Особливої частини.

Жодне наукове фахове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора або кандидата юридичних наук, не є джерелом, з якого формується база даних наукометричних платформ Web of Science та Scopus.

Узагальнення здійсненого наукознавчого дослідження дозволяє зробити припущення, що в подальшому збільшуватиметься кількість наукових досліджень міжнародно-правової спрямованості, українські науковці частіше використовуватимуть у своїх працях публікації, що вийшли у світ за межами держав колишнього соціалістичного табору, вітчизняні криміналісти та наукові видання будуть представлені в таких універсальних базах даних і наукометричних платформах всесвітнього масштабу, як Web of Science та Scopus.

Увага науковців-криміналістів має бути зосереджена на таких питаннях загальної частини кримінального права:

- прийняття та внесення змін до законодавчих актів України, які встановлюють кримінальну відповідальність, у зв'язку з введенням у дію

нового Кримінального процесуального кодексу України, а саме стосовно таких новел, як введення кримінального проступку, допустимості досягнення між стороною обвинувачення та стороною захисту угоди про примирення або про визнання вини, виведення з тексту КК України норм процесуального характеру тощо;

- прийняття та внесення змін до законодавчих актів України, які встановлюють кримінальну відповідальність, у зв'язку з уведенням у дію нового КПК України, а саме – стосовно таких новел, як уведення поняття кримінального проступку, допустимість досягнення між стороною обвинувачення та стороною захисту угоди про примирення або про визнання вини, виведення з КК України норм процесуального характеру тощо;

- подальша гармонізація українського закону про кримінальну відповідальність із законодавством Європейського Союзу, зокрема в частині інститутів екстрадиції, дії кримінального закону в часі та просторі, злочину, покарання, судимості, заходів безпеки тощо;

- подальше обґрунтування плюралізму джерел кримінального права та визначення того, що закон про кримінальну відповідальність не є єдиним джерелом кримінального права.

Перспективним видається аналіз наукових внесків деяких учених і наукових установ у розвиток науки кримінального права в розрізі кількості публікацій та індексу цитування.

Українським науковцям слід ретельніше опрацьовувати літературні джерела, опубліковані за межами держав колишнього СРСР, а також зважати на доробки вітчизняних учених.

Установам-засновникам українських наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата юридичних наук, зокрема за спеціальністю 12.00.08, слід включати ці видання до джерел, з яких формується база даних наукометричних платформ Web of Science та Scopus.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю.В. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією: кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. - № 4. – С. 40 – 45.
2. Абакумова Ю.В. До проблеми кваліфікації дій окремих співучасників злочину // Питання боротьби зі злочинністю. – 2011. – Вип. 21. – С. 119 – 122.
3. Авраменко О.В. Кримінально-правова кваліфікація злочинів, вчинених у стані сильного душевного хвилювання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 279 - 285.
4. Авраменко О.В. Кримінально-правове значення емоційних станів людини // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. - № 4. – С. 319 - 322.
5. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л. : [ЛДУВС], 2009. - 244 с.
6. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання як ознака суб'єктивної сторони складу злочину // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 2. – С. 201.
7. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2008. - 19 с.
8. Алиев И.Б. Теоретические основы советского уголовного правотворчества – Ростов: Издательство Ростовского университета, 1986. – 132 с.

9. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. - Д., 2007. - 19 с.

10. Аль-Шбуль Махмуд. Проблема конфліктів права у міжнародному праві видачі злочинців // Правова держава / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – 1996. – Вип. 7. – С. 280 - 285.

11. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф. Проблеми підготовки Кримінального кодексу України (порівняльно-правовий аналіз) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 37. – С. 20 - 25.

12. Андрусяк Г.М. Співучасть у злочині, вчиненому при перевищенні меж необхідної оборони // Часопис Київського університету права. – 2011. - № 3. – С. 260 - 265.

13. Андрушко А. Чи виправданою є заборона призначати громадські роботи особам, які досягли пенсійного віку? // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 3. – С. 120 – 123.

14. Андрушко П. Джерела кримінального права України: поняття, види // Право України. – 2011. – № 9. – С. 36 - 40.

15. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види // Адвокат. – 2011. – № 8 (131). – С. 20 - 27.

16. Андрушко П.П. Поняття, види, значення кваліфікації злочинів// Вісник Київського університету: Суспільно – політичні науки. – К., Либідь, - 1992. – Вип. 5 – С. 50 - 57.

17. Андрушко П.П., Кобзаренко П.В. Примус до покори як обставина, що виключає злочинність діяння // Проблеми правознавства. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – 1990. – Вип. 51. – С. 62 - 69.

18. Аніканова Л.І. Відповідність кримінального законодавства України про покарання, не пов'язані з позбавленням волі, вимогам

міжнародних актів // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2004. – Вип. 5. – С. 25 - 30.

19. Анісімов Г.М. Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину: поняття і кримінально-правове значення: Автореф. дис... к.ю.н./ Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х., - 2003. - 20 с.

20. Анісімов Ю. Страчувати не можна помилувати // Юридичний журнал. – 2003. - № 7 (13). – С. 130 - 137.

21. Антипов А. Проблеми застосування до неповнолітніх певних видів кримінального покарання // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 8. – С. 130 - 137.

22. Антипов В.В. Антипов В.І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 208 с.

23. Антипов В.В. Обставини, що виключають можливість застосування певних видів покарань: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2005. — 19 с.

24. Анчукова М.В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис... к.ю.н./ Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х., - 2004. – 20 с.

25. Анчукова М.В. К вопросу о понятии превышения пределов оправданного риска // Держава і право. – 2004. – Вип. 23. – С. 492 - 501.

26. Багіров С. Подвійна форма вини і реформа кримінального законодавства України // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – Дніпропетровськ. – 2000. – Вип. 2 (2). – С. 108 – 109.

27. Багіров С.Р. Вчення про причинний зв'язок у вітчизняній науці кримінального права дорадянського періоду (XIX – поч. XX ст.ст.) // Держава та регіони. – Серія: Право. – 2002. – № 5. □ С. 80 □ - 85.

28. Багіров С.Р. Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність: Автореф. дис... к.ю.н. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. –К, 2005. – 20 с.

29. Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации: Курс лекций для студентов прокурорско-следственных факультетов юридического института ОГУ.-О.: АО БАХВА, 1998. – С. 187.

30. Багрий-Шахматов Л.В., Подкорытова Л.Н. О соотношении задержания преступника с крайней необходимостью // Актуальні проблеми держави та права / Одеська національна юридична академія. – О. – 1998. – Вип. 5. – С. 180 - 187

31. Бажанов М.И. Избранные труды / М. И. Бажанов; [сост.: В.И. Тютюгин, А.А. Байда, Е.В. Харитоновна, Е.В. Шевченко ; отв. ред. В.Я. Таций]. – Харьков : Право, 2012. – 1244 с.

32. Бажанов М.И. К вопросу о преемственности в уголовном праве // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х.: "Основа", 1995. – Вип. 30. – С. 119 – 120.

33. Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, Харк. центр. Изучения организац. преступности.- Х.: Право, 2000. – 128 с.

34. Бажанов М.И. Наказание в проекте УК Украины // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1999. – Вип. 38. – С. 166 - 170.

35. Бажанов М.И. О различных трактовках некоторых признаков объективной стороны преступления в науке уголовного права // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1999. – Вип. 40. – С. 145 – 148.

36. Бажанов М.И. О функциях состава преступления (процессуальная функция) // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х.: "Основа", 1995. – Вип. 29. – С. 92 - 100.

37. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть: Конспект лекций. — Днепропетровск: Пороги, 1992. — 168 с.

38. Бажанов М.І. Нарис історії кафедри кримінального права за 75 років // Національна юридична академія України. 1920-1995 рр. – Х., 1995 – 57 с.

39. Байлов А.В. Деякі проблеми кримінальної відповідальності за діяння, вчинені у стані сильного душевного хвилювання // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х. – 2000. – Спецвипуск. – С. 120 - 127.

40. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. - О., 2007. - 17 с.

41. Бандурка О.І. Співвідношення родового та безпосереднього об'єктів злочину: деякі проблеми побудови особливої частини КК України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 29. – С. 108 - 113.

42. Бантышев А. Некоторые проблемные вопросы совершенствования действующего Уголовного кодекса Украины // Юридичний радник. – 2005. – № 5 (7). – С. 84 - 89.

43. Бараненко Д.В. К вопросу об ограниченной вменяемости // Правова держава. – 2001. - № 3. – С. 110 - 115.

44. Бараненко Д.В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2009. - 19 с.

45. Бараненко Д. Обмежена осудність за кримінальним законодавством України // Вісник прокуратури // 2002. - № 5 (17). – С. 45 - 49.

46. Батиргарєєва В. Щодо підстав формування нового поняття рецидиву злочинів // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – Вип. 4 (35). – С. 194 – 197.

47. Баулин Ю.В. Основания необходимой обороны // Проблемы законности / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1992. – Вип. 26. – С. 23 - 29.

48. Баулин Ю.В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: Автореф. дисс. ...д.ю.н. / Юрид. академия им. Ф.Э.Дзержинского. - Х., 1991. - 41 с.

49. Баулін Ю.В. Деякі принципи новели Загальної частини Кримінального кодексу України та проблеми їх застосування // Правова держава: Щорічник наук. праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип.13.- К., 2002. - С. 310 - 317.

50. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.

51. Баулін Ю.В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України. До 10-річчя Академії правових наук України. – 2003. – Вип. 2-3. – С. 630 – 638.

52. Баулін Ю.В. Кримінальне право України як публічна галузь права // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – Вип. 2. – С. 80 - 87.

53. Баулін Ю.В. Проблеми застосування нового Кримінального кодексу України // Юрист України. – 2003. - № 1. – С. 27 - 33.

54. Баулін Ю.В. Тенденції розвитку сучасного кримінального права України // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 12. – С. 22 - 27.

55. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях – М.: Фирма “Стелс”: Бимпа, 1995. – С. 303 с.

56. Беклеміщев О.В. Примусові заходи медичного характеру: деякі проблеми юридичної природи та правового регулювання // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. - № 1. – С. 140 - 145.

57. Беньківський В.О. Проблеми встановлення причинового зв'язку при кваліфікації окремих злочинів // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція. Збірник наукових праць. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – С. 503 - 507.

58. Березовська Н.Л. Покарання неповнолітніх і виправно-трудовий вплив: монографія / Н. Л. Березовська ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - О. : Фенікс, 2011. - 250 с.

59. Березовська Н.Л. Покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одес. нац. юрид. акад. - О., 2010. - 18 с.

60. Берзін П. Визначення змісту наслідків у юридичній конструкції малозначного діяння // Вісник прокуратури України. – 2009. – № 4 (94). – С. 60 - 65.

61. Берзін П. Незаконні реконвертаційні операції: тлумачення окремих ознак // Юридичний журнал. – 2003. – № 7. – С. 62-65.

62. Берзін П. Систематизація наслідків як елементів складів злочинів: основні юридичні та формально-логічні аспекти // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 5. – С. 115 - 120.

63. Берзін П.С. Деякі особливості визначення місця і часу вчинення злочину при фактичному “розведенні” діяння та його наслідків в місці й часі // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2009. – № 4. – С. 213 - 220.

64. Берзін П.С. Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2010. - 35 с.

65. Берзін П.С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: монографія / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Дакор, 2009. – 736 с.

66. Берзін П.С. Київська школа кримінального права (1834-1960 роки): історико-правове дослідження: Монографія. .— 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К.: “ВД “Дакор”, 2012. – 1144 с.

67. Берзін П.С. Про заміну поняття “неоподатковуваний мінімум доходів громадян” // Вісник прокуратури. – 2007. – № 5 (71). – С. 57 – 63.

68. Берзін П.С. Про особливості врахування наслідків як результату поведінки людини у змісті юридичної конструкції складної вини // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. - № 2 (88). – С. 100 - 107.
69. Бєро М.П. История развития понятия невменяемости: Учебно-методическое пособие / Донецк:УкрНТЭК. - 2001.- 79 с.
70. Билиця А.Я. Межі виправданого ризику // Держава і право. – 2004. – Вип. 27. – С. 479 - 484.
71. Билиця А.Я. Основні поняття виправданого ризику // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – 2009. – Вип. XXI. – С. 164 – 172.
72. Біла Ю.В. Кримінальна відповідальність за групові злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Д., 2009. - 20 с.
73. Біла Ю.В. Проблемні питання кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 4. – С. 174 – 177.
74. Благодир С.М. Амністія та помилювання // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2000. – С. 125 - 128.
75. Блинська С.Г. Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2005. - 19 с.
76. Бойко А.М. Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочином шкоди: Автореф. дис. к.ю.н.: / Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка.- К., 1995 . – 24 с.
77. Борисов В., Гізімчук С. Питання караності злочину у конституційному судочинстві (на прикладі заміни смертної кари довічним позбавленням волі) // Право України. – 2011. - № 9. – С. 147 – 157.

78. Борисов В., Пашенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – Вип. 3 (42). – С. 180 – 185.

79. Борисов В.І. Загальна характеристика Особливої частини нового Кримінального кодексу України // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: Матер. міжнарод. наук. практ. конф. Харків. 25-26 жовт. 2001 р.. – К.-Х.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 100 - 108.

80. Борисов В.І. Склад злочину як правова модель // // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 255.

81. Борисов В.І., Дзюба Ю.П., Пономаренко Ю.А. Щодо подальшого вдосконалення захисту прав та законних інтересів потерпілого від злочину засобами кримінального права // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. – Х.: Право, 2010. – Вип. 19. – С. 5 - 10.

82. Борисов В.І., Пашенко О.О. Питання закону про кримінальну відповідальність // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 12. – С. 4 - 9.

83. Бородіна К.В. Правова природа примусових заходів медичного характеру // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2005. - № 1 (23). – С. 25 - 28.

84. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве. – М.: Юридическая литература, 1963. – 275 с.

85. Брич Л. Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб за господарські злочини // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 520 - 524.

86. Брич Л., Навроцький В. Деякі міркування щодо всеосяжного погляду на Особливу частину КК України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 9 – С. 114 – 118.

87. Брич Л., Навроцький В. Ознаки посадової особи та кваліфікація посадових злочинів, вчинених нею // Підприємництво, господарство і право. – 2001. - № 1. – С. 58 – 62.

88. Брич Л.П. До питання про спільні ознаки складів злочину // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 224 - 230.

89. Брич Л.П. Значення ознак суб'єкта для розмежування складів злочинів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 208 – 217.

90. Брич Л.П. Кримінальне законодавство України і практика його застосування у світлі європейських стандартів прав людини // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 315 - 320.

91. Броневицька О.М. Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2011. - 18 с.

92. Бугаєв В.А. Правове закріплення спеціальних кримінальних покарань у кримінальному законодавстві України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. - № 4 (30). – С. 62 - 65.

93. Будіянський М.Ф. Проблеми деяких виняткових станів // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ . – 1997. - № 3. – С. 10 - 15.

94. Бурдін В. Кримінально-правове значення виконання наказу або розпорядження // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2008. – Вип. 47. – С. 183 - 187.

95. Бурдін В. Кримінально-правове значення осудності // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С. 288 - 293.

96. Бурдін В. Поняття, підстави та правова природа примусового лікування // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2009. – Вип. 49. – С. 210 - 215.

97. Бурдін В. Проблеми визначення кримінально значимої періодизації віку особи // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 2002. – Вип. 37. – С. 419 - 424.

98. Бурдін В.М. До питання про поняття кримінальної відповідальності за КК України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - № 9 (47) – С. 64 - 73.

99. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Монографія. – Львів: ПАІС, 2006. – 200 с.

100. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення рефлексів та автоматизмів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 1. – С. 202 - 207.

101. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення фізичного примусу // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. - № 2. – С. 238 - 247.

102. Бурдін В.М. Окремі питання кримінальної відповідальності за створення злочинних організацій за новим КК України 2001 року // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4-5 квітня 2003 р.- Львів: ЛІВС при НАВС України, 2003. – С. 166 - 175.

103. Бурдін В.М. Окремі питання чинності кримінального закону в часі // Життя і право. – 2005. - № 1 (13). – С. 52 - 57.

104. Бурдін В.М. Окремі проблеми застосування амністії в Україні // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2011. – Вип. 54. – С. 339 – 345.

105. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 240 с.

106. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2002. - 19 с.

107. Бурдін В.М. Особливості умовного незастосування покарання до неповнолітніх злочинців // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. - 2001.- Вип. 2.- С. 145 – 150.

108. Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : монографія / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : [ЛНУ ім. І. Франка], 2010. - 780 с.

109. Бурдін В.М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2011. - 38 с.

110. Бурдін В.М. Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 4. – С. 171 – 176.

111. Бурко О.В. Сильное душевное волнение как обстоятельство, смягчающее вину, в уголовном законодательстве Украины // Держава і право / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Спілка юристів України. – К.: "Юридична книга". – 1997. – Вип. 1. – С. 72 - 77.

112. Бут О.М. Соціальна обумовленість диспозитивного методу регулювання суспільних відносин, виникають у кримінально-правовій // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми. Матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 листопада 2006 року. Донецьк. – 2006. – С.172 – 177.

113. Буткевич В. Фактори негативного впливу на ефективність реалізації прав людини в Україні // Право України. – 2009. – № 4. – С. 38 - 44.

114. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2007. - № 4. – С. 26.

115. Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2007. - № 7'93. – С. 26.

116. Вапсва Ю.А. Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину: Автореф. дис....к.ю.н.- Х., 2000.- 19 с.

117. Вартилецька І.А. Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі проблеми: Автореф. дис... к.ю.н. / Українська акад. внутр. справ-К.- 1997.-19 с.

118. Василяш В. До питання про джерела кримінального права // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали Х регіональної науково-практичної конференції. 5-6 лютого 2004 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – С. 354 - 360.

119. Василяш В.М. Деякі питання врахування судом загальних засад призначення покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. - № 2. – С. 250 – 259.

120. Василяш В.М. Зворотна сила “проміжного” кримінального закону // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Проблеми формування суверенної правової української держави. – 1993. – Вип. 30. – С. 99 – 105.

121. Василяш В.М. Чинність кримінального закону України в часі: Автореф. дис....к.ю.н. / Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка. - К., 1995.- 24 с.

122. Василяш В.М. Щодо обґрунтованості рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. про неконституційність положень ч. 1 ст. 69 КК України (справа про призначення судом більш м'якого покарання, ніж передбачено законом) // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2007. - № 3. – С. 277 – 291.

123. Васильєв А.А. Проблеми осудності у кримінальному праві: Автореф. дис... к.ю.н. / Національний університет внутрішніх справ України. - Х., 2005. - 19 с.

124. Вереша Р. Поняття та підстава кримінальної відповідальності // Право України. – 2006. – № 12. – С. 96 - 104

125. Вереша Р.В. Необережність та її види (коментар до ст. 25 КК України) // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. № 2 (21). – С. 90 - 95.
126. Вереша Р.В. Поняття вини як елементу змісту кримінального права України: Автореф. дис... к.ю.н./ Київський національний університет ім. Тараса Шевченка.- К., - 2004. - 18 с.
127. Вереша Р.В. Проблеми вини в теорії кримінального права: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2005. – 464 с.
128. Виговська А.В. Форми реалізації негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності у кримінальному праві // Правова держава. – 2009. – Вип. 20. – С. 338 - 345.
129. Виноградова О.І. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини // Адвокат. – 1999. – № 4. – С. 10 - 15.
130. Висновок науково-правової експертизи щодо визнання приватного нотаріуса спеціальним суб'єктом злочинів у сфері службової діяльності. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Академії правових наук України // Нотаріат. – 2005. - № 12. – С. 10 - 17.
131. Вицын С.Е. Ответственность по уголовному праву // Правоведение. – 1968. – № 2. – С. 153 - 156.
132. Владимиров В.А., Левицкий Г.А. Субъект преступления по советскому уголовному праву: Лекция.— М.: Высшая школа МООП РСФСР, 1964. – 245 с.
133. Вознюк А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань частини 3 статті 2 Кримінального кодексу України // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8. – С. 145 - 147.
134. Вознюк А.А. Питання кримінально-правового регулювання видачі та передачі осіб, які вчинили злочини // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 4 (128). – С. 35- 40.
135. Воробей П. Загальне поняття кримінально-правового ставлення за вину // Право України. - 1999. - № 6. - С. 114 - 118.

136. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Воробей Петро Адамович ; Національна академія внутрішніх справ України. - К., 1997. - 34 с.

137. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: Монографія / М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ України. - К.: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 1997. – 184 с.

138. Воробей П.А., Коржанський М.Й., Щупаковський В.М. Завдання і дія кримінального закону. - К.: Генеза. - 1997. – 114 с.

139. Воробей П.А., Тихонова О.О. Кримінально-правова законотворчість // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2011. – Том 16. – С. 165 - 170.

140. Воронцов А.В. Суспільна небезпека злочинів проти правосуддя, що вчиняються посадовими особами органів дізнання та досудового слідства // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)”. – 2003. – Вип. 2 (1). – С. 215 - 223.

141. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. – Х.: Основа, 1994. – 640 с.

142. Гацелюк В.А. Реализация принципов уголовного права Украины: проблемы и перспективы: Препринт /МВД Украины, Луган. акад. внутр. дел им. 10-летия независимости Украины; [Научн. ред. канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Кучер]. – Луганск: РИО ЛАВД, 2003. – 152 с.

143. Гацелюк В.О. Проблеми коментування КК з позицій забезпечення реалізації принципу законності кримінального права // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 191 - 199.

144. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): Монографія. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 280 с.

145. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2005. — 20 с.

146. Гацелюк В.О. Чи матиме наше кримінальне право свої принципи? // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ – 1999 - № 2 – С. 100 - 110.

147. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М., 1990. – 568 с.

148. Герасименко В.П. Заміна покарання більш м'яким при його відбуванні за кримінальним правом України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Герасименко Віктор Петрович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2007. - 20 с.

149. Герцензон А.А. Квалификация преступлений / А.А. Герцензон. – М.: РИО ВЮА, 1947. – 188 с.

150. Герцензон А.А. Об Основах уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. – М.: Госюриздат, 1959. – 96 с.

151. Герцензон А.А. Понятие преступления в советском уголовном праве. – М., 1955. – 198 с.

152. Гізімчук С. Теоретичні та практичні питання формалізації принципів кримінального права // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 4 (51). – С. 209 – 219.

153. Гізімчук С., Говорун Д. Умовно-дострокове звільнення від покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі: перспективи вдосконалення // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 7. – С. 110 - 123.

154. Глобенко Г.І. Дискусійні питання щодо мов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям // Науковий вісник

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. - № 3. – С. 120 - 127.

155. Гнатів І.М. Положення «Nob bis in idem» як принцип кримінального права // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 284 - 290.

156. Гнєтнєв М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2010. - 19 с.

157. Голіна В.В. Судимість: Монографія. – Харків: “Харків юридичний”, 2006. – 384 с.

158. Головатий С. Смертна кара і верховенство права несумісні // Українське право. – 2001. - № 1. – С. 10 - 18.

159. Гончар Т.О. Деякі цілі покарання відносно особливого суб’єкта кримінальної відповідальності // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2011. – Том 16. – Вип. 3. – С. 172 - 178.

160. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб’єкт відповідальності за кримінальним правом України: Автореф. дис... к.ю.н. / Одеська національна юридична академія. - О., 2005. - 20 с.

161. Гончар Т.О. Питання осудності та неосудності неповнолітніх: проблеми та перспективи // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)”. – 2003. – Вип. 2 (1). – С. 68 - 73.

162. Гончар Т.О. Розвиток осудності у доктрині та кримінальному законодавстві України // Правова держава. – 2008. - № 10. – С. 110 - 115.

163. Гончаренко В.Г. Пізнавальна функція юридичної кваліфікації // Вісник Академії адвокатури України. Тези міжнародної наукової конференції “Проблеми юридичної кваліфікації (теорія і практика)”. – 2010. – № 1 (17). – С. 105 - 110.

164. Горбата О.І. Проблеми коментування ст. 12 КК України “класифікація злочинів” // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 185 - 191.
165. Горбачова І.М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.М. Горбачова ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 20 с.
166. Горностай А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х., 2011. - 20 с.
167. Готин А.Н. Объект преступления в теории уголовного права // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 3. – С. 50 - 57.
168. Гошовський М. Величина майнової шкоди, заподіяної злочином, та її вплив на кримінальну відповідальність // Право України. – 1996. – № 9. – С. 66 - 73.
169. Гребеньков Г., Назимко Є. Кримінальне право України у контексті аксіологічного виміру // Юридична Україна. – 2010. – № 8. – С. 97 - 103.
170. Григор'єва М. Відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди як самостійні елементи підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 8. – С. 140 - 145.
171. Григор'єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2007. - 20 с.
172. Григорьев А.Н. Некоторые аспекты назначения и исполнения ареста как вида уголовного наказания в Украине (исторический обзор) //

Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2002. – Вип. 3. – С. 130 – 136.

173. Гримайло В. Окремі питання інституту вини у Кримінальному кодексі України // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 3. – С. 130 - 136.

174. Гриниха І. Окремі проблеми призначення покарань неповнолітнім за Кримінальним кодексом України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції. 3–4 лютого 2005 року. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. – С. 315–319.

175. Гриниха І.М. Характеристика дій виконавця у злочинах, вчинюваних організованою групою // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованим злочинності та злочинам терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 230 - 236.

176. Грищук В., Канцір В. Тлумачення і конкретизація кримінально-правової норми як форми реалізації судового угляду (розсуду) // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 415 – 423.

177. Грищук В.К. Вибрані наукові праці / В. К. Грищук. - Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. - 824 с.

178. Грищук В.К. Деякі сучасні проблеми удосконалення Кримінального кодексу України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2007. – № 3 (22). – С. 310 - 319.

179. Грищук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії: Автореф. дис. ...д. ю.н. /Київський ун-т ім. Тараса Шевченка.- К., 1992.- 50 с.

180. Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина / Грищук В.К. – К.: Ін Юре, 2006. – 568 с.
181. Грищук В.К. Поняття, види, підстави, форми і стадії реалізації кримінальної відповідальності // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали Х регіональної науково-практичної конференції. 5-6 лютого 2004 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – С. 372 - 377.
182. Грищук В.К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права: [навч. посібник]. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 112 с.
183. Грищук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України. – 1993. – Л.: Друкарня УВС Львівської області. – 168 с.
184. Гродецький Ю.В. Добровільна відмова при співучасті: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2002.- 20 с.
185. Губська О.А. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності // Адвокат. – 2008. - № 3 (90). – С. 22 - 28.
186. Губська О.А. Питання звільнення від кримінальної відповідальності й покарання під час застосування амністії та помилування // Адвокат. – 2001. - № 4-5. – С. 16 - 20.
187. Гудим В.В. Відміна смертного покарання – справедливий і гуманістичний захід щодо суспільства? // Судова апеляція. – 2008. - № 4 (13). – С. 30 - 36.
188. Гуртовенко О.Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. - О., 2008. - 17 с.

189. Гусар Л.В. Необхідна оборона: кримінологічні та кримінально-правові аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. - О., 2009. - 17 с.

190. Гусар Л.В. Поняття інституту необхідної оборони в кримінальному праві України // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 525. – С. 102.

191. Гуславский В.С. Публичность и диспозитивность в уголовном праве // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2009. – № 3. – С. 53 – 62.

192. Гуторова Н. Конфіскація майна як вид кримінального покарання: проблеми захисту прав людини // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Регіональна науково-практична конференція. – Л.: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2003. – С. 390 - 400.

193. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України / Гуторова Н. О. – Х. : Видавництво Національного університету внутрішніх справ. – 2001.– 384 с.

194. Гуторова Н.О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : Автореф. дис... к.ю.н./ Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х., - 1996. - 23 с.

195. Гуторова Н.О. Проблеми кримінальної відповідальності за посередню винність при вчиненні злочинів проти державних фінансів // Право Україн.- 2001.- № 12.- С. 120 – 124.

196. Гуторова Н., Золотарьов А. Деякі особливості застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - №12. - С. 162 - 170.

197. Давлатов Ш.Б. Призначення штрафу як додаткового покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 2. – С. 203 - 210.

198. Дагель П.С. Вопрос, требующий разрешения // Социалистическая законность. – 1962. - № 10. – С. 66 - 72.

199. Данилюк Т.М. Значення змісту умислу та ступеня його конкретизації для визначення моменту закінчення злочинів з формальним складом // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 1. – С. 225 - 230.

200. Данилюк Т.М. Теоретико-прикладні проблеми встановлення моменту закінчення злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутрішніх справ. - Л., 2009. - 18 с.

201. Даньшин І.М. До питання про тимчасове збереження смертної кари в кримінальному законодавстві України // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – Вип. 6. – С. 126 - 130.

202. Дашченко О.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класичний приватний ун-т. - Запоріжжя, 2009. - 19 с.

203. Демидова Л. Майнова шкода в системі елементів злочину // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 1. – С. 50 - 54.

204. Демидова Л.М., Дорош Л.В. Щодо проблеми визначення розміру шкоди, заподіяної злочином, та розміру штрафу // Питання боротьби зі злочинністю. – 2007. – № 11. – С. 49 – 55.

205. Демченко В. Застосування ст. 69 КК в світлі Рішення Конституційного Суду України // Вісник прокуратури. – 2006. - № 9 (63). – С. 95 – 99.

206. Денисов С.Ф., Киценко Д.М. Щодо визначення поняття злочину, який не становить великої суспільної небезпеки // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 1999. – Вип. 2. – С. 81 - 86.

207. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Денисова Тетяна Андріївна ; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2010. - 38 с.

208. Денисова Т.А. Покарання та його мета // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2006. - № 3 (29). – С. 209 – 215.

209. Денисова Т.А. Функции уголовного наказания: Монография. - Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2004. - 324 с.

210. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: Навчальний посібник. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2004. – 352 с.

211. Денисова Т.А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: Монографія. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. – 340 с.

212. Дзюба В.Т. Проблема потерпілого від злочину в кримінальному праві України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованим злочинності та злочинам терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 150 - 156.

213. Дзюба Ю.П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 270 - 276.

214. Діденко В.П. Історія кримінального права України: монографія / В.П. Діденко; Міжнародна академія фундаментальних основ буття. – К.: Аванпост-Прим, 2009. – 164 с.

215. Діденко В.П. Обставини, що виключають злочинність діяння: Лекція. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993. – 40 с.

216. Дмитренко І.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим: деякі проблеми законодавчої регламентації // Правова держава. – 2008. - № 10. – С. 118 – 121.

217. Добров Д.М. Наука о науке. Введение в общее науковедение. – Киев: Наукова Думка, 1970 – 57 с.

218. Дорош Л.В. Теоретико-прикладні проблеми якості кримінального законодавства України // Питання боротьби зі злочинністю. – 2009. – Вип. 18. – С. 29 - 33.

219. Дробот Ю.В. Рецидив как квалифицирующий признак состава преступления // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. - № 2. – С. 46 - 54.

220. Дрьомов С.В. Проблемні питання правового регулювання захисту прав та інтересів особи під час реалізації положень чинного Кримінального кодексу України про звільнення від кримінальної відповідальності // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. - № 10 (84). – С. 101 - 106.

221. Дуванський О. Деякі проблеми співучасті за КК України // Прокуратура, людина, держава. – 2005. - № 9 (51). – С. 28 - 34.

222. Дудоров О. Кримінально-правові проблеми множинності злочинів // Вісник прокуратури. – 2010. - № 9 (111). – С. 52 - 59.

223. Дудоров О. Про інтелектуальну ознаку умислу податкового злочинця // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – Вип. 1 (121). – С. 110 - 115.

224. Дудоров О. Проблеми юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право. – 1999. – Вип. 2 (17). – С. 140 – 145.

225. Дудоров О., Письменський Є. Звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання та його відбування: порівняльно-правова характеристика // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. - № 3. – С. 49.

226. Дудоров О., Тертиченко Т. Взаємодія міжнародного кримінального права та внутрішнього кримінального права на прикладі України: загальні засади // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 4. – С. 46.

227. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / Передне слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького / МВС України, Луган. держ.

ун-т внутр. справ ім. Е.О. Ді-до-ренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.

228. Дудоров О.О. Доктринальне і судове тлумачення кримінально-правового поняття “зміна обстановки” (на прикладі злочинного ухилення від оподаткування) // Науково-практичні коментарі. – 2005. - № 6. – С. 47.

229. Дудоров О.О. Про конституційність інституту звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. - № 1. – С. 40 – 48.

230. Дудоров О.О. Про поняття кримінальної відповідальності // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2007. – № 4. – С. 145 – 160.

231. Дудоров О.О. Тлумачення ознак фіктивного підприємництва у доктрині та правозастосовчій практиці // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 70 - 77.

232. Дудоров О.О., Мазур М.В., Данилевський А.О. Заміна смертної кари на довічне позбавлення волі: акт гуманізму чи посилення відповідальності? // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2011. - № 2. – С. 101 – 115.

233. Дудоров О.О., Мельник М.І. Використання автономних захисних засобів: проблеми кримінально-правової оцінки заподіяння шкоди // Вісник Верховного Суду України. – 2009. - № 1 (101). – С. 42 - 45.

234. Дурманов Н.Д. Понятие преступления. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1948. – 311 с.

235. Дурманов Н.Д. Советский уголовный закон - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1967. – 318 с.

236. Дуюнова Т.В. Окремі питання виконання покарання та звільнення від його відбування засуджених до довічного позбавлення волі // Питання боротьби зі злочинністю. – 2006. – Вип. 11. – С. 205 – 209.

237. Дякур М.Д. Відмежування замаху на злочин від готування до злочину // Держава і право. – 2008. – Вип. 39. – С. 530 - 538.

238. Дякур М.Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2009. - 18 с.

239. Дяченко О. Виправлення злочинця як продукт еволюції інституту покарання // Юридичний журнал. – 2005. - № 6 (36). – С. 92 - 98.

240. Дячук С.І. Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві: Основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. - К.: Атіка, 2001. – 176 с.

241. Дячук С.І. Юридична природа виконання наказу ; Кримінально-правова оцінка діяння особи, що віддала чи виконала протиправний наказ: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2000. - 17 с.

242. Евдокимова Е.В. Некоторые проблемы назначения наказания // Право і безпека. – 2004. – Вип. 3'4. – С. 64 – 68.

243. Елеонский В.А. Уголовная ответственность и воспитание позитивной ответственности личности. – Рязань, 1977. – 50 с.

244. Емельянов В.П. Защита права собственности уголовным законодательством. - Х.:ВМП "Рубикон", 1996. – 112 с.

245. Емельянов В.П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке // Право і безпека. – 2002. - № 4. – С. 8 - 14.

246. Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства // Право України. – 2001. - № 10. – С. 66 – 69.

247. Євдокімова О.В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Євдокімова Олена Володимирівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2007. - 20 с.

248. Ємельянов В.П. Щодо визначення предмету злочину та класифікації об'єктів злочинів: дискусійні питання // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 17. – С. 230 - 234.

249. Єпур Г.В. Впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2005. – 20 с.

250. Єпур Г.В. Проблеми підвищення ефективності взаємодії Загальної та Особливої частин кримінального законодавства // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 4. – С. 50 - 55.

251. Єремій Г.О. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 20 с.

252. Єфремов С. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права // Вісник прокуратури. - 2002. - № 5 (17). - С. 40 - 45.

253. Єфремов С. Склад участі у злочині як юридична підстава відповідальності співучасника злочину // Вісник прокуратури. – 2006. - № 6 (60). – С. 62 - 66.

254. Жарикова В.А. Общее и специальное освобождение от уголовной ответственности // Правова держава. – 2007. - № 9. – С. 112 - 119.

255. Жаровська Г.П. Причинний зв'язок і вина // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2004. – Вип. 236. – С. 110 - 115.

256. Жаровська Г.П. Причинний зв'язок і співучасть: проблеми кримінально-правової теорії та практики // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005 – Вип. 273– С. 100 - 109.

257. Жаровська Г.П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: Автореф. дис... к.ю.н./ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.- К., - 2003. - 19 с.

258. Жаровська Г.П. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблеми диференціації // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Правознавство. – Чернівці: Видавництво „Рута”, 2001. – Вип. 125. – С. 97 - 101.

259. Жданова І. Про відмежування фізичного або психічного примусу від інших обставин, що виключають злочинність діяння // Підприємництво, господарство і право. – 2009. - № 8. – С. 18 - 25.

260. Жданова І.Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. - К., 2011. - 19 с.

261. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 26. – С. 25 - 27.

262. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: Автореф. дис... к.ю.н./ Національний університет внутрішніх справ.- Х., 2003, - 20 с.

263. Житний О.О. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: деякі проблеми реалізації // Науковий вісник ДДУВС. – 2006. - № 2 (27). – С. 283 - 287.

264. Житний О.О. Про засоби вирішення кримінально-правових конфліктів // Вісник Запорізького національного університету. – 2005. - № 2. – С. 146 - 150.

265. Жук В.Г, Кузнецов В.В., Смаглюк О.В. Щодо кваліфікації діяльності злочинних об'єднань // Адвокат. – 2005. - № 4. – С. 3 - 10.

266. Жук І.В. Окремі питання застосування інституту примусових заходів медичного характеру та примусового лікування // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. - № 1. – С. 65 - 70.

267. Жук І.В. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування у кримінальному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жук Ілона Василівна ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. - К., 2009. - 20 с.

268. Журавльов В.О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб як засіб протидії організованій злочинності // Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 255 - 260.

269. Загородников Н.И. О пределах уголовной ответственности // Советское государство и право. – 1967. – № 7. – С. 42 - 49.

270. Загоруй И.С. Конституционные гарантии права на жизнь и проблема смертной казни в Украине // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. - 1999. - Спеціальний випуск “Проблеми вдосконалення законодавства та практика його застосування з урахуванням прогнозу злочинності”. - Частина 2. - С. 210 - 216.

271. Задоя К.П. Проблеми суперечності (неузгодженості) положень постанов Пленуму Верховного Суду України щодо кваліфікації окремих проявів множинності злочинів // Судова апеляція. – 2010. - № 4 (21). – С. 72 – 77.

272. Зайцев О.В. Обмежена осудність у кримінальному праві України: Монографія / О.В. Зайцев. – Харків : Х.: Майдан, 2007. – 240 с.

273. Зайцев О.В. Обмежена осудність у кримінальному праві України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2006. - 20 с.

274. Зайцев О.В. Сутність та критерії обмеженої осудності // Держава і право. – 2002. – Вип. 17. – С. 410 - 422.

275. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” (з наступними змінами та доповненнями) від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12>

276. Замудрякова О.В. Проблеми визначення кримінально-правової юрисдикції України щодо злочинів, вчинених іноземцями або особами без громадянства за її межами // Адвокат. – 2010. – № 4 (115). – С. 42 - 48.

277. Захарченко О.В. Кваліфікація злочину як основний елемент інституту підслідності // Право і безпека. – 2003. – Т.2, №4. – С. 112 - 121.

278. Звірко О. Критерії визначення розмірів матеріальної шкоди, завданої злочинним діянням, та розмірів штрафів за вчинені злочини // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 62 - 68.

279. Звіряка В.А. Проблема фізичного або психічного примусу, як обставин, що виключають злочинність діяння // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка : Актуальні проблеми вдосконалення кримінального та адміністративно-деліктного законодавства. – Луганськ : ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2008. – Спец. вип. № 6. – Ч. 1. – С. 110 - 118.

280. Зелінський А.Ф. Людська діяльність і кримінальний закон // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – Вип. 3. – С. 152 - 159.

281. Зелінський А.Ф., Куц В.М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х. – 1997. – Вип. 2. – С. 150 - 154.

282. Зільберблат Г., Ревенюк О., Жабокрицький С., Войтюк Г., Чеченюк Л., Черняховський І. Примусове лікування хронічних алкоголіків та наркоманів. Нові підходи до старої проблеми // Вісник прокуратури. – 2002. - № 5 (17). – С. 90 - 96.

283. Зінченко І.О. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін. – Х.: ФІНН, 2010. – 255 с.

284. Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / за заг. ред. В.І. Тютюгіна. – Х. : Фінн, 2008. – 336 с.

285. История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Учебник для вузов. Под общ. ред. проф. Крашенниковой Н.А. и проф. Жидкова О.А. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА•М, 1999. – 480 с.

286. Іваненко І.В. Інститут співучасті у кримінальному праві України: новації та пропозиції // Часопис Київського університету права. – 2007. - № 1. – С. 142 - 148.

287. Іванюк Т.І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. — Л., 2006. — 204 с.

288. Іванюк Т.І. Врахування судом обставин, які пом'якшують покарання, не передбачених Кримінальним кодексом України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 1 (17). – С. 235 - 237.

289. Іванюк Т.І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Іванюк Тетяна Іванівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2006. - 15 с.

290. Івасюк І. Звільнення від кримінальної відповідальності і покарання внаслідок зміни обстановки як прояв засад гуманізму в кримінальному судочинстві України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Регіональна науково-практична конференція. – Л.: юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2001. – С. 205 - 210.

291. Іващенко В.О. Міжнародні та національні питання видачі злочинців // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 1 (63). – С. 74 – 79.

292. Ілієнко Д.В. Інститут покарання: деякі актуальні проблеми // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. - № 4. – С. 240 - 247.

293. Історія держави і права України. Том 1. За редакцією професорів Тація В.Я., Рогожина А.Й., Гончаренка В.Д. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 656 с.

294. Казначеева Д.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Казначеева Дар'я Володимирівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 19 с.

295. Калмиков Д., Хавронюк М. Деякі особливості змісту вини у злочинах з формальним складом // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 6. – С. 65 - 71.

296. Канцір В.С. Проблеми судового угляду при застосуванні кримінального законодавства України: Автореф. дис. к.ю.н. / Київський національний університет ім. Т. Шевченка.- К., 1998.- 17 с.

297. Капітанська С.А. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: Автореф. дис.... к.ю.н.: / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 16 с.

298. Кармазін Ю.А., Стрельцов Є.Л. Новий Кримінальний кодекс України: перший погляд // Правова держава. – 2001. – № 3. – С. 5 - 12.

299. Карпушева И.Ю. Нормативная сущность действия как активной формы преступного поведения // Право і безпека. - 2002. - № 3. – С. 50 - 56.

300. Карпушева И.Ю. Уголовно-правовая природа информации: проблема отнесения категории информации к объекту либо предмету преступления // Право і безпека. – 2003. - № 2'1. – С. 89 - 94.

301. Карпушева І.Ю. Суспільно небезпечна дія в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 20 с.

302. Карчевский Н.В., Лизогуб Я.В. Совершение преступления группой лиц по предварительному сговору с позиции нового Уголовного кодекса Украины // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 4. – С. 50 - 54.

303. Кашкаров О.О. Взаємозв'язок і взаємообумовленість елементів складу злочину між собою // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. – № 2. – С. 73 - 77.

304. Кваша О.О. Відповідальність за злочинну організаторську діяльність за новим Кримінальним кодексом України // Правова держава. – 2002. – Вип. 13. – С. 326 - 330.

305. Кваша О.О. Значення причинного зв'язку для визначення групового злочину // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 242 - 250.

306. Кваша О.О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. – 216 с.

307. Кваша О.О. Організатор злочину: (Кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Автореф. дис....к.ю.н. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького.- К., 1999.- 18 с.

308. Кваша О.О. Проблеми визначення меж кримінальної відповідальності // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 239 – 245.

309. Кваша О.О. Форми співучасті у злочині: історія і сучасність // Правова держава. – 2004. – Вип. 15. – С. 150 – 156.

310. Кириш Б. Виникнення судимості // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 444 – 453.

311. Кириш Б. Припинення судимості // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 1999. – Вип. 34. – С.178 – 183.

312. Кириш Б.О. Деякі зауваження щодо загальної частини Кримінального кодексу України 2001 року // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)”. – 2003. – Вип. 2 (1). – С. 167 – 173.

313. Кириш Б.О. Деякі пропозиції щодо побудови Загальної частини нового Кримінального кодексу України // Проблеми державотворення і

захисту прав людини в Україні. Регіональна наукова конференція. – Л. – 1996. – С. 130 - 136.

314. Кириць Б.О. Конфіскація майна: аргументи за збереження і за скасування цього виду покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 1. – С. 236 - 240.

315. Кириць Б.О. Погашення судимості у випадку скасування засудженому призначеного виду покарання // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – Вип. 1 (14). – С. 175 – 178.

316. Кісілюк Е.М. Спірні питання щодо встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб // Адвокат. – 2008. - № 6 (93). – С. 22 - 27.

317. Клевцов А.О. Застосування додаткових покарань при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням вирішення // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. - № 2 (15). – С. 226 - 230.

318. Клевцов А.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. - Д., 2009. - 20 с.

319. Клевцов А.О. Проблемні питання іспитового строку при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням // Юридичний вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. - № 1 (20). – С. 301 - 305.

320. Клевцов А.О. Реалізація цілей покарання при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2003. - № 3 (12). – С. 225 - 231.

321. Клименко В.А. Вплив підвищення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян на кваліфікацію та декриміналізацію суспільно-небезпечних діянь // Наше право. – 2008. – № 2. – С. 55 – 58.

322. Клименко С.В. Добровільна відмова співвиконавця від вчинення злочину // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 10 (36). – С. 117 - 122.

323. Клименко С.В. Кримінально-правові наслідки добровільної відмови від вчинення злочину // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. - № 6. – С. 300 - 308.

324. Клименко В., Приходько Т. Проблема вдосконалення законодавства про примусове лікування обмежено осудних осіб // Підприємництво, господарство і право. – 2011. - № 5. – С. 140 - 147.

325. Книга М.М. Примусові заходи медичного характеру як засіб попередження злочинності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Книга Максим Михайлович ; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. - Д., 2009. - 20 с.

326. Книженко О.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України): Автореф. дис... к.ю.н./ Національний університет внутрішніх справ.- Х., 2003, - 19 с.

327. Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві : монографія / О. О. Книженко. – Х. : НикаНова, 2011. – 336 с.

328. Книженко О.О. Штраф при умовному засудженні // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2000. – Спецвипуск – С. 158 - 166.

329. Книженко О.О. Штраф як альтернатива позбавленню волі // Наше право. – 2008. - № 2. – Ч. 2. – С. 80 - 89.

330. Ковальський В.С. До питання про публічність кримінального права // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 4 (78). – С. 91 – 99.

331. Ковитиди О. Соучастие в преступлении: исторический подход в теории и законодательстве // Юридический вестник / Одесская национальная юридическая академия. – О.: "Астропринт". – 1999. – Вип. 1. – С. 42 – 46.

332. Ковитиди О.Ф. Уголовная политика и ее реализация в законодательстве и практике Украины при освобождении от уголовной ответственности // Держава і право. – 2003. – Спецвипуск. – С. 120 - 127.

333. Ковітіді О.Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Університет внутрішніх справ.- Х. , 1999. – 19 с.

334. Ковітіді О.Ф. Щодо питання про звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. – 2004. – Вип. 8. – С. 40 - 45.

335. Ковтун Н. Застосування покарання у виді конфіскації майна // Вісник прокуратури. – 2011. - № 8 (122). – С. 56 – 59.

336. Ковтун Н.Я. Види додаткових покарань для неповнолітніх: монографія / Н. Я. Ковтун. - К. : Ін Юре, 2011. - 208 с.

337. Ковтун Н.Я. Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх за КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. прокуратури України. - К., 2010. - 16 с.

338. Козак О.С. Відшкодування шкоди, завданої злочином, і захист прав потерпілого як засіб підвищення ефективності інституту звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка : Актуальні проблеми вдосконалення кримінального та адміністративно-деліктного законодавства. – Луганськ : ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2008. – Спец. вип. № 6. – Ч. 1. – С. 165 - 169.

339. Козак О.С. Ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні: монографія / О. С. Козак ; ред. О. М. Бандурка. - К. : Освіта України, 2009. - 204 с.

340. Козак О.С. Звільнення від кримінальної відповідальності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. — Д., 2008. — 21 с.

341. Козак О.С. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності та його відмінності від звільнення від адміністративної відповідальності // Наше право. – 2005. - № 4. – С. 72 - 78.

342. Козак О.С. Реалізація принципу винності діяння при звільненні особи від кримінальної відповідальності // Наше право. – 2008. - № 2. – С. 59 – 65.

343. Козакевич Ю., Коржанський М., Мирвода І., Щупаківський Р. Нелегальність інституту звільнення від кримінальної відповідальності вирішення // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. - № 2 (15). – С. 220 – 226.

344. Козаченко О. Застосування інших кримінально-правових заходів як альтернатива кримінальної відповідальності юридичних осіб // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - № 2. – С. 40 - 46.

345. Козаченко О. Інституційне визначення лікувальних заходів // Вісник прокуратури. – 2006. - № 2 (56). – С. 60 - 67.

346. Козаченко О. Культурологічний вимір парадигми сучасного кримінального права // Право України. – 2009. – № 5. – С. 122 - 128.

347. Козаченко О. Теоретичне визначення змісту та меж застосування кримінально-правових заходів // Право України. – 2005. – № 10. – С. 41 - 47.

348. Козирєва В. Конфіскація майна: теорія і практика застосування // Право України. – 2006. - № 3. – С. 93 - 103.

349. Козирєва В.П. Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.П. Козирєва ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2007. — 20 с.

350. Козяр В.Г. Джерела кримінального права та кримінального законодавства: співвідношення понять // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 330 - 336.

351. Колб О.Г. Про перспективи розвитку кримінального законодавства України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С. 240 - 245.

352. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. — О., 2005. — 17 с.

353. Колос М.І. Кримінальне право в Україні (X - початок XXI століття) : моногр. : [у 2 т.] / М.І. Колос. - К. ; Острог, 2011. Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. - 448 с.

354. Колос М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2007. – 592 с.

355. Константинов С.Ф., Сокурєнко В.В. Протиправність діянь: критерії розмежування // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. - № 6. – С. 310 - 319.

356. Коняхин В.П. Теоретические основы построения Общей части российского уголовного права. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2002. – 348 с.

357. Коржанський М.Й. Група осіб як суб'єкт злочину // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2005. - № 1 (23). – С. 2 - 9.

358. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. – Київ: Атіка, 2002. – 640 с.

359. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України: Частина Загальна: Курс лекцій. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

360. Коржанський М.Й. Кримінальне право України. Частина Загальна. Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1996. – 342 с.

361. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України; “Ліра ЛТД”, 2005. – 252 с.

362. Коржанський М.Й. Право. Наука. Закон // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. – № 3 (17). – С. 290 - 299.

363. Коржанський М.Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 216 с.

364. Коржанський М.Й. Про принципи уголовного права // Право України. – 1995. - № 11. – С. 70 - 76.

365. Коржанський М.Й. Чи має переваги новий Кримінальний кодекс України? // Юридичний вісник України. – 2001. - № 35. – С. 2 - 9.

366. Коржанський М.Й., Соловій Я.І. Об'єктивні межі кримінальної відповідальності // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1998. – Вип. 2. – С. 45 - 52.

367. Коржанський М.Й., Щупаківський Р.В. Санкції у кримінальному законі України // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. - № 1 (14). – С. 260 - 266.

368. Коробкін М.Ю., Іосіфов П.О. Сучасний стан екстрадиції як інституту міжнародного кримінального права // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 125 - 130.

369. Короленко М.П. Співучасть в умисних вбивствах та її вплив на кваліфікацію // Правова держава. – 2001. - № 3. – С. 89 - 95.

370. Костенко О., Ландіна-Виговська А. Поняття об'єкта злочину: дискусію варто продовжити // Право України. – 2008. – № 4. – С. 102 - 109.

371. Костенко О.М. Воля і свідомість злочинця (дослідження з застосуванням принципу натуралізму): Автореф. дис...д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Київський ун-т ім. Т.Г.Шевченка. - К., 1995. - 46 с.

372. Костенко О.М. Кримінально-правова доктрина в Україні: перспективи розвитку // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 4. – С. 180 - 187.

373. Костенко О.М. Питання вини і причинно-наслідкового зв'язку у коментарях Кримінального кодексу // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 96 – 102.

374. Костенко О.М., Кваша О.О. Розвиток кримінально-правових ідей в Україні з кінця VIII до початку XX століття // Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Том 7:

Кримінальне право. Кримінальний процес. – К.: Видавничий Дім “Юридична книга”, 2004. – С. 8 – 46.

375. Костицький М. Теоретичне та практичне значення рішень Конституційного Суду України для реалізації норм кримінального права // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. - № 2. – С. 80 – 86.

376. Косюта М. Роздуми про майбутній Кримінальний кодекс України // Право України. – 1992. - № 7. – С. 25 - 33.

377. Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України // Право України. – 2002. – № 11. – С. 91 - 104.

378. Котляр Г.О. Теоретико-правовий аналіз юридичної природи кримінальної відповідальності // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 146 – 149.

379. Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2011. - 18 с.

380. Коханюк Т.С. Системний підхід у кримінальному праві та системність Кримінального кодексу України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 210 - 217.

381. Кощинець В.В. Обмежена (зменшена) осудність у кримінальному праві // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Донецьк, 27 квітня 2001 року. – Д.: ДІВС, 2001. – С. 508 - 516.

382. Красницький І.В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз: монографія / І. В. Красницький ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л. : ЛьвДУВС, 2008. - 232 с.

383. Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: Автореф. дис... к.ю.н. / Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Л.: 2005. – 19 с.

384. Красницький І.В. Проблеми коментування ч. 1 ст. 2 КК України “Підстава кримінальної відповідальності” // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 205 – 212.

385. Крет Г.Р., Король В.В. Закриття кримінальної справи у зв’язку із закінченням строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності // Часопис Київського університету права. – 2008. - № 3. – С. 279 - 288.

386. Кривоченко Л.М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія / Л.М. Кривоченко; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 119 с.

387. Кримінальне право України в запитаннях і відповідях. Загальна частина. Посібник для підготовки до іспитів / За загальною редакцією В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2003. – 288 с.

388. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів юрид. вузів і факультетів / [Колектив авт.: Андрусів Г.В., Андрушко П.П., Беньківський В.О., Кобзаренко П.В., Лихова С.Я., Матишевський П.С., Стрижевська А.А., Фесенко Є.В., Шапченко С.Д., Яценко С.С.]; За ред. П.С. Матишевського, А.А. Андрушка, С.Д. Шапченка. 2-ге видання. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 506 с.

389. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник [для студентів юридичних навчальних закладів] / [Авт. колектив: Александров Ю.В., Антипов В.І., Володько М.В., Дудоров О.О., Клименко В.А., Коробенко В.М., Мельник М.І., Музика А.А., Навроцький В.О., Осадчий В.І., Останін В.О., Приходьмо Т.М., Савченко А.В., Стрельцов Є.Л., Терещук О.В., Хавронюк М.І., Чубарев В.Л., Шепелева Н.В.] За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка – К.: Юридична думка. – 2004. – 352 с.

390. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юридичних спеціальних вищих закладів освіти / За ред.

М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К., Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

391. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. — 1196 с.

392. Кудрявцев В.Н. Актуальные вопросы укрепления связи юридической науки и практики // Советское государство и право . – 1985. – № 2 . – С. 9 - 17.

393. Кудрявцев В.Н., Келина С.Г. Уголовный закон и опыт теоретического моделирования – М.: “Наука”, 1987. – 276 с.

394. Кузнецова Н.Ф., Злобин Г.А. Социальная обусловленность уголовного закона и научное обеспечение нормотворчества // Советское государство и право. – 1976. - № 8. – С. 76- 80.

395. Кузьмін Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій) за господарські злочини // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. - № 4. – С. 8 - 15.

396. Кузьмін С.А. До питання про кримінально-правову вину в контексті удосконалення законодавства щодо відповідальності за злочини, вчинені у співучасті // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. - № 24. – С. 195 - 200.

397. Кузьмін С.А. До питання про наукове визначення організованої групи, як структурної складової організованої злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. - № 20. – С. 214 - 222.

398. Кураш Я.М. Окремі питання обґрунтування кримінально-правової відповідальності у світлі реформування кримінальної юстиції в Україні // Проблеми законності. – 2009. – № 101. – С. 160 - 165.

399. Курляндский В.И. Уголовная ответственность и меры общественного воздействия. – М., 1965. – 142 с.

400. Курс советского уголовного права : Часть Общая / отв. ред.: Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. – Т. 1. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 648 с.
401. Курс советского уголовного права. Часть общая: В 2 т. / Отв. ред. проф. Н.А. Беляев, проф. М.Д. Шаргородский. – Л.: Изд. Ленинград. ун-та, 1970. – Т. 2. – 659 с.
402. Куц В. Звільнення від кримінальної відповідальності: деякі аспекти правової природи та порядку застосування // Вісник Академії прокуратури України. – 2006. – № 2. – С. 25 – 29.
403. Куц В., Бондаренко О. Зміст вини у злочинах з формальним складом // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. - № 3. – С. 36 - 44.
404. Куц В.М. Кримінальне законодавство України: перспективи розвитку // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1998. – Вип. 3-4 – С. 172 – 187.
405. Куц В.М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х. – 1996. – Вип. 1. – С. 12 - 21.
406. Куцевич М. Напрями вдосконалення нормативного змісту універсального принципу чинності Кримінального кодексу України // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 150 - 155.
407. Куцевич О.П. Проблематика визначення джерела кримінального права України (за КК України 2001 р.) // Молодь у юридичній науці. Збірник тез міжнародної наукової конференції молодих вчених “Четверті осінні юридичні читання”. – 2005. – Частина третя. Підтом І. - С. 222 - 227.
408. Кучевська С.П. Об'єкт злочину у контексті гармонізації Кримінального кодексу України зі Статутом Міжнародного кримінального суду // Держава і право. – 2008. – Вип. 39. – С. 564 - 569.
409. Кучевська С.П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду: автореф. дис. ... / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л., 2009. - 19 с.

410. Кучер Ю.О. Об'єкт злочину як системоутворюючий елемент підстави кримінальної відповідальності // Актуальні проблеми права: теорія і практика. Збірник наукових праць. – Луганськ, 2005. – С. 49 - 55.

411. Кучер Ю.О. Проблема підстави кримінальної відповідальності в теорії кримінального права // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 1998. – Вип. 1. – С. 125 – 132.

412. Лашкет О. Необхідна оборона в системі обставин, що виключають злочинність діяння (компаративний підхід) // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 3 (123). – С. 112 - 118.

413. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України : Автореф. дис... к.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України. – К.: 2005. – 21 с.

414. Лащук Н.Р. Відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення як підстава для “безмежної” необхідної оборони // Актуальні питання реформування правової системи України. Збірник наукових статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 2-3 червня 2006 р. – Луцьк, 2006. – Т. 2. – С. 191 - 198.

415. Левицька Л.В. Теоретичні аспекти запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб // Наше право. – 2008. - № 4. – С. 77 - 80.

416. Левицька Л.В. Якість кримінального закону України як показник ефективності кодифікації законодавства // Судова апеляція. – 2009. – № 2 (15). – С. 37 - 43.

417. Лемешко О.М. Захист інтересів потерпілої особи в кримінальному законі // Питання боротьби зі злочинністю. – 2010. – Вип. 19. – С. 286 - 291.

418. Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненого злочину: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х. , 2001.- 20 с.

419. Лемешко О.М. Співвідношення кримінального і кримінально-процесуального законодавства про звільнення від кримінальної

відповідальності // Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку. Тези доповідей та наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів. – Х.: Національна юридична академія України, 2005. – С. 146 - 150.

420. Лень В.В. Деякі питання кримінально-правової характеристики осудності // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 1999. – Вип. 1 (6). – С. 146 – 150.

421. Лень В.В. Історико-правові аспекти інституту осудності // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. - № 3 (17). – С. 299 – 305.

422. Лень В.В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця: Автореф. дис... к.ю.н. / Національний університет внутрішніх справ. - Х., - 2003. - 21 с.

423. Лень В.В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: монографія / В.В. Лень. - Д. : ДДУВС : Ліра ЛТД, 2008. - 180 с.

424. Лень В.В., Дерибас Т.В. Примусові заходи медичного лікування душевнохворих: історія та шляхи реформування // Вісник Запорізького державного університету. Юридичні науки. – 2004. - № 2. – С. 162 - 170.

425. Лень В.В., Книга М.М. Примусові заходи медичного характеру: історія, стан, тенденції : монографія.— Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. — 212 с.

426. Лень В.В., Колісник С.Є. Правові та медичні аспекти обмеженої осудності: проблемні питання // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2006. - № 1 (26). – С. 214 – 218.

427. Липитчук О. Юлій Макаревич – видатний представник Львівської школи кримінального права // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Регіональна науково-практична конференція. – Л.: юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2001. – С. 48 – 51.

428. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 02.03.2012 № 132-238/0/4-12 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0238740-12>

429. Лист Ф. Учебникъ уголовного права. Особенная часть. – Москва: Товарищество типографии А.И. Мамонтова, 1905. – 409 с.

430. Лихова С. Конституція України та кримінальне законодавство України (окремі питання взаємодії) // Вісник Конституційного Суду України. – 2005 - № 2. – С. 92 - 97.

431. Лихова С., Свистуленко М. Актуальні питання вдосконалення інституту екстрадиції // Право України. – 2001. – № 1. – С. 120 - 128.

432. Лихова С.Я. Наступність кримінального законодавства України та особливості механізму кримінально-правового регулювання на сучасному етапі // Наукові записки. Національний університет Києво-Могилянська Академія. Правничі науки – 2002. – Том 20 – С. 12 - 21.

433. Лихова С.Я. Окремі види покарань за чинним КК України у світлі Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2001. – Вип. 42. – С. 58 - 64.

434. Лихтенштейн Е.С. Слово о науке. Афоризмы. Изречения. Литературные цитаты. – М.: “Знание”, 1978. – 272 с.

435. Лісова Н. Деякі аспекти кримінальної відповідальності при перевищенні меж крайньої необхідності // Вісник прокуратури. – 2006. - № 9 (63). – С. 82 - 86.

436. Лісова Н. Місце крайньої необхідності в системі обставин, що виключають злочинність діяння // Вісник прокуратури. – 2006. - № 5 (59). – С. 57 - 65.

437. Лісова Н.В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2007. — 20 с.

438. Ломако В.А. О целях наказания и путях их достижения // Проблемы законности / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1997. – Вип. 32. – С. 110 - 117.

439. Маєвська А.А. Універсальна юрисдикція і Римський статут Міжнародного кримінального суду // Проблемы законности. – 2001. – Вип. 47. – С. 198 - 205.

440. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2007. - 18 с.

441. Максимович Р.Л. Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони складу злочину за чинним Кримінальним кодексом України // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 1. – С. 100 - 110.

442. Малихіна С. Один із факторів досягнення мети кримінального переслідування // Вісник прокуратури. – 2008. - № 10 (88). – С. 37 – 42.

443. Маляренко В.Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. – К.: Фонд «Правова ініціатива», 2003. – 156 с.

444. Мандриченко Ж.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. - О., 2007. - 17 с.

445. Мандриченко Ж.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: монографія / Ж.В. Мандриченко; ред. В.О. Туляков. - О. : Фенікс, 2009. - 228 с.

446. Мантуляк Ю.В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Акад. адвокатури України. — К., 2006. — 17 с.

447. Мантуляк Ю.В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння (соціально-

юридична характеристика) // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005. – Вип. 273. – С. 111 - 117.

448. Марін О.К. Зміни у податковому законодавстві та їх вплив на дію Кримінального кодексу України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 70 - 77.

449. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. — К., 2003. — 224 с.

450. Марін О.К. Конкуренція кримінально-правових норм: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Марін Олександр Костянтинівич ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2002. – 20 с.

451. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів: монографія / Т.М. Марітчак. – К.: Атіка, 2004. – 188 с.

452. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Марітчак Тарас Миколайович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2003. - 16 с.

453. Мартенко О.Л. Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 19.00.06 / Національна академія внутрішніх справ України МВС України. - К., 2005. - 19 с.

454. Мартенко О.Л. Психологічний зміст умисної вини // Держава і право. – 2004. – Вип. 27. – С. 522 - 526.

455. Мартиненко П. Страта і право кожного на повагу його гідності (до судової заборони страти в Україні) // Українське право. – 2001. - № 1. – С. 28 - 33.

456. Мартиросян А. Штраф: вид наказания и мера административного воздействия // Юридический вестник . – 1999. - № 1. – С. 45 - 49.

457. Марцovenko Д.В. Добровільна відмова при незакінченому злочині // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених. – 2004. – Вип. 5. – С. 125 - 130.

458. Марчак В. Критерії обмеженої осудності // Право України. – 2007. - № 6. – С. 110 - 115.

459. Марчак В.Я. Кримінально-правова та психологічна характеристика обмеженої осудності // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2007. – Вип. 427. – С. 111 - 117.

460. Марчак В.Я. Юридико-психологічний зміст обмеженої осудності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 19.00.06 / Нац. акад. внутр. справ. - К., 2011. - 36 с.

461. Марченко Н.В. Додаткові покарання та особливості їх призначення: Автореферат дис. ... канд. юридичних наук, спец.: 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Н. В. Марченко. — К. : Акад. адвокатури України, 2009. — 20 с.

462. Марчук Є.К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій: Автореф. дис....к.ю.н. / Університет внутрішніх справ.- Х. , 1998.- 22 с.

463. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2005. - 20 с.

464. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія / Н. В. Маслак ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х. : Право, 2010. - 232 с.

465. Маслак Н.В. Підстава кримінальної відповідальності за готування до злочину // Кримінальне право України. – 2006. – № 4. – С. 2 - 10.

466. Матеріали про результати роботи міжнародно-правового управління Генеральної прокуратури України у 2011 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/zvitmu.html>

467. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.

468. Матковський О., Смітінко В. Реформа цивільного законодавства в світлі проблем кримінального права // Право України. – 1998. - № 4. – С. 40 - 49.

469. Махінчук В.М. Критерії визначення адекватності інституту покарання як один із аспектів захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Донецьк, 27 квітня 2001 року. – Д.: ДІВС, 2001. – С. 182 - 190.

470. Медіна Л. Конституція України як одне із джерел кримінального права України // Юридичний вісник України. – 2000. - № 25. – С. 20 - 26.

471. Мелих Б. Кримінально-правове значення юридичної помилки // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 302 – 309.

472. Мельник А.В. Тимчасові розлади психічної діяльності алкогольного та органічного генезу (судово-психіатричний та правовий аспекти): монографія. – К.: Євшан-зілля, 2010. – 221 с.

473. Мельник В. До проблеми обмеженої осудності // Право України. – 1999. - № 1. – С. 100 - 108.

474. Мельников А.М. Види злочинних груп // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2004. - № 1 (14). – С. 261 - 269.

475. Мельников А.М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб: Автореф. дис... к.ю.н./ Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2004.- 20 с.

476. Мельников А.М. Щодо питання про класифікацію злочинних угруповань. – Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2004. - № 1. – С. 121 - 127.

477. Мельничок В.М. Кримінально-правове обвинувачення як підстава реалізації кримінальної відповідальності // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2009. – Вип. 461. – С. 91 - 98.

478. Мельничук В. Найвищий прояв гуманізму або чи є довічне позбавлення волі належним еквівалентом смертній карі // Юридичний журнал. – 2005. - № 6 (36). – С. 92 - 98.

479. Мельнікова-Крикун В.М. Про недоцільність застосування конфіскації майна як виду додаткового покарання // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 29. – С. 62 - 69.

480. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності): Автореф. дис... д.ю.н./ Національна академія внутрішніх справ України МВС України.- К., 2003.- 33 с.

481. Меркулова В.О. Зміст та функціональне значення поняття суб'єкта кримінальної відповідальності // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – 4. – С. 112.

482. Меркулова В.О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: монографія / Одеський юридичний ін-т Харківського національного ун-ту внутрішніх справ. – О.: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 224 с.

483. Меркулова В.О., Смоков Д.С. Форми реалізації кримінальної відповідальності: окремі аспекти теорії та законодавства // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 1. – С. 103 - 113.

484. Микитчик О.В. Сутність злочину як правового явища // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2000. – Вип. 3. – С. 16 - 20.

485. Микитчик О.В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2002. - 16 с.

486. Миколенко О.М. Суспільно небезпечні наслідки як факультативна ознака складу злочину // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. - № 2. – С. 100 - 108.

487. Миколенко О.М. Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочином: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005. - 19 с.

488. Мирошниченко Є. Подальше правове удосконалення інституту судимості // Вісник прокуратури. – 2003. - № 4 (22). – С. 58 - 66.

489. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація / Одеський юридичний ін-т Національного університету внутрішніх справ — О. : НУВС, 2004. — 132 с.

490. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. — К, 2005. — 22 с.

491. Митрофанов І. Актуальні проблеми системи покарань // Юридична Україна. — 2011. - № 6. — С. 112 - 119.

492. Митрофанов І. Загальна характеристика відновлювальних кримінально-правових відносин // Юридична Україна. — 2010. — № 10. — С. 109 - 115.

493. Митрофанов І. Окремі питання правового регулювання примусового лікування наркозалежних осіб, що вчинили злочини // Юридична Україна. — 2005. - № 5. — С. 78 - 87.

494. Митрофанов І. Сучасні підходи до розв'язання проблем реалізації кримінальної відповідальності // Юридична Україна. — 2009. — № 11. — С. 109 - 114.

495. Митрофанов І.І. Кримінальна відповідальність осіб, які вчинили злочин у співучасті: монографія / І.І. Митрофанов, Т.М. Слободяник. - Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О.В., 2009. - 280 с.

496. Митрофанов І.І. Поняття кримінальної відповідальності наркозалежних осіб, які вчинили злочини // Юридична Україна. — 2007. — № 1. — С. 89 — 93.

497. Митрофанов І.І. Проблеми визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності // Право і суспільство. — 2010. - № 1. — С. 90 - 96.

498. Михайленко П.П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР / П.П. Михайленко. — К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1959. — Ч. 1. — 439 с.

499. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2008. - 16 с.
500. Михайлова В.А. К вопросу о возрасте уголовной ответственности // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 1. – С. 80 - 87.
501. Мірошніченко Н., Орловська Н. Обмежена осудність та її законодавче вирішення // Право України. - 1997. - №7. - С. 20 - 25.
502. Моїсєєв О. Принцип подвійної кримінальності // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 126 – 129.
503. Моїсєєв О.І. Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами: автореф. дис... канд. юрид. наук / О.І. Моїсєєв ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2007. — 20 с.
504. Мойсик В.Р. Помилування як правовий інститут // Вісник Верховного Суду України. - 2010. - № 4. - С. 40 - 44.
505. Мороз М.А. Повторність та сукупність злочинів: окремі питання кваліфікації // Вісник Верховного Суду України. – 2007. - № 5 (81). – С. 36 - 41.
506. Мостепанюк Л. Правове регулювання умов і порядку помилування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 10. – С. 21 - 26.
507. Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 18 с.
508. Мостепанюк Л.О. Мета покарання за Кримінальним кодексом України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. - № 2. – С. 42 - 47.
509. Мочкош Я.В. Об'єкт злочину в кримінальному праві України: фата-моргана чи реальність // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 226 - 229.

510. Мудрак Д.О. Поняття видачі правопорушників та передачі засуджених осіб у міжнародному праві // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 8 (58). – С. 96 – 100.

511. Музика А. Ще раз про обмежену осудність // Право України. – 1998 - № 4. – С. 40 - 45.

512. Музика А.А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1997. – 290 с.

513. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А.Музика, Є.В.Лащук. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.

514. Музика А.А., Школа С.М. Амністія і помилування в системі сучасного українського права // Кримінальне право України. – 2006. - № 1. – С. 10 - 26.

515. Мухамад Назаль. Международная преступность и вопросы выдачи преступников // Держава і право / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Спілка юристів України. – К.: "Юридична книга". – 1997. – Вип. 1. – С. 170 - 176.

516. Мягков М.О. Щодо проблеми об'єкта злочину в науці кримінального права // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2005. – Вип. 2. – С. 142 - 149.

517. Навроцкий В.А. Кризис украинского уголовного права: реальность или возможность? // Российский ежегодник уголовного права. № 2 / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Б.В. Волженкина. – СПб: ООО “Университетский издательский консорциум “Юридическая книга”, 2008. – С. 560 – 570.

518. Навроцька В.В. Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого та потерпілого при смерті одного з учасників примирної процедури // Кримінальне право України. – 2006. - № 4. – С. 50 - 59.

519. Навроцький В. Кримінальне право і кримінальне законодавство: співвідношення понять // Право України. – 2011. – № 9. – С. 19 - 29.

520. Навроцький В.О. Врахування вироку суду іноземної держави в Україні // Життя і право. – 2004. – № 1. – С. 46 – 54.

521. Навроцький В.О. Застосування обставин про крайню необхідність в ході використання положень КК України, які регламентують інші обставини, що виключають злочинність діяння // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : Науково-теоретичний журнал - Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. - Спеціальний випуск : Проблеми застосування кримінального законодавства України. - С. 142 – 145.

522. Навроцький В.О. Значення судової практики і прецеденту для кримінально-правової кваліфікації // Вісник Верховного Суду України. – К., 2000. – № 6. – С. 45 - 49.

523. Навроцький В.О. Кримінальне право України в епоху глобалізації // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – С. 40 - 48.

524. Навроцький В.О. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи // Юридичний вісник України. – 29 квітня-5 травня 2006 року. - № 17 (565). – С. 7.

525. Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація. Конспект лекцій зі спеціального курсу // Життя і право. – 2004. - № 11. – С. 3 – 55.

526. Навроцький В.О. Оpubлікована судова практика у кримінальних справах – джерело права // Кримінальне право України. – 2006. - № 1. – С. 117 – 123.

527. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

528. Навроцький В.О. Принцип "подвійної кримінальності" та його врахування при кваліфікації злочинів, скоєних на території інших держав // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х. – 2000. – Вип. 12. Частина 2. – С. 56 – 60

529. Навроцький В.О. Принцип заборони аналогії і його дія при застосуванні Кримінального кодексу України 2001 р. // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення. Матеріали міжнародної

науково-практичної конференції. Харків, 25-26 жовтня 2001р.-Х., 2002. – С. 50 - 55.

530. Навроцький В.О. Про “термінологічну” главу Кримінального Кодексу УРСР // На шляху до правової держави. - Львів., 1991. - С.103 - 110.

531. Навроцький В.О. Про суперечності між окремими статтями Кримінального кодексу України та шляхи їх подолання [Електронний ресурс] / Інтернет-видання “Юриспруденція он-лайн”. – 2004. – Режим доступу: www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=297

532. Навроцький В.О. Склад злочину і його роль у процесі кримінально-правової кваліфікації // Правничий часопис / Донецький національний університет. – 2000. – Вип. 1 (4). – С. 44 - 50.

533. Навроцький В.О. Склад злочину: юридична фікція чи правова реальність? // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 234 - 240.

534. Навроцький В.О. Суперечності чинного кримінального законодавства та їх використання в адвокатській діяльності // Адвокат. – 2003. - № 4. – С. 3 - 9.

535. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. - 418 с.

536. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В.О.Навроцький ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2000. – 35 с.

537. Навроцький В.О. Транскордонний злочин як вид міжнародного злочину // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 393 - 400.

538. Наден О. Загальні принципи кримінально-правового регулювання // Право України. – 2006. - № 7. – С. 34 - 40.

539. Наден О. Кримінальне правовідношення – предмет кримінально-правового регулювання // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 2 (45). – С. 184 - 192.

540. Наден О.В. Кримінальний закон – форма вираження норм кримінального права // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. – 2006. – № 11. – С. 52 - 58.

541. Наден О.В. Об'єкт кримінально-правового регулювання (об'єкт кримінального права як галузі права) // Держава і право. – 2005. – Вип. 28. – С. 528 – 535.

542. Наден О.В. Структура норм кримінального права // Проблеми законності. – 2006. – Вип. 79. – С. 124 – 127.

543. Назимко Є. Формальний елемент підстави застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання: порівняльно-правовий аналіз та аргументація доцільності певних змін до кримінального законодавства України // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 2. – С. 126 - 132.

544. Назимко Є.С. Депеналізація як елемент пенальної політики України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є. С. Назимко ; Акад. адвокатури України. — К., 2011. — 20 с.

545. Назимко Є.С. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення депеналізації в Україні : монографія / Є.С. Назимко ; Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. - Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім Е. О. Дідоренка, 2011. - 277 с.

546. Назимко Є.С. Суспільно небезпечне діяння та інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності: актуальні питання співвідношення // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2011. - № 2. – С. 115 - 120.

547. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України “Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук” від 17.10.2012 року № 1112 [Електронний ресурс] /

Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12>

548. Напиральська В.І. Покарання, що застосовуються до неповнолітніх // Вісник Запорізького юридичного інституту, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. - № 1. – С. 121 - 126.

549. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / [Авт. колектив: Андрушко П.П., Арсенюк Т.М., Атаманюк О.Г., Бантишев О.Ф., Бахуринська О.О., Боголюбська Л.Б., Боровенко В.М., Боров В.І., Бурдоль Є.П., Варфоломеева Т.В., Глушков В.О., Голомша М.Я., Гончаренко С.В., Гошовський М.І., Гузир В.П., Доброрез О.О., Європіна І.В., Ільковець Л.Б., Картацев В.С., Костицький В.В., Косюта М.В., Крючкова О.В., Кудрявцев В.В., Лисенков С.Л., Лисенкові О.С., Литвин О.П., Мисливий В.А., Міщенко С.М., Мойсик В.Р., Мудров А.М., Обиход М.С., Оніщенко О.М., Орлова Т.В., Попов В.І., Пристайко В.І., Пшонка В.П., Руденко М.В., Селиванов М.П., Скомороха В.Є., Тихий В.П., Туркевич І.К., Хочунський А.М., Хруппа М.С., Руслова Л.А., Шумило М.Є., Яценко В.В.] : Під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г.Гончаренка. У двох частинах..- К.: Форум , 2001.- Загальна частина - 386 с.

550. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [7-ме вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

551. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.

552. Нежурбіда С.І. Злочинна необережність: концепція, механізм і шляхи протидії: Автореф. дис....к.ю.н. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького.-К., 2001.- 20 с.

553. Нежурбіда С.І. Мотивація поведінки особи при вчиненні необережних злочинів // Науковий вісник Чернівецького університету. – 1999. – Вип. 70. – С. 95 - 99.

554. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства: Учебник. – М., 1999. – 552 с.
555. Нестеренко С. Правова природа інституту видачі (екстрадиції) // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 11. – С. 167 – 169.
556. Ніколаєнко Н. Кримінальний кодекс України: проблеми правонаступництва та ефективності застосування // Право України. – 2006. – № 1. – С. 93 – 99.
557. Ніколаєнко Т.Б. Вчинення злочину вперше як умова звільнення від кримінальної відповідальності // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 4. – С. 30 - 36.
558. Ніколаєнко Т.Б. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 19 с.
559. Ніколаєнко Т.Б. Поняття звільнення від кримінальної відповідальності та його зміст // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2007. – № 4 (24). – С. 370 - 377.
560. Ніколаєнко Т.Б. Поняття кримінальної відповідальності // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 10 (108). – С. 112 - 118.
561. Ніколаєнко Т.Б. Поняття та зміст умовності при звільнення від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 216 - 220.
562. Новиков Д.В. Деякі проблеми кримінальної відповідальності осіб з психічними розладами, які не виключають осудності // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 1998. – Вип. 2. – С. 102 - 108.
563. Новини Міністерства юстиції України. Щороку Україна задовольняє кілька сотень запитів іноземних держав на видачу

правопорушників [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/40527>

564. Новицький Г.В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України: Наук.- практ. посібник.- К.: Вища шк., 2001. – 96 с.

565. Огородник А. Оціночні поняття в структурі норм кримінального права // Право України. – 2000. – № 1.- С. 102 - 110.

566. Озерська А.В. Екстрадиція в кримінальному праві України // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 1. – С. 32 - 39.

567. Озерська А.В., Озерський І.В. Екстрадиція: кримінально-правовий аналіз // Економіка, фінанси, право – 2005. – № 3. – С. 23 - 30.

568. Омар Мухамед Мусса Ісмаїл Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданії: Автореф. дис... к.ю.н./ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.- К., - 2003. - 19 с.

569. Омельчук О.М. Проблеми законодавчого регулювання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 3-4 (19 - 20). – С. 330 - 339.

570. Орлеан А.М. Людина як предмет злочину // Право і безпека. – 2004. - № 3'1. – С. 124 - 129.

571. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография / Н.А. Орловская ; Нац. ун-т Одес. юрид. акад.. - О. : Юридична література, 2011. - 621 с.

572. Орловская Н. К вопросу о вменяемости несовершеннолетних правонарушителей с задержкой психофизического развития// Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Одеської державної юридичної академії. – 1998 – Вип. 5. – С. 232 - 239.

573. Орловська Н.А. Деякі проблеми дотримання прав людини під час здійснення примусового лікування // Актуальні проблеми держави і права. – 2002. – Вип. 14. – С. 61 - 66.

574. Орловська Н.А. Осудність та її види: Порівняльний аналіз законодавства України та інших держав: Автореф. дис....к.ю.н. / Одеська національна юридична академія.- О., 2001.- 20 с.

575. Орловський Р.С. Кримінальна відповідальність за пособництво вчиненню злочину: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х. , 2000.- 19 с.

576. Оробець К. Властивості суб'єктів злочину за кримінальним правом України // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - № 2. – С. 120 - 125.

577. Оробець К. Нормативний статус помилки у кримінальному праві: компаративний аналіз // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 3. – С. 117 - 122.

578. Оробець К.М. Структура об'єктивної сторони складу злочину // Митна справа. – 2005. – № 4. – С. 52 - 55.

579. Осадчий В.І., Кісілюк Е.М. Проблеми встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 70 - 77.

580. Основні напрямки наукових досліджень в галузі держави і права на 1998 – 2000 роки // Право України. – 1998. - № 6. – С. 77.

581. Остапенко Л.А. Поняття суспільно-небезпечного посягання, яке надає право на необхідну оборону від нього // Держава і право. – 2003. – Вип. 21. – С. 500 - 507.

582. Остапенко Л.А. Про підстави пом'якшення покарання // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної

спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 322 -329.

583. Охман О.В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 251 - 259.

584. Павленко Т.А. Щодо визначення поняття кримінальної політики // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми. Матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 листопада, Донецьк. – Донецький юридичний інститут ЛуДУВС. – 2006. – С. 247 – 250.

585. Павленко В.Г. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.08) / В.Г.Павленко. – К., 2006. – 22 с.

586. Павликівський В.І. Проблеми встановлення форми та змісту вини в злочинах з формальним складом // Право і безпека. – 2004. – Вип. 3'4. – С. 96 - 100.

587. Падох Я. Нарис історії українського карного права / Падох Я. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 128 с.

588. Палій М., Назимко Є. Реформування інституту конфіскації майна як реалізація адекватності покарання та відновлення соціальної справедливості // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - № 5. – С. 117 – 119.

589. Палійчук О.В. Кримінально-правова політика держави у сфері звільнення від покарання на підставі акта про амністію та помилування // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми: Матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 листопада 2006 року. – Донецьк, 2006. – Донецький юридичний інститут, Луганський ДУВС. – С. 253 - 259.

590. Палюх Л. Щодо питання про модель інститутів вікової неосудності, обмеженої вікової осудності у кримінальному законодавстві

України // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 2008. – Вип. 47. – С. 202 - 209.

591. Палюх Л.М. Деякі питання щодо підстав та умов застосування примусових заходів виховного характеру за кримінальним судочинством України // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2004. – Вип. XII - С. 80 - 88.

592. Паневін В. Застосування законодавства про погашення і зняття судимості // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 43 - 49.

593. Панов М. Кримінальна відповідальність та її підстава // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4. – С. 44 – 49.

594. Панов М. Кримінальна протиправність як ознака злочину // Право України. – 2011. – № 9. – С. 19 - 25.

595. Панов М., Тихий В. Поняття злочину (коментар до Кримінального кодексу України) // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 1. – С. 87 - 93.

596. Панов М.И., Тихий В.П. Уголовная ответственность за создание опасности // Проблемы законности / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1997. – Вип. 32. – С. 109 - 115.

597. Панов М.І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / М. І. Панов ; передм. В. П. Тихого. — К. : Ін Юре, 2010. — 812 с.

598. Панчак О.Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність за аналогією // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 310 - 316.

599. Пасека О.Ф. До питання кримінальної відповідальності юридичних осіб. – Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року): У 4-х частинах. — Частина четверта: «Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза». —

Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 72 - 77.

600. Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2010. - 20 с.

601. Пащенко О.О. До питання про загрозу спричинення шкоди в кримінальному праві // Проблеми законності. – 2007. – Вип. 90. – С. 141 – 147.

602. Пащенко О.О. До питання про спеціальну (професійну) осудність в кримінальному праві // Питання боротьби зі злочинністю. – 2007. - № 13. – С. 120 - 128.

603. Пентегов В. Концепції кримінальної відповідальності, її позитивний та ретроспективний аспекти // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 12. – С. 62 - 68.

604. Перепадя О.В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): Автореф. дис... к.ю.н./ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., – 2003. – 19 с.

605. Петренко С.В. Чи є судова практика джерелом права? // Право і безпека. – 2006. - № 5'1. – С. 33 – 37.

606. Петрова Н.М. Поняття й ознаки звільнення від кримінальної відповідальності за давністю в КК України // Проблеми законності. – 2007. – Вип. 90. – С. 150 - 155.

607. Пинаев А.А. Соучастие как признак состава преступления // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1992. – Вип. 26. – С. 30 - 36.

608. Пинаев А.А. Уголовное право Украины. Общая часть. – Х.: Харьков юридический, 2005. – 664 с.

609. Пионтковский А.А. Правоотношение в уголовном праве // Правоведение. – 1962. – № 2. – С. 86 – 90.

610. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. – М., 1961. – 545 с.

611. Пироженко О.С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пироженко Олександр Сергійович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 20 с.

612. Письменний Д.П. Звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки України // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2001. - № 1. – С. 270 - 277.

613. Письменський Є. Підстави та правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років // Вісник прокуратури. – 2011. - № 1 (115). – С. 100 - 109.

614. Письменський Є. Теоретико-прикладні проблеми визначення підстави застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2011. – Вип. 54. – С. 370 - 377.

615. Письменський Є., Рязький А. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: проблеми тлумачення і вдосконалення законодавства // Юридична Україна. – 2009. - № 10. – С. 120 - 126.

616. Письменський Є.О. Інститут судимості в кримінальному праві України: монографія / Луганський держ. ун-т внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2008. — 216 с.

617. Письменський Є.О. Інститут судимості в кримінальному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Письменський Євген Олександрович ; Академія адвокатури України. - К., 2009. - 20 с.

618. Письменський Є.О. Кримінальне та міжнародне право: основні елементи взаємодії // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 2. – С. 282.

619. Письменський Є.О. Про характер міжгалузевих відносин кримінального та цивільного права // Правова держава. – 2010. – № 12. – С. 215 - 225.

620. Письменський Є.О. Співвідношення інститутів судимості та кримінальної відповідальності // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми. Матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 листопада 2006 року. Донецьк. – 2006. – С. 261 – 264.

621. Півненко В. Звільнення обвинувачених від кримінальної відповідальності // Прокуратура, людина, держава. – 2004. - № 6 (36). – С. 37 - 40.

622. Підкоритова Л. Кваліфікація перевищення меж заподіяння шкоди злочинцю при його затриманні // Право України. – 1999. - № 8. – С. 63 - 70.

623. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.

624. Підюкова Т.П. Відшкодування заподіяної злочином шкоди як обов'язкова умова для звільнення особи від кримінальної відповідальності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. - № 2. – С. 220 - 227.

625. Пісна Н. Функції практики застосування закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 375 - 380.

626. Плисюк Н.М. Умови правомірного затримання особи, яка вчинила злочин // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2007. – № 2 (22). – С. 365 - 369.

627. Подильчак О.Н. Уголовно-правовые и психологические понятие мотива преступления // Проблемы законности / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 2001. – Вип. 47. – С. 144 - 150.

628. Подільчак О.М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2005. - 20 с.

629. Подкоритова Л.М. Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку (соціальні та криміналоно-правові проблеми): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Університет внутрішніх справ. - Х., 1999. - 17 с.

630. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: Монографія / МВС України, Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – 240 с.

631. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. – Луганськ, 2005. – 20 с.

632. Пономаренко Ю. Вплив Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків на національний кримінальний закон України // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 89 – 91.

633. Пономаренко Ю.А. Актуальні питання дії кримінального закону в часі у зв'язку зі скасуванням смертної кари // Правова держава. – 2001. – № 3. – С. 133 - 140.

634. Пономаренко Ю.А. Аналогія кримінального закону як засіб подолання прогалин у ньому // Кримінальне право України. – 2006. – № 2. – С. 14 - 20.

635. Пономаренко Ю.А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю. А. Пономаренко. - Х. : ФИНН, 2009. - 341 с.

636. Пономаренко Ю.А. Зворотна дія кримінального закону у часі: Автореф. дис.... к.ю.н.: / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х., 2002.- 20 с.

637. Пономаренко Ю.А. Кримінальний закон: єдність змісту та форми // Проблеми законності. – 2001. – Вип. 46. – С. 164 – 168.
638. Пономаренко Ю.А. Основні правила пеналізації окремих злочинів за чинним КК України // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. - № 9. – С. 50 - 55.
639. Пономаренко Ю.А. Поняття кримінальної відповідальності // Проблеми законності. – 2009. – № 102. – С. 143 - 148.
640. Пономаренко Ю.А. Про деякі перспективи змін у караності злочинів (за матеріалами проектів законів про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України) // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. - № 4. – С. 75 – 77
641. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: Монографія. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.
642. Попович В.П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2010. - 20 с.
643. Поповченко О., Новіков В. Біблія – джерело кримінального права // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 4. – С. 23 - 29.
644. Попрас В. Щодо визначення розмірів штрафу як виду покарання // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 11. – С. 136 -139.
645. Попрас В.О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. О. Попрас ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2008. - 20 с.
646. Постанова Верховного Суду України від 4 квітня 2011 року в справі № 5-1кс11 // Вісник Верховного Суду України. – К., 2011. – № 8. – С. 11.
647. Потапов А. Новый Уголовный кодекс Украины: уголовный закон и его действие во времени, в пространстве и по кругу лиц // Юридическая газета. – 2001. - № 47. – С. 14.

648. Правова система України: історія, стан та перспективи. У п'яти томах. Том 5. Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. Академія правових наук України. – Харків: Видавництво «Право», 2009. – 840 с.

649. Правоохоронні органи України: довіра та оцінки населення, проблеми внутрішньої безпеки та готовність до співпраці [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Соціологічної групи “Рейтинг” – Режим доступу: http://www.ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_life_Safety_012012.3.pdf

650. Прадід Ю.Ф. Юридико-лінгвістичні проблеми в дисертаційних дослідженнях українських учених-правознавців // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2004. – Вип. 5. – С. 176 - 180.

651. Примаченко В.Ф. Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. - Д., 2008. - 20 с.

652. Примаченко В.Ф. Поняття та види перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2005. - № 1 (23). Спеціальний випуск. – С. 42 - 49.

653. Примаченко В.Ф. Про поняття “безпосередність” у статті 38 Кримінального кодексу України // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2004. – Спеціальний випуск у п'яти частинах. Частина 4. – С. 230 -238.

654. Присяжнюк Т. До дискусії про потерпілого у кримінальному праві // Право України. – 2005. - № 9. – С. 91 - 96.

655. Присяжнюк Т. Передумови формування інституту потерпілого у кримінальному праві України // Право України. – 2005. - № 7. – С. 64 - 67.

656. Присяжнюк Т.І. Завдання кримінального права // вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 1 (101). – С. 35 – 37.

657. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2006. - 20 с.

658. Приходько Т. Фізіологічний афект як одна з підстав визнання особи обмежено осудною // Право України. – 2001. – № 1. – С. 52 - 57.

659. Приходько Т.М. Проблема обмеженої осудності в кримінальному праві: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2001.- 20 с.

660. Пріоритетні напрямки розвитку правової науки на 2011-2015 рр. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національної академії правових наук України. – Режим доступу: <http://www.aprnu.kharkiv.org/Prioritei-napr-2011-2015.doc>

661. Пукач І.Б. Обмежена осудність як кримінально-правова категорія // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2008. – Спеціальний випуск № 6. Частина 2. – С. 64 - 67.

662. Рабінович П.М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – Вип. 4 (31). – С. 4 - 9.

663. Расюк А.О. Судимість та правові наслідки її реалізації // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. - № 2 (15). – С. 100 - 106.

664. Рене Давид Основные правовые системы современности. – Москва: Прогресс, 1988 – 279 с.

665. Ришелюк А.М. Питання застосування ознак, які мають грошове вираження у новому Кримінальному кодексі України // Держава і право. – 2002. – Вип. 15. – С. 390 - 393.

666. Ришелюк А.Н. Длющиеся и продолжаемые преступления в уголовном праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 1992. – 25 с.

667. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного

тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) [Електронний ресурс] від 19.04.2000 р. № 6-рп/2000 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00>

668. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України "Про засади запобігання та протидії корупції", "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 6.10.2010 р. № 21-рп/2010 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10>

669. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11>

670. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2.11.2004 р. № 15-рп/2004 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

671. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р. № 9-рп/99 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>

672. Рогатинська Н. Значення строків давності при закритті кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 7. – С. 130 - 139.

673. Розенко В.І., Матвійчук В.К. Суб'єкт злочину: Лекція / МВС України; УАВС. – К., 1994. – 35 с.

674. Романов С.Ю. Обман, як спосіб злочинної діяльності: Автореф. дис....к.ю.н. / Університет внутрішніх справ. - Х., 1998. - 16 с.

675. Романова Е.В. Развитие учения о субъективной стороне состава преступления // Правова держава. – 2010. - № 12. – С. 244 - 249.

676. Романова Е.В. Специальный субъект преступления в уголовных кодексах Украины // Правова держава. – 2007. - № 9. – С. 133 – 138.

677. Романюк Б.В. Кваліфікація злочинних діянь, що вчиняються організованими об'єднаннями // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2006. - № 14. – С. 14 - 19.

678. Романюк О. Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб. Міф чи реальність? // Вісник прокуратури // 2003. - № 12 (30). – С. 45 - 49.

679. Рось Г. Закриття кримінальної справи зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та презумпція невинуватості // Право України. – 2009. - № 10. – С. 232 – 237.

680. Рощина І. Принципи та аналогія у кримінальному праві України // Право України. – 2007. – № 8. – С. 24 - 33.

681. Рощина І.О. Ефективність норм кримінального права України у запобіганні злочинам: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2009. - 20 с.

682. Рудник В.І. Право держави на покарання у вигляді позбавлення волі в контексті дотримання прав людини // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція. Збірник наукових праць. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – С. 471 - 476.

683. Руководящие начала по уголовному праву Р.С.Ф.С.Р. – Издание Народного Комиссариата Юстиции. – Харьков – 1920. – 67 с.

684. Савків І.В. Мотив злочину в кримінальному праві // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. - № 2. – С. 178 - 185.

685. Савченко А.В. Конституція як джерело кримінального законодавства України та США // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2001. – Вип. 3. – С. 12 - 18.

686. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину. Монографія. – К.: Атїка, 2002. – 144 с.

687. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 1999. - 18 с.

688. Савченко А.В. Склад злочину: проблеми визначення конструктивних елементів та ознак // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 260 - 267.

689. Савченко А.В. Юридична особа як суб'єкт злочину: питання реформування кримінального законодавства // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція. Збірник наукових праць. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – С. 465 - 470.

690. Савченко Д.О. Основи правових норм, що регулюють відповідальність за співучасть у скоєні злочину: Автореф. дис....к.ю.н. / Київський університет ім. Тараса Шевченка.- К., 1994.- 23 с.

691. Самойлова О.С. Конфіденційна інформація, що є власністю держави, як предмет злочину // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 27. – С. 183 - 189.

692. Сапожнікова О. Особливості вікового критерію кримінальної відповідальності // Право України. – 2009. – № 7. – С. 160 - 165.

693. Сахарук Т.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Сахарук Тетяна Валеріївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2006. - 18 с.

694. Сахнюк С.В. Освобождение от уголовной ответственности, его виды и классификация // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2002. - № 3. – С. 112 - 118.

695. Сахнюк С.В. Прогалини кримінального законодавства України щодо застосування деяких видів покарання та шляхи їх усунення // Держава і право. – 2004. – Вип. 23. – С. 456 – 459.

696. Сахнюк С.В. Теоретичні та практичні аспекти пом'якшення покарання за кримінальним законодавством України: Автореф. дис....к.ю.н. / Інститут держави і права ім. Коретського.- К.,2001.- 19 с.

697. Сахнюк С.В., Концур К.М. Неповнолітні як суб'єкти кримінальної відповідальності в Україні // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. - № 1. – С. 70 - 78.

698. Свєтлов О.Я. Смертна кара: історія і сучасність // Правова держава / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – 1996. – Вип. 7. – С. 90 - 97.

699. Свистуленко М. Законодавча регламентація екстрадиції в Україні. Деякі кримінально-правові проблеми // Вісник прокуратури. – 2003. - № 12 (30). – С. 68 - 75.

700. Свистуленко М.П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2005. - 17 с.

701. Севастьянова Т.Є. Визначення малозначності діяння за кримінальним законодавством України // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція. Збірник наукових праць. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – С. 455 - 460.

702. Севастьянова Т.Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: Автореф. дис... к.ю.н./ Національна академія внутрішніх справ України МВС України.- К., 2003.- 19 с.

703. Севастьянова Т.Є. Особливості правової оцінки малозначних діянь та їх значення в реалізації завдань кримінально-процесуального законодавства // Держава та регіони. Серія: Право. – 2004. – № 2. – С. 95 - 98.

704. Северин О.О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2009. — 20 с.

705. Селезньов М.О. Обставини, що враховуються судом при призначенні покарання у виді виправних робіт // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. - № 1. – С. 215 - 220.

706. Сенаторов М. Потерпілий від злочину: значення для кваліфікації злочину та призначення покарання // Право України. – 2004. - № 3. – С. 109 - 113.

707. Сенаторов М.В. Об'єкт злочину та його відображення в законі про кримінальну відповідальність // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. – 2003. – Вип. 7. – С. 143 - 148.

708. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: : Автореф. дис... к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2005.- 20 с.

709. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: Монографія. – Х.: Право, 2006. – 208 с.

710. Сердюк В., Сердюк Є., Юрченко Ю. Ознаки злочину: теорія і практика // Юридична України. – 2011. – № 4. – С. 103 - 108.

711. Сердюк П. Проблемні питання інституту судимості у кримінальному праві України // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - № 4. – С. 136 - 139.

712. Сердюк П.П. Деякі проблеми застосування “економічної одиниці” у контексті кримінально-правової норми // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ – 2007. – Спеціальний випуск : Проблеми застосування кримінального законодавства України. – С. 163 – 167.

713. Сердюк П.П. Концепція регулювання позитивних суспільних відносин кримінальним правом: критичний погляд // Держава та регіони. Серія: Право. – 2007. – № 3. – С. 70 - 77.

714. Сердюк П.П. Поляризація кримінального права як предикатна умова відносної істинності його доктрин, концептів і теорій // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 1. – С. 65 - 68.

715. Сердюк П.П. Розділ XV КК України (Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх) – концептуальний підхід чи хиби законодавчої практики? // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали науково-практичної конференції:

“Актуальні проблеми профілактики злочинності та правопорушень серед неповнолітніх”. – 2004. – Вип. 1 (1). Додаток. – С. 201 - 207.

716. Скибицький В.В. Деякі проблеми звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання // Правова система України: теорія та практика. Науково-практична конференція. – К. – 1993. – С. 444 - 448.

717. Скоморох В. Питання процесу розгляду справ та змісту рішень Конституційного Суду України // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4. – С. 19 – 27.

718. Скомороха В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: питання конституційності // Право України. – 2005. - № 4. – С. 3 – 9.

719. Смирнов А.А. Цели принудительных мер воспитательного характера как формы реализации уголовной ответственности (региональный аспект) // Право і безпека. – 2004 - № 3'2. – С. 110 - 120.

720. Смирнов А.А. Штраф у кримінальному праві України // Право і безпека. – 2005. – Вип. 4'4. – С. 170 - 176.

721. Смирнов В.Г. Уголовная ответственность и уголовное наказание // Правоведение. – 1963. – № 4. – С. 75 – 83.

722. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права. Предмет, задачи и способы уголовно-правового регулирования. – Ленинград, 1965. – 188 с.

723. Смітієнко В., Агафонов Г. Відповідальність юридичних осіб – нагальна потреба кримінально-правового регулювання // Голос України. – 1996. – 5 берез. (№ 43). – С. 8 - 15.

724. Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Собко Ганна Миколаївна ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2008. - 20 с.

725. Соболю О.І. Класифікація злочинів на підставі кримінально-правової санкції та категорія справедливості кримінального покарання //

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 2. – С. 193 – 208.

726. Созанський Т.І. Види множинності злочинів // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)”. – 2003. – Вип. 2 (1). – С. 121 – 129.

727. Созанський Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л., 2009. - 20 с.

728. Сокурєнко В.Г. Наукова концепція // Вісник Львівського державного ініверситету ім. Івана Франка. – Серія юридична. – 1991. – Вип. 29. – С. 8 - 14.

729. Солдатенко С. Проблема смертної кари в Україні у світлі додержання прав людини // Право України. – 1998. - № 2. – С. 45 - 50.

730. Соловій Я.І. Межі кримінальної відповідальності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2004. - 17 с.

731. Соловій Я.І. Межі кримінальної відповідальності: монографія. – Івано-Франківськ: ЗАТ “Надвірнянська друкарня”, 2009. – 297 с.

732. Соловій Я.І. Об’єктивні критерії розмежування злочинів та адміністративних проступків // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідорєнка. – 2008. – Спеціальний випуск № 6. Частина 2. – С. 113 - 120.

733. Соловій Я.І. Теоретичні обґрунтування підстав кримінальної відповідальності // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2003. - № 4. – С. 74 – 84.

734. Соловійова А.М. Кримінально-правова характеристика примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань

(ст. 355 КК України): Автореф. дис ... к.ю.н./ Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Л., - 2005. – 19 с.

735. Соловійова О. Примирення сторін як альтернативний захід розв'язання кримінально-правових конфліктів // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - № 10. – С. 107 – 111.

736. Соловійова О.Є. Відшкодування шкоди, як головна умова застосування інституту примирення сторін у кримінальному процесі України // Право і безпека. – 2003. - № 2'4. – С. 177 - 182.

737. Солодкин И.И. Очерки по истории русского уголовного права (Первая четверть XIX в.). – Л., 1961. – 170 с.

738. Сороченко А. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: проблеми запровадження, пропозиції щодо змін і доповнень до законодавства // Підприємництво, господарство і право. – 2009. - № 6. – С. 151 - 156.

739. Сташис В. Здобутки та напрямки подальшої наукової діяльності відділення кримінально-правових наук // Вісник Академії правових наук України – 2003. - № 2 (33) – 3 (34). – С. 601 – 612.

740. Степанюк А. Довічне позбавлення волі як еквівалент смертній карі // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – Вип. 4 (23). – С. 200 - 205.

741. Степанюк А.Ф. Проблемы правового регулирования применения наказаний, возникшие с принятием нового УК Украины // Проблемы законности. – 2002. – Вип. 52. – С. 116 -119.

742. Степанюк А.Х. Позитивна кримінальна відповідальність як предмет регулювання Кримінально-виконавчого кодексу України // Питання боротьби зі злочинністю. – 2004. – Вип. 9. – С. 60 - 66.

743. Стрельцов Є.Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів // Вісник Академії адвокатури України. Тези міжнародної наукової конференції “Проблеми юридичної кваліфікації (теорія і практика)”. – 2010. – № 1 (17). – С. 130 -135.

744. Стрельцов Є.Л. Склад злочину: традиційне та нове // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 250 – 253.

745. Стрижевська А. Питання співвідношення поняття “множинність злочинів” та системного утворення “повторність, сукупність та рецидив злочинів” у доктрині кримінального права та чинному Кримінальному кодексі України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали Х регіональної науково-практичної конференції. 5-6 лютого 2004 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – С. 361 - 366.

746. Стрижевська А.А. Деякі питання повторності, сукупності та рецидиву злочинів за Кримінальним кодексом України 2001 р. // Науково-практичні коментарі. – 2002. - № 3. – С. 113 - 117.

747. Стрижевська А.А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2007. - 20 с.

748. Строган А. Аспекти співвідношення злочину, малозначного діяння та діяння, що не містить складу злочину // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10. – С. 143 - 148.

749. Строган А. Склад злочину та його значення як підстави кримінальної відповідальності // Юридична Україна. – 2007. – № 7. – С. 98 - 105.

750. Строган А.Ю. Аспекти співвідношення злочину та складу злочину // Адвокат. – 2007. – № 8. – С. 23 - 27.

751. Строган А.Ю. Доктринальне і законодавче визначення ознак злочину в кримінальному праві України // Держава і право. – 2007. – Вип. 36. – С. 460 - 465.

752. СУ УССР. – Вып. 23. – 1922. – 531 с.

753. Судово-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Упорядник і автор передмови М.І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 550 с.
754. Сухомлинов С., Туменко О. Смертна кара: “за” і “проти” // Право України. – 1995. - № 7. – С. 50 - 55.
755. Сухоребрий І.І. Проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи за вчинення корупційних злочинів // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. - № 1 (14). – С. 90 - 95.
756. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Т. 1. – Тула: Автограф, 2001. – 1488 с.
757. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. Киев: "Юринком", 1995.— 208 с.
758. Тарарухін С.А. Вибрані твори. Частина III: Кримінальне право. Теорія кваліфікації злочинів. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 248 с.
759. Тацій В. Десять років Кримінальному кодексу України: здобутки і проблеми застосування // Право України. – 2011. - № 9. – С. 5 - 19.
760. Тацій В., Бурчак Ф. Завдання правової науки в світлі реалізації Конституції України // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 4 (11). – С. 5 -16.
761. Тацій В., Сташис В. Новий Кримінальний кодекс України // Право України. – 2001. – № 7. – С. 3 - 13.
762. Тацій В., Шемшученко Ю. Концепція розвитку юридичної науки і освіти в Україні // Право України. – 1994. - № 1-2. – С. 2 - 14.
763. Тацій В.Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю / В.Я. Тацій ; упоряд.: О.В. Петришин [та ін.] . - Х. : Право, 2010. - 936 с.
764. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посібник / Укр. держ. юрид. акад. - Х.: УкрЮА, 1994. – 75 с.
765. Телефанко Б.М. Проблеми тлумачення норм КК України про застосування амністії і помилування // Науковий вісник Львівського

юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 161 - 167.

766. Теорія кваліфікації злочинів: Підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко; За заг. ред. професорів Є.В. Моїсєєва та О.М. Джузи, наук. ред. к.ю.н., доц. І.А. Вартилицька. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 496 с.

767. Терентьев В.И. Специальный субъект как элемент состава преступления в системе признаков состава преступления // Актуальні проблеми держави і права. – 2002. – Вип. 14. – С. 140 - 147.

768. Терентьев В.І. Відповідальність спеціального суб'єкта за кримінальним правом України: Автореф. дис... канд. юрид.наук / Одес. нац. юрид. акад. - Одеса, 2002. – 20 с.

769. Тетерятник Г.К. Деякі питання неосудності як кримінально-правової категорії // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. - № 3 (10). – С. 155 - 161.

770. Тимейко Г.В. К вопросу о стадиях развития умышленного преступного бездействия // Ученые записки ВЮЗИ. Вып. 17. Вопросы развития дальнейшего совершенствования советского права в современный период. – М., 1968. – С. 103 - 110.

771. Тимчук О.Л. Причинний зв'язок при бездіяльності // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2001. – Вип. 4 (17). – С. 210 - 216.

772. Тимчук О.Л. Причинний зв'язок та співучасть: деякі дискусійні аспекти // Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: Матер. всеукр. наук.-практ. конф. 14-15 трав. 2002 р., м. Запоріжжя. Част. 1. – Запоріжжя: Юрид. ін-т МВС України, 2002. – С. 131 - 136.

773. Тимчук О.Л. Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2005. - 16 с.

774. Тихий В. Кримінальне право України і конституційне право України // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. - № 2. – С. 60 - 66.

775. Тихий В.П. Конституція – основа Кримінального кодексу // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми. Матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 листопада 2006 року. Донецьк. – 2006. – С. 38 – 41.

776. Тихий В.П. Питання застосування норм Кримінального кодексу України щодо стадій злочину // Законодавство України: Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 1. – С. 70 - 77.

777. Тихий В.П. Підстава кримінальної відповідальності // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 241 - 248.

778. Тихий В.П. Підстава кримінальної відповідальності за новим Кримінальним кодексом України // Вісник Конституційного Суду України. – № 3. – 2002. – С. 50 – 56.

779. Тихий В.П. Стадії злочину як інститут кримінального права // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – Тернопіль, 2002. – С.231 - 239.

780. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: 2005. – 972 с.

781. Ткаченко В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб як форма співучасті // Право України. – 2007. - № 6. – С. 115 - 120.

782. Ткачук О.І. Види примусових заходів медичного характеру за КК України 2001 р. // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. - № 2. – С. 184 - 189.

783. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.

784. Трайнин А.Н. Система Общей части уголовного права. – Советское государство и право. – Вып. 5-6. – 1946. – С.6 - 18.

785. Трайнин А.Н. Учение о составе преступления. – М.: Юрид. изд. Мин. юст. СССР, 1946. – 185 с.

786. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2000. - 16 с.

787. Тростюк З.А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочині в Кримінальному кодексі України // Часопис Київського університету права. – 2010. - № 2. – С. 260 - 268.

788. Тростюк З.А. Проблеми тлумачення окремих кримінально-правових понять у коментарях до Кримінального кодексу України // Життя і право. – 2004. - № 5. – С. 60 - 68.

789. Трубников В.М. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування: монографія / В.М. Трубников, Ю.В. Шинкарьов. — Х.: Харків юрид., 2007. — 288 с.

790. Трубников В.М. Новый взгляд на объект преступления // Право і безпека. – 2001. – Вип. 1. – С. 122 - 133.

791. Трубников В.М. Понятие наказания // Право і безпека. – 2002. - № 2. – С. 121 - 129.

792. Трубников В.М., Яровой А.А. Принудительные меры медицинского характера и принудительное лечение: проблемы, поиски, решения // Право і безпека. – 2003. - № 2'3. – С. 141 - 149.

793. Туляков В. А. Учение о жертве преступления: социально-правовые основы: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Одесская национальная юридическая академия. — О., 2001. — 484 с.

794. Туляков В.А. Генезис уголовного права Украины // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2006. – Том 5. – С. 212 - 221.

795. Туляков В.А. Предмет уголовно-правового регулирования: к постановке проблемы // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2007. – Том VI. – С. 148 - 155.

796. Туляков В.О. Криза кримінального права: суперечності догматів чи догматика суперечностей? // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2009. – Том VIII – С. 295 - 300.

797. Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: Автореф. дис ... к.ю.н./ Львівський національний університет ім. Івана Франка.- Л., - 2005. - 18 с.

798. Тютюгин В.И. Некоторые вопросы реализации норм об особенностях уголовной ответственности и наказания несовершеннолетних // Питання боротьби зі злочинністю: Збірник наукових праць. – 2004. - № 8. – С. 49 - 54.

799. Тютюгин В.И. Совершенствование норм УК Украины о применении наказания // Проблемы законності. – 2006. – Вип. 77. – С. 110 - 115.

800. Тютюгин В.И. Соотношение норм Общей части УК Украины о наказании и санкций статей Особенной части // Проблемы законності. – 2006. – Вип. 78. – С. 105 - 112.

801. Тютюгін В.І. Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах // Проблемы законності. – 2009. - № 100. – С. 319 - 323.

802. Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2-х томах. Т. 1. Общая часть. Ответственные редакторы и руководители авторского коллектива – проф. А.Н.Игнатов, проф. Ю.А. Красиков. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА•М, 1998. – 639 с.

803. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части. Учебник для вузов / Ответственный редактор Е.Л. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2006. – 720 с.

804. Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов. Ответственные редакторы – проф. И.Я. Козаченко, проф. З.А. Незнамова. – М.: Издательская группа ИНФРА•М - НОРМА, 1998. – 320 с.

805. Уголовное право. Сочинения доктора Павла Ансельма Фейербаха. Книга 1. – СПб, 1810. – 142 с.
806. Ус О.В. Відмежування підбурювання до злочину від діяльності інших співучасників // Проблеми законності. – 2008. - № 94. – С. 185 - 189.
807. Ус О.В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: Автореф. дис... к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2005. - 14 с.
808. Ус О.В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: Монографія. - Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 264 с.
809. Усатий Г.О. Компроміс як засіб вирішення кримінально-правового конфлікту: Автореф. дис. к.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України.- К., 1999.-17 с.
810. Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2011. - 19 с.
811. Устрицька Н.І. Питання кваліфікації повторності злочинів у постановах Пленуму Верховного Суду України // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2009. - № 3. – С. 48 – 55.
812. Федорак Л.М. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Федорак Леся Миколаївна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2010. - 19 с.
813. Федорчук І.М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Федорчук Іванна Миколаївна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2010. - 16 с.
814. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину // Право України. – 1999. – №6. – С. 74 - 77.
815. Фесенко Є.В. Деякі проблемні питання щодо форм співучасті // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам

терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 35 - 40.

816. Фесенко Є.В. Деякі проблемні питання щодо форм співучасті // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості”. Львівський юридичний інститут. 8-9 квітня 2005 року. – 2005. – Ч. 1. – С. 35 - 40.

817. Фесенко Є.В. Критерії визначення підстав кримінальної відповідальності // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. – № 4. – С. 81 - 88.

818. Фесенко Є.В. Межі тлумачення кримінального закону та рекомендації щодо його коментування // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. – № 2 (2). Додаток 2. – С. 121 - 127.

819. Фесенко Є.В. Об’єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції // Адвокат. – 2003. - № 6. – С. 10 - 16.

820. Фесенко Є.В. Ознаки злочину та його складу в контексті підстави кримінальної відповідальності // Право України. – 2011. – № 9. – С. 74 - 79.

821. Фесенко Є.В. Проблеми структури об’єкта як елемента складу злочину // Вісник Академії адвокатури України. Тези наукової конференції “Склад злочину: проблемні питання”. – 2009. – № 1 (14). – С. 231 - 235.

822. Філей Ю. Поняття кримінально-правової санкції // Вісник прокуратури. – 2003. - № 11 (29). – С. 32 - 34.

823. Філей Ю.В. Мета покарання та її вплив на побудову кримінально-правових санкцій // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. - № 4 (25). – С. 170 - 177.

824. Філін Д. Питання звільнення від кримінальної відповідальності // Правничий часопис Донецького університету. – 2002. - № 2 (8). – С. 40 - 47.

825. Філіпов С.О. Використання психологічних знань для ефективного застосування норм кримінального права // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 222 - 228.

826. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрушко, І.В. Бойченко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2000. – С. 624 с.

827. Фріс П. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення // Право України. – 2011. – № 9. – С. 40 - 48.

828. Фріс П. І знову про відповідальність за організовану злочинну діяльність // Право України. – 1995. - № 1. – С. 40 - 45.

829. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.

830. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: Автореф. дис....д.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України. - К.. 2005. – 37 с.

831. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.

832. Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-правової політики України. Монографія. – К.: Атіка 2005. - 124 с.

833. Фріс П.Л. Питання подальшого вдосконалення кримінального законодавства України // Наше право. – 2003. – № 1. – С. 10 - 19.

834. Фріс П.Л. Питання подальшого вдосконалення кримінального законодавства України // Актуальні проблеми боротьби та попередження злочинності. Матеріали науково-практичного семінару кафедри кримінального права та процесу Юридичного інституту Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Додаток до збірника “Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України”. (Збірник наукових статей викладачів юридичного інституту). – Івано-Франківськ, 2002. – С. 11 - 18.

835. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини: монографія / Львівський державний університет внутрішніх справ, Прикарпатський юридичний інститут. – Надвірна: Видавництво ЗАТ “Надвірнянська друкарня”, 2009. – 168 с.

836. Фролов Д.Є. Деякі аспекти кваліфікації і розмежування злочинів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 1. – С. 173 - 178.

837. Хавронюк М. Деякі проблеми встановлення вини // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 2. – С. 80 - 87.

838. Хавронюк М. Диференціація кримінальної відповідальності: чи кримінальна безвідповідальність? // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 2 - 11.

839. Хавронюк М., Мельник М. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект) // Право України. – 2000. - № 4. – С. 60 - 66.

840. Хавронюк М.І. До питання про словник кримінально-правових термінів у Кримінальному кодексі України // Часопис Київського університету права. – 2002. - № 3. – С. 62 - 69.

841. Хавронюк М.І. До питання про термінологію нового Кримінального кодексу України // Правова держава. – 2002. – Вип. 13. – С. 315 - 320.

842. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. - К. : Істина, 2004. – 300 с.

843. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. — К., 2007. — 557 с.

844. Хавронюк М.І. Кримінальний кодекс України: удосконалення триває? // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми,

перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)”. – 2003. – Вип. 2 (1). – С. 7 – 13.

845. Хавронюк М.І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – Дніпропетровськ. – 2001. – Вип. 1 (4). – С. 102 - 109.

846. Хавронюк М.І. Щодо розвитку кримінального права в контексті конституційної реформи // Право України. – 2011. – № 9. – С. 135 - 143.

847. Харитонов С.А. Военнослужащий как субъект воинских преступлений // Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку. Тези доповідей та наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів. – Х.: Національна юридична академія України, 2005. – С. 146 - 152.

848. Харитонов С.О. Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції: Автореф. дис....к.ю.н.:/ Університет внутрішніх справ. -Х., 2000.-18 с.

849. Харченко В.Б. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: новое законодательство в вопросах и ответах. Конспект лекций. – Киев, Атика, 2002. – С. 172 - 176.

850. Хилюк С.В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання особливої частини): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Хилюк Світлана Володимирівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2008. - 16 с.

851. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2011. — 19 с.

852. Хлистова Н.Б. Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2008. - 20 с.

853. Хруслова Л. Застосування кримінального законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник прокуратури. – 2007. - № 6 (72). – С. 52 – 58.

854. Хруслова Л. Недоліки законодавчого визначення сутності кримінальної відповідальності та форм її реалізації // Вісник прокуратури. – 2010. – № 7 (109). – С. 45 – 47.

855. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: [монографія] / П.В. Хряпінський ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х. : Харків юридичний, 2009. - 840 с.

856. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2010. - 39 с.

857. Хряпінський П. Ефективність заохочувальних кримінально-правових норм: деякі пропозиції щодо вдосконалення законодавства // Право України. – 2009. - № 10. – С. 170 - 177.

858. Хряпінський П.В. Добровільна відмова як різновид поведінки, що заохочується у кримінальному праві // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - № 12 (74). – С. 62 - 68.

859. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України. – К., Центр учбової літератури, 2008. – 192 с.

860. Хряпінський П.В. Спірні питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип. 6. – С. 125 - 129.

861. Хряпінський П.В. Щодо гуманізації звільнення від покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей // Право і суспільство. – 2008. - № 6. – С. 70 -77.

862. Цепень М. Розроблення та застосування категорії обмеженої осудності у вітчизняній правозастосовній практиці // Право України. – 2006. - № 7. – С. 80 - 88.

863. Цись Н.І. Імплементация норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство України (Загальна частина): Автореф. дис... канд. юрид. наук:12.00.08 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1994. — 23 с.

864. Чепелюк О.В. Амністія та помилування в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К., 2009. — 16 с.

865. Черненко М.П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2003. — 19 с.

866. Чернишова Н.В. Кримінальне право України. (Загальна частина). Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2003. – 288 с.

867. Чубарев В.Л. Тяжесть преступного деяния: Автореф. дис... докт. юрид. наук / Київ. ун- т им. Т. Шевченко. – К., 1992. – 33 с.

868. Чубарев В.Л. Тяжесть преступного деяния: дис...д-ра юрид.наук:12.00.08 / Украинская академия внутренних дел. Научно-исследовательский центр. - К., 1992. - 375 с.

869. Чугуников І.І. Об'єкт злочину і виникнення правовідносин кримінальної відповідальності // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – Вип. 2. – С. 35 - 39.

870. Чугуніков І.І. До питання про предмет кримінально-правового регулювання // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – Вип. 6 (22). – С. 45 - 49.

871. Чугунников И.И. Гуманизация уголовной политики и проблемы совершенствования системы форм реализации уголовной ответственности // Актуальні проблеми держави і права // 2000. – Вип. 7. – С. 265 - 273.

872. Чугунников І.І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України: Автореф. дис...к.ю.н. / Одеська національна юридична академія.- О., 2001. – 23 с.

873. Чулінда Л.І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів): Автореф. дис... канд. юрид. наук:12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 19 с.

874. Чумак П.В. Правова природа судимості та суміжних інститутів кримінального права: в контексті реформування Кримінального кодексу України // Правова держава. – 2007. - № 9. – С. 162 - 168.

875. Шалгунова С.А., Березняк В.С. Проблемні питання правового визначення терміна “екстрадиція” // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – 2005. – № 3 (22). – С. 384 – 389.

876. Шапченко С. Зробити краще, щоб не вийшло як завжди // Дзеркало тижня. Україна. – № 38, 21 жовтня 2011. – С. 10.

877. Шапченко С.Д. Деякі питання тлумачення та застосування статті 28 Кримінального кодексу України // Законодавство України: Науково – практичні коментарі. – 2002. - № 3. – С. 110 - 123.

878. Шапченко С.Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2000. – Вип. 40. – С. 60 - 66.

879. Шапченко С.Д. Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 року: деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовчі проблеми // Законодавство України: Науково – практичні коментарі. – 2002. - № 5. – С. 87 – 93.

880. Шапченко С.Д. Системне узгодження окремих положень Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України як один з напрямів його комплексного удосконалення // Кримінальне право України. – 2006. – № 5. – С. 20 - 25.

881. Шаргородский М.Д. Уголовный закон. – М.: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948. – 511 с.

882. Шармар О.М. Актуальні питання кримінальної відповідальності суб'єкта злочину за кримінальним правом України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 188 – 194.

883. Шевченко Є.В. Злочини з похідними наслідками в кримінальному праві: Автореф. дис....к.ю.н. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Х.. 2002. – 20 с.

884. Шевченко О.Т. Смертна кара: (Кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Автореф. дис....к.ю.н.:/ Українська академія внутрішніх справ. - К., 1995. – 23 с.

885. Шевченко С. Щодо проблематичності застосування і виконання окремих кримінальних покарань // Право України. – 2008. - № 3. – С. 101 - 109.

886. Шевчук А.В. Розмежування добровільної відмови від вчинення злочину та дійового каяття // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Правознавство. – Чернівці: Видавництво „Рута”, 2001. – Вип. 121. – С. 108 - 112.

887. Шевчук А.В. Стадії вчинення злочину: Автореф. дис....к.ю.н. / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. - К., 2002. - 20 с.

888. Шевчук В. Скасування смертної кари – питання, актуальне для України // Право України. – 1999. - № 10. – С. 95 – 99.

889. Шевчук В.В., Охман О.В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 233 - 239.

890. Шевчук В.В., Охман О.В. Суб'єктивна сторона складу злочину за кримінальним правом України // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2008. – № 1 (25). – С. 195 - 199.

891. Шевчук С. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України // Право України. – 2000. - № 2. – С. 45 – 48.
892. Шемякін О. Відповідальність юридичних осіб як проблема науки кримінального права // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. - № 1. – С. 110 - 119.
893. Шеремет А.П. Мотив і мета злочину: монографія / Закарпатський держ. ун-т. - Ужгород : ІВА, 2008. - 148 с.
894. Шеховцова Л.І. Емоційний стан особи як факультативна ознака суб'єктивної сторони складу злочину: постановка проблеми // Держава і право. – 2004. – Вип. 25. – С. 495 - 504.
895. Шеховцова Л.І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2007. - 19 с.
896. Шимончук І.В. Законодавчі й науково-теоретичні підходи щодо визначення підстав та умов застосування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. - № 4. – С. 210 - 215.
897. Шинальський О. Мета покарання у контексті сучасної теорії кримінального права // Вісник прокуратури. – 2003. – № 8 (26). – С. 42 - 46.
898. Шинальський О.І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : Автореф. дис... к.ю.н./ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.- К., - 2003. - 20 с.
899. Шинальський О.І. Покарання і його характерні ознаки у чинному кримінальному законодавстві України // Держава і право. – 2003. – Вип. 21. – С. 452 - 457.
900. Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2007. — 16 с.

901. Шинкарьов Ю.В. Щодо визначення кола осіб, до яких не може бути застосоване кримінальне покарання у виді арешту // Право і безпека. – 2006. - № 5'2. – С. 77 - 81.

902. Шиян А.Г. Обставиною, що виключає провадження у кримінальній справі, акт помилування бути не може // Право і безпека. – 2003. - № 2'1. – С. 150 - 155.

903. Шиян Д.С. Деякі питання вживання термінів щодо покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю // Вісник Запорізького юридичного інституту – 2002. – № 4. – С. 212 – 218.

904. Шиян Д.С. Мета покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2006. - № 3. – С. 191 - 196.

905. Шиян Д.С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д. С. Шиян ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Дніпропетровськ, 2008. - 20 с.

906. Шиян Д.С. Проблеми необґрунтованої наявності позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового обов'язкового покарання у санкціях деяких норм Особливої частини КК України // випробуванням // Юридичний вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. - № 1 (20). – С. 274 – 279.

907. Шостко О.Ю. Конфіскація майна як ефективна стратегія протидії найбільш небезпечним злочинам // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. - № 16. – С. 226 - 230.

908. Шульгин Н.В. Теоретические вопросы понятия системы уголовно-правовых мер и их форм (видов) // Актуальні проблеми держави та права. – 1999. – Вип. 6. Частина II. – С. 15 - 19.

909. Щутяк Л.С. Злочини, при вчиненні яких замах неможливий // Електронне наукове фахове видання “Форум права”. – 2011. – № 1. – С. 1158 –

1163 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11slcjzn.pdf>

910. Юзікова Н.С. Особливості застосування до неповнолітніх покарань за наявності обставин, що виключають їх призначення // Держава та регіони: Серія: Право. – 2011. – № 2. – С. 154 - 159.

911. Юношев О.В. Примусове лікування від наркоманії: за і проти (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): монографія / О. В. Юношев ; Донецький юридичний ін-т Луганського держ. ун-ту внутрішніх справ. - Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2007. - 256 с.

912. Юношев О.В. Примусове лікування від наркоманії: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Юношев Олег Васильович ; Академія адвокатури України. - К., 2006. - 20 с.

913. Юношев О.В. Проблеми застосування примусового лікування як кримінально-правового інституту // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2002. - № 2. – С. 144 - 149.

914. Юридична енциклопедія. 2 том / Редколегія: Ю.С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. – К.: “Українська енциклопедія”, 1999. – 744 с.

915. Ющик О.І. Кримінально-правове регулювання діяння пов'язаного з ризиком за законодавством України: Автореф. дис... к.ю.н./ Одеська національна юридична академія.- О., 2003, - 20 с.

916. Ющик О.І. Умови правомірності діяння, пов'язаного з ризиком // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Правознавство. – Чернівці: Видавництво „Рута”, 2002. – Вип. 154. – С. 19 – 22.

917. Якимець Т. Окремі проблеми законодавчого визначення перевищення меж крайньої необхідності // Право України. – 2005. - № 12. – С. 87 - 95.

918. Якимчук М.К., Нежурбіда С.І. До питання про конституційність частини першої статті 69 Кримінального кодексу України // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2004. – вип. 236. – С. 107 - 113.

919. Якімець Т.І. Крайня необхідність за кримінальним правом України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2008. - 16 с.

920. Ямкова О.О. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх // Актуальні проблеми держави і права. – 2002. – Вип. 15. – С. 85- 90.

921. Ямкова О.О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ямкова Оксана Олександрівна ; Одеська національна юридична академія. - О., 2004. - 20 с

922. Янович Р.М. Непродумана законотворча діяльність чи продумана кримінально-правова політика держави? / Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення (Матеріали міжнар. наук.-практ. Конф., 7-8 квітня 2006 р.): Ч. 2. – Львів, 2006. – С. 240 – 247.

923. Янович Р.М. Щодо тлумачення ст. 59 Кримінального кодексу України // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції “Проблеми коментування кримінального закону”. – 2004. - № 2 (2). Додаток 2. – С. 165 – 170.

924. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2010. — 19 с.

925. Ярмиш Н. Про межі допустимості поширювального тлумачення кримінального закону // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 1. – С. 21 - 29.

926. Ярмиш Н. Проблема інформаційної причинності у науці кримінального права // Право України. – 2003. - № 7. – С. 118 - 127.

927. Ярмиш Н. Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою // Вісник національної академії прокуратури України. – 2010. - № 4. – С. 56 - 61.

928. Ярмиш Н.М. Дія як ознака об'єктивної сторони злочину (проблеми психологічної характеристики). – Х.: Основа, 1999. – 84 с.

929. Ярмиш Н.М. До питання про протиправність діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину // Проблеми законності / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 1998. – Вип. 33. – С. 125 - 131.

930. Ярмиш Н.М. Причинний зв'язок співучасті у вчиненні злочину // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 1. – С. 252 - 258.

931. Ярмиш Н.М. Проблема змішаної бездіяльності в науці кримінального права // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 30. – С. 152 - 158.

932. Ярмиш Н.М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2003. - 40 с.

933. Ярмыш Н.Н. К вопросу о признаках действия в поведении лиц, признанных невменяемыми, а также не достигших возраста уголовной ответственности // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 90 - 97.

934. Яценко С. Конституційний принцип презумпції невинуватості та інститут кримінальної відповідальності в праві України і деяких інших європейських держав: порівняльний аспект // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. - № 2. – С. 50 - 56.

935. Яценко С. Кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти інституту помилування за чинним вітчизняним законодавством на тлі

положень Конституції України // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - № 11. – С. 3 - 10.

936. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л., 2009. - 18 с.

937. Ященко А.М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2006. - 20 с.

938. Ященко Я. Проблемні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. - № 1. – С. 65 - 69.

939. Arno Buschmann Textbuch zur Strafrechtsgeschichte der Neuzeit. – München: 1998. – 240 с.

940. Convention on the Transfer of Sentenced Persons (ETS 112) – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998. – 12 с.

941. European Convention on Extradition (ETS 24) – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998. – 10 с.

942. Makarewicz Juliusz. Kodeks karny z komentarzem. – Lwow: Wydawnictwo zakladu narodowego imienia Ossolinskich, 1935. – 50 с.

943. Roman Borchers Die Josephinische Strafrechtsreform [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Віденського університету. – Режим доступу: <http://www.univie.ac.at/rechtsgeschichte/seminararbeiten/romanborchers.pdf>

944. Rudolf Hoke Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte – Wien, 1996. – 234 с.

945. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court (Rome, 15 June-17 July 1998) Official Records – Vol. I - Final Documents. – New York: United Nations, 2002. – 110 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Перелік дисертаційних досліджень, список використаних джерел
яких був взятий до уваги при підрахунку**

№	Автор	Назва дисертаційного дослідження	Вид дисертаційного дослідження
1.	АНТИПОВ Владислав Володимирович	ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕВНИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ	к.ю.н.
2.	АНЧУКОВА МАРИНА ВІКТОРІВНА	ВИПРАВДАНИЙ РИЗИК ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	к.ю.н.
3.	БАГІРОВ Сергій Рамізович	ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК У ЗЛОЧИНАХ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ	к.ю.н.
4.	Бурдін Володимир Миколайович	ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	к.ю.н.
5.	Валсва Юрий Альфонсасович	Ошибка в содержании субъективной стороны состава преступления	к.ю.н.
6.	ВАСИЛЬЄВ Андрій Анатолійович	ПРОБЛЕМИ ОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	к.ю.н.
7.	Вереша Роман Вікторович	ПОНЯТТЯ ВИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗМІСТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	к.ю.н.
8.	ГАЦЕЛЮК Віталій Олександрович	РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (загальні засади концепції)	к.ю.н.
9.	Гончар Тетяна Олександрівна	НЕПОВНОЛІТНИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ	к.ю.н.
10.	ГРОДЕЦЬКИЙ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ	ДОБРОВОЛЬНА ВІДМОВА ПРИ СПІВУЧАСТІ	к.ю.н.
11.	ДЯЧУК СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ	ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИКОНАННЯ НАКАЗУ; КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ДІЯННЯ ОСОБИ, ЩО ВІДДАЛА ЧИ ВИКОНАЛА ПРОТИПРАВНИЙ НАКАЗ	к.ю.н.
12.	Єлур Григорій Володимирович	ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	к.ю.н.
13.	ЖАРОВСЬКА Галина Петрівна	СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ	к.ю.н.
14.	ЖИТНИЙ Олександр Олександрович	ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ	к.ю.н.
15.	КНИЖЕНКО ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА	ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ	к.ю.н.
16.	Ковитиди Ольга Федоровна	Институт соучастия в уголовном праве Украины	к.ю.н.
17.	КОЛОМІЄЦЬ ЮЛІЯ ЮРІЇВНА	НЕВІДВОРОТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ	к.ю.н.
18.	КРАСНИЦЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ	ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	к.ю.н.
19.	ЛАЩУК Єфрем Вікторович	ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	к.ю.н.
20.	Лень Валентин Валентинович	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСУДНОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ	к.ю.н.
21.	МАНТУЛЯК ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ	ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	к.ю.н.
22.	Марін Олександр Костянтинович	КОНКУРЕНЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ	к.ю.н.
23.	Марітчак Тарас Миколайович	ПОМИЛКИ У КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ	к.ю.н.
24.	МАСЛАК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ	к.ю.н.
25.	Мельников Анатолій Миколайович	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ГРУПОЮ ОСІБ	к.ю.н.
26.	МИКОЛЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА	Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочином	к.ю.н.
27.	МИТРОФАНОВ Анатолій Анатолійович	ОСНОВНІ НАПРЯМКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ	к.ю.н.
28.	МОСТЕПАНЮК ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА	ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ	к.ю.н.
29.	Нежурбіда Сергій Ігорович	ЗЛОЧИННА НЕОБЕРЕЖНІСТЬ: КОНЦЕПЦІЯ, МЕХАНІЗМ І ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	к.ю.н.
30.	Омар Мухаммед Мусса Ісмаїл	Обставини, що викликають злочинність діяння, у кримінальному праві України та Йорданії	к.ю.н.
31.	Орловський Руслан Семенович	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО	к.ю.н.

		ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНУ	
32.	ПЕРЕПАДЯ ОЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА	Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН)	к.ю.н.
33.	ПОДКОРЬТОВА ЛІДИЯ НИКОЛАЄВНА	Задержание лиц, совершивших преступление, как обстоятельство, исключающее преступность деяния (Социальные и уголовно-правовые проблемы)	к.ю.н.
34.	ПОЛТАВЕЦЬ Валерія Володимирівна	ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ	к.ю.н.
35.	ПОНОМАРЕНКО ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ	ЗВОРОТНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ	к.ю.н.
36.	Приходько Тетяна Миколаївна	Проблема обмеженої осудності в кримінальному праві	к.ю.н.
37.	Севастьянова Тетяна Євгенівна	МАЛОЗНАЧНІСТЬ ДІЯННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	к.ю.н.
38.	СЕНАТОВИЧ МИКИТА ВАЛЕРІЙОВИЧ	ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	к.ю.н.
39.	Соловій Ярослав Іванович	МЕЖІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	к.ю.н.
40.	Терентьев Віктор Іванович	Відповідальність спеціального суб'єкту злочину за кримінальним правом України	к.ю.н.
41.	ТИМЧУК ОЛЕКСІЙ ЛЕОНІДОВИЧ	ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	к.ю.н.
42.	УС ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДБУРЮВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ	к.ю.н.
43.	ШЕВЧЕНКО Євген Валерійович	ЗЛОЧИНИ З ПОХІДНИМИ НАСЛІДКАМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	к.ю.н.
44.	Шевчук Андрій Васильович	СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	к.ю.н.
45.	ШИНАЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ	ПОКАРАННЯ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	к.ю.н.
46.	ШКОЛА Сергій Миколайович	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПОМИЛУВАННЯ В УКРАЇНІ	к.ю.н.
47.	Ющик Олена Іванівна	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯННЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО З РИЗИКОМ, ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	к.ю.н.
48.	Ямкова Оксана Олександрівна	ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ: ПРАВОВА ПРИРОДА І ВИДИ	к.ю.н.
49.	Ярмиш Наталія Миколаївна	ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)	д.ю.н.

ДОДАТОК Б

Копія листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України від 01.02.2012 року № 1/11-1240

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10, тел. (044) 486 2442, факс (044) 236 1049, ministry@mon.gov.ua

Від 01.02.12 № 1/11-1240
На № _____ від _____

М. В. Галабалі

Шановний Маркіяне Васильовичу!

Розглянувши Ваш запит від 16.01.2012, повідомляємо, що за період діяльності ВАК України за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» було відмовлено у видачі дипломів кандидата юридичних наук Бортник В. А. та Блинській С. Г.

З повагою,

Перший заступник Міністра

Є. М. Суліма